

RUDOLF REIMANI OSAST KODANLIKUS

KOOLIUUENDUSLIIKUMISES

K. J õ u l u

TRÜ pedagoogika kateeder

Puurmani Keskkool

Kel on tulnud lähemalt tegelda eesti keele ja kirjanduse küsimuste uurimisega, sel pole kindlasti jäänud märkamata eesti kodanlikus pedagoogilises ajakirjanduses 20-30-ndail aastail domineerinud Rudolf Reimani kui meetodiku nimi. Hinnatavad on tema julged didaktilised mõtted ja seisukohad kooliuuendusest emakeele õpetamisel. Kuna eesti koolide emakeeleõpetuse süsteem kujunes põhiliselt välja XX sajandi 20-ndate aastate piiril, siis tuleb siinkohal hinnatavalt märkida Rudolf Reimani tüürihoidmist progressiivse töökooli suunas. Võib öelda, et R.Reimani poolt koostatud tööjuhatused 5. ja 6.õppeaastale võivad anda inspiratsiooni neile meie emakeeleõpetajaile, kelle huvi on kaldunud kaasajal individualiseeritud õpetamise omapärasele tööviisile - eks kujutasselline ainekäsitus endast üht reservi parema õppeedukuse saavutamisel. Kuna kõik R.Reimani sulest ilmunud metoodilised artiklid, tööd ning diskuteerivad seisukohad on kodanlikus ajakirjanduses laiali, samuti välja-

annetes, mis pole laiemale üldsusele alati kättesaadavad, seab käesolev uurimus oma eesmärgiks neid üles otsida, tutvustada ja ka hinnata kasulikkuse aspektist. Töötades õpetajana Võru Õpetajate Seminaris, oli Rudolf Reiman õige lähedalt seotud Joh.Käisi uuenduspüüete praktikasse viimisega, samuti nende konkretiseerimis- ning propageerimisviisidega Eesti koolides. Tähelepanu äratavad ka Reimani kooliuuendusest kantud kooliraamatud - lugemikud ning keeleõpikud.

R.Reiman on tuntud veel kirjanikuna, peamiselt luuletajana ning novellistina.

R.Reimani vanemad on põlised virulased. Isa Villem Reiman oli Mõdrikus rahvakooliõpetaja kuni 1902.a. Pedagoogi elukutse valisid ka ta pojad - Karl ja Rudolf.

Rudolf Reiman, sünd. 25.oktoobril 1893 Mõdrikus, õppis a.1905-1911 Rakvere linnakoolis ja sama kooli pedagoogilistel kursustel, kus omandas algkooliõpetaja kutse. Järgnev haridustöö koolipõllul sai talle täielikuks elu- ning ülikooliks. 1911.a. asus Reiman tööle Tartumaa Rasina valla Laane algkooli. Tundes oma puudujääke, millest kõneleb autobiograafilises luuletuskogus "Läbi öö" (1925), lahkus ta sealt meelekibedusega 1915.a., suunaga Tartu. A.1915-1916 oli ta Eesti Põllumeeste Seltsi kirja-toimetaja ja 1916-1917 kantseleiametnik. Pedagoogitöö leiab uut elustamist a.1917-1920 algkooliõpetajana Jõgeva kõrgemas rahvakoolis. Hakkab välja kujunema ka tema pedagoogiisiksus, samuti kirjanduslik pale. 1920.-1922.a. töötas R.Reiman Räpina reaalgümnaasiumis eesti keele ja

ajaloo õpetajana. Ta tõsine hoiak sügavate ja mitmekülgsede teadmiste andmisel äratas tähelepanu Joh.Käisilegi, kes uuendusmeelse Võru seminari direktorina otsis endale tublimaid kaastöölisi ja 1922.a. kutsus R.Reimani Võru Õpetajate Seminari ning selle harjutuskooli eesti keele ja kirjanduse õpetajaks. See periood hõlmab aastaid 1922-1930. Nagu nähtub Joh.Käisi iseloomustusest, näitas R.Reiman "oma tööga aine kindlat valitsemist nii keeleõpetuse kui kirjanduse alal, on oma ainet käsitletud ajakohaste meetoditega, mille tõttu saavutanudki häid tagajärgi õpetuses. Pääle selle pean nimetama ka R.Reimani tugevat kohuse- ja vastutustunnet nii õppe- kui kasvatus-töös".

Seminari sulgemise järel vahelduvad R.Reimani elu- ja tööaastad koolijuhatajana mitmes Põhja-Eesti koolis ja Remmi isatalus Mõdrikul. Ta on koolijuhatajaks Aseris (1931-1935), Kohtla-Järvel (1935-1937), Rägaveres (1940-1941). Aastail 1930-1937 avaldab Reiman trükis rea kooliuuenduslikke õpperaamatuid, nagu "Eesti kirjanikke" I-II (1932-33); koos Joh.Käisiga (toimetaja) "Uusi teid algõpetuses" IV (Emakeel" - 1933), iseseisvalt aga selle lisad "Kirja tööraamat" (5. ja 6.õ.-a. - 1933) ning "Lugemise tööjuhatisi" (5. ja 6.õ.-a. - 1935); vihik-lugemiku "Esimesed vaod" (3. ja 4.õ.-a. - 1935); "Keelesõbra töövihik" (5. ja 6.õ.-a. - 1937). Ajakirjanduses ilmuvad novellid "Direktori peni" ("Nädal Pildis" 1939), "Lunastus" ("Varamu" 1939), "Põgenemine" ("Looming" 1940). Olgu nimetatud ka Reimani luulekogud: "Lambi valgel" (1914),

"Vaikus" (1918), "Päikeseratas" (1922), "Läbi öö" (1925) ning näidendid "Painaja" (1925), "Jõulutäht" (1934), "Veskimäel" ("Laste Maailm" 1936). Pärast juulipööret jätkab R.Reiman pedagoogitööd, olles kuni fašistliku okupatsiooni sissemurdmiseni Rägaveres koolijuhatajaks (1940-1941).

Nõukogude valitsus annab R.Reimanile kesk- ja kutsekooliõpetaja kutse eesti keele ja kirjanduse alal.

Okupatsiooni algpäevil süüdistati R.Reimani kõnepidamises Vaeküla põllumajanduskoolis ning tal tuli olla Rakvere vanglaski. Seejärel (pideva valve all) lubati tal töötada ka Salla algkoolis (1941-1945). Nõukogude korra taaskehtestamisest peale oli Reiman Rakvere II Mit-tetäieliku Keskkooli ja töölisnoorte keskkooli direktor (1945-1950). Rakveres olles anti talle Nõukogude valit-suse kõrged autasud: teenelise õpetaja aunimetus (1945), ENSV Ülemnõukogu presiidiumi aukiri (1945), ordenid "Aus-tuse märk" ja "Töövapruse eest Suures Isamaasõjas" (1946) ning Haridustöö eesrindlase märk (1947).

Nõukogude ajal avaldas ta rea keeleõpikuid 7.klas-sile. Rida häid luuletusi hilisemast perioodist pole leid-nud veel avaldamist ja on ta lese valdustes.

Vabanenud koolitööst tervislikel põhjustel viibis R.Reiman 7 aastat oma isakodus Remmil. Pärast rasket hai-gust suri ta 6.oktoobril 1957 ja maeti Viru-Jaagupi kal-mistule.

R.Reimani kooliuuendusliku tegevuse võime jaotada kahte perioodi: 1) pedagoogide teoreetiline ettevalmistus

mitmesuguste juhtnööride ja kogemuste andmisega - Võru seminaris (1922-1930). 2) praktiliste kooliõpikute autor (1930-1937). Olles keskendunud seminari ja selle harjutuskooli tegevusse, hakkas silma Reimani loov tegevus eesti keele ja kirjanduse õpetamise küsimustes, mis taotles töökooli maksvuselepääsu õpilaste õige mõistmise ja nende isiksuse süstemaatilise arendamise kaudu. Juhtnööre emakeelealase töö ümberkorraldamiseks sai õpetaja Reiman direktor Joh.Käisilt, kes oli tutvunud humanitaarainete õppeviisidega Austria, Viini, Prantsuse, Saksa, Šveitsi, Soome ja Nõukogude Vene koolides. R.Reiman ise märgib, et "Joh.Käis ei käsitanud töökooli lääne-euroopa seisva dogmana. Temale oli töökool elav, arenev organ, mis üha laieneva haarde ja kasvava pingega rakendas tööprintsipi tervikliku aktiivse kodanikuisiksuse kasvatamiseks" ("Nõukogude Kool" 1945, nr.12, lk.608). Kooli-uuendustöö teostamisel tuli õpetajal eelnevalt tutvuda probleemidega kursustel ja raamatu kaudu, seejärel aga neid rakendada tegelikus koolitöös, kontrollida töötulemusi, leida vigu ning püüda neid kõrvaldada. Esimestel aastatel esines R.Reimanilgi rohket liialdamist "puht-tehnilise, manuaalse tööga, mis oli ohus muutuma kopeerimiseks konstrueerimise asemel, õpilasi kasutult väsitades". Seda aitas aga parandada Joh.Käisi intensiivne püüdemine ning katsetamine tehnilise ja vaimse ala ühendamisest töotervikuks. Neid printsiipe tuli tutvustada ka õpilaste vanemaile.

Kuigi poliitiliseks alistamiseks kodanluse huvidele kõvendati natsionalismi propagandat koolis, samuti kasu-

tati ära kiriku mõju, suutsid siiski eesrindlikud koolid, nende hulgas just Võru, Tartu ja Rakvere seminar, teatud perioodiks oma taotlusi maksma panna.

Reimani oma taotlustelt õpilaste maailmavaate kasvatamisel ühtis Joh.Käisiga, kelle tegevuses ei jäänud kodanlusele sugugi märkamatuks eesti kooli sotsialistliku kasvatuse sihid. Seminari kasvandik Karl Laane märgib, et "Reimani kirjanduse tunnid said nii või teisiti ka maailmavaate kujunemise lavaks, kus õpetaja oskas lähedale tuua teoste ja nende autorite mõtteid ning kirjandusteoste kunstijõuga selginesid mõnedki ühiskondlikud vastuolud ja sotsiaalsete võitluste eesmärgid. Reiman ei teinud poliitikat sõna otseses mõttes, kuid pole kahtlust, et tema sügav poolehoid kuulus kõigile, kes kannatasid ülekohtu all."

R.Reimani kui pedagoogi iseloomustab Võru perioodil äärmine korrektsus, põhjalik ainesse süvenemine ja hoolikas tundideks ettevalmistamine. Õpilaste suhtes oli ta nõudlik, isegi väga range. Ta valdas vabalt vene keelt, mõistis saksa keelt ja luges prantsuskeelset kirjandust. Teda huvitasid Herbart, Ziller, Bergson, Schnass, Meumann jt., samuti töökooli entusiastid G.Kerschesteiner, Pestalozzi' ja Fröbel.

Seminari emakeeleõpetuse kasvatuslikeks eesmärkideks sai: loova fantaasia ja selge mõtlemise arendamine, individuaal- ja sotsiaal-eetiliste ja esteetiliste tunnete kasvatamine; huvi süvendamine ühiskondliku elu avalduste vastu ning natsionaalse kultuuritahte arendamine keele

kultuuriväärtuste kaudu. ("Võru Õpetajateseminar. Tegevus ja uuenduspuüed" 1936, lk.29 jj.). Seminari lõpetajate (6.kl.) kirjandite teemade valik võimaldas tulevasel pedagoogil avada oma isikupära, näit.: "Mõtteid tegelikule koolitööle asumisel", "Õpetaja ideaalkuju", "Siin püüab rahvas vaimu valgust ja matab endist pimedust", "Kuidas õpetada laiemaid rahvahulki kirjandust lugema" jt. Lugemishuve selgitati välja ankeediga "Missugused läinud aastal loetud raamatud meeldisid mulle" (1927).

Reimani põhiteos kirjanduse õpetamise alalt on "Kirjandus algkoolis" ("Teel töökoolile" III, Võru 1926). Selles annab ta oma vaated kirjanduse käsitlemisest algkoolis: 1) sihid, meetodid, töökäigu tundides, kusjuures luulekäsitlemise puhul antakse võrdlevalt ka saksa autorid; 2) üldisi mõtteid lugemisest, lugemiskorralduse taotlustest (valik, juhtimine, kontroll). "Uuim aeg säeb kasvatuse sihiks isiksuse arendamise." Selle eesmärgi püstitab ta endale kui õpetajale ja sellest aspektist hakkab ta näitama võimalusi, kuidas juhtida kirjandustundides isiksuse kasvatamist kunstilis-psühholoogilise meetodi kaudu. Ta toetub isiksuse kujunemise vaatlemisel Henri Bergsoni (1889-1941) psühholoogilisele ainekäsitlemisele. Bergsoni järgi kujundavat isiksust elu tunnetamisel ja mõistmisel intuitsioon, s.o. intensiivne mõtlemine. Reiman märgib, et igas kirjandusteoses esineb nii intuitiivne mõtlemine kui ka tunnetamine; tema vahendid on sõnad - sümbolid. Sõnadest, mis märgivad üksikuid staatilisi momente, ei saa me mõistelise mõtlemisega tervet reaalsust, vältavust, voolavust tabada, vaid intuitsiooniga. Kirjanduse õppimisel tõstab Reiman esile veel mõistelist mõtlemist

ja mõtlemismeetodeid. "Seirates teose üksikfakte, eritegelaste karakteriavaldusi jne., teeme neist järeldusi, kokkuvõtteid, kanname neid üle sarnastele juhtumustele ja sellega harjutame mõistust induktsioonimeetodis" (lk. 82). Autor toob näiteid selle kohta, kuidas kirjanduse õppimisel areneb ka deduktsioonimeetod. "Me järeldame, tuletame tihti üksikasju: kangelaste tegusid, sõnu, tagajärgi põhiväiteist, põhjendame neid omade ülevaadete ja veendumustega. Näit. Koidula "Säärase mulgi" vaatlusel dedutseerime üksikasju Mardi ja Peetri vaadetest inimväärtusele, haridusele, samuti omist põhiveendumusist". Edasi märgib autor, et kirjanduse õppimine arendab mõistuse analüüsi- ja sünteesivõimet. "Tervikuline kunstimõju allub analüüsile, jaotusele, kusjuures me sammume tah-teilt, üksikjuhusilt, tuletusilt põhjustele, printsiipidele, alustele; vastupidi läheme sünteetilist teed, kui ehitame teose üksikasjust tervikuid, sammudes põhjusilt, aluseilt, printsiipidelt tehteile, tuletusile, üksikjuhu-sile."

Reiman peab ka väga tähtsaks õpilaste emotsionaalset arendamist esteetiliste, eetiliste ja natsionaalsete tunnete kaudu. Otsese eetilise kasvatuse teed on tal kas kitsas-õpetlik või üldine eetiline (lk.83). "Teoses leiab õpilane endale uue ilma, mitte välise ja võõra oma hinge-le, vaid juba teise hinge ümbertöötatud ja assimileeritud. Kirjandus seob meid sümpaatiatundega kogu inimsoo eluga ta tervikus." Peab toimuma ka isiku eetiline enesekasva-tus: "Teiste elamused, mis õpilased leiavad kirjanduslik-kudes teostes, parandavad, tervendavad nende oma emotsio-naalse elu liiga subjektiivset hinnangut."

Reimani kunstilis-psühholoogiline õpetamise meetod seisneb selles: "sõlmida subjekti (lapse) ja objekti (teose) yahel läbielava mõistmise side". See peab aga arvestama õpilase ea- ja jõukohasust ning omandamist. Õpilaste induktiivne mõtlemine peab suunduma poeedi piltidele, teose tundsisule ja ideedele. Töökäigus on kaks erikülge: töötehnika (ainel) ja tööelamus (töötajas). Seda sobib lahendada isetegevuse kaudu, mis annab tehnika, pakub elamuse ja loob töörõõmu. Käsitlus võib toimuda rühmiti või individuaalselt. Esimesel juhul jaotame klassi töörühmadeks, kellest igaüks valib töötamiseks esitatud tööd või nõutava arvu neist; teisel juhul anname klassile ainult nimestiku ja nõutava arvu iga õpilase jaoks ning jätame valiku igaühele vabaks. Reiman annab tunnikavandina näited A.Kitzbergi draama "Libahunt" ning G.Suitsu luuletuse "Kerkokell" analüüsiks. Esimesel juhul on klass jaotatud töörühmaks (5).

Kõneldes yaba lugemisest annab autor ka lugemistüübid. Ta toob näiteid veel sellest, milles avaldub meie kirjanduse kunstilis-elamuslik ja eetiline väärtus. Teadmatusest hindab ta Ed.Bornhöhe ajaloolist jutustust "Tasuja" vääriti, samuti ei mõista väliseeposte, rahvaluule ja mõne kirjanduspala väärtust. B.Linde võttis selle teose puhul sõna ja märkis raamatu õnnestumist, mis juhendavat töökooli suunas, kuid ta ei jäänud rahule sellega, et R.Reiman ei soovita õpetada keskkoolis kirjanduse ajalugu. Kriitik juhib tähelepanu kirjanduse ajaloo käsitlemisvõimalustele Nõukogude Vene koolides ("Kasvatus" 1926, nr.8, lk.241). R.Reiman on ka ise arvustanud paljusid ilmunud lugemikke ja keeleõpikuid ajakirjas "Kasvatus".

Keeleõpetuses on Reimani põhiteoseks "Emakeel" ("Teel töökoolile" I, Võru 1924). Emakeeleõpetuses tõstab ta esile kolm eesmärki: 1) formaalse keelevõime arendamine - kultuurinimese diferentseerunud vaimuelu väljendusvahend; 2) üldine formaalne arendamine - natsionaalsete ja üldiste vaimukultuurivaranduste andmine (lk.111). Töökäigust ta soovitab eristada järgmised momendid: 1) ettevalmistus ja materiali vaatlemine, 2) tundmine, 3) tulemus, väljendamine, 4) hariutamine. Töövormiks olgu sageli vaba õppejutt. Kirjatöös peab ta võimalikuks täielikku valiku- ja töövabadust, et õpilased saaksid oma elamusi väljendada ja omandaksid individuaalse stiili. Eesmärgiks olgu eeskätt: "üldine vaimuarendamine ja stiilse väljendusvõime kasvatamine" (lk.122). Antakse nõu sufiksrite käsitlemiseks (lk.129-140).

Töös "Kiri algkoolis" ("Teel töökoolile" IV, 1927) annab Reiman praktilist nõu õigekirja- ning stiiliõpetusest. Esitatakse võrdluseks Lay ja Meumanni teoreetilised seisukohad õigekirja psühholoogiast. Juhitakse tähelepanu õigekirjaharjutamisele (ära kiri, diktaadid, kombinatsioonid, peast kiri, vigade parandamine). Stiiliõpetuse ülesandeks koolis "on arendada õpilase oma isiklikku vaimuelu iseseisvalt kujundama keeleliste vahenditega, kõnes ja kirjas" (lk.24). Reiman rõhutab stiili ja isiku omavahelisi suhteid: "Kirjas peab stiil isikuks saama" (lk. 25). Ka teemade valikul peab kajastuma siht. Hoopis erineva resultaadi võivad anda sellised teemad, nagu: "Sügis" - "Sügis tuli"; "Lindude minek" - "Kui linnud lähedavad"; "Oja" - "Minu koduoja kevadel / suvel / sügisel /

talvel/". Samu mõtteid laiendab autor veel artiklis "Kirjandite praktika algkoolis" ("Kasvatus" 1931, nr.6, lk. 269-279). Ta soovitab vanemas astmes piirduda ainult motiivi andmisega, kuna õpilased ise valivad teemad lähimast kogemuste vallast.

Reiman ei jäänud 20-ndate aastate lõpul rahule emakeele õpperaamatutega ja otsustas selles osas näidata oma initsiatiivi. Suursaavutuseks tuleb pidada neist käsiraamatut "Uusi teid algõpetuses" IV (Emakeel 5. ja 6.kl.-a.), kuna: 1) see andis õpetajale täpsed seisukohad kooliuuenduslikust tööst emakeeleõpetuses; 2) täpse tööplaani (kuude peale, 5. ja 6.kl. kõrvu - arvestati liitklassi võimalust); 3) tunnikonspekte (teema, kavad, tekstid, juhtnöörid, küsimustikud palade kasvatusliku väärtuse avamiseks või keele- ehk stiiliküsimuste käsitlemiseks; sellele järgnes töö kinnistavate vormide pakkumine loova töö valikuvõimalusega jm.). Käsiraamat koos lisadega "Lugemise tööjuhatisi" ja "Kirja tööraamat" (mõlemad 5. ja 6.kl.) pakub emakeeleõpetajale eeskuju tööks noorte psühholoogilisel ettevalmistamisel eluks ning tööks individualiseeritud tööviisi kaudu.

30-ndate aastate keskpaigas hakkavad R.Reimani huvitava rohkem keeleküsimused. Nõukogude võimu ajal on ta avaldanud rea grammatikaõpikuid 7.klassile (arvult 8), kusjuures paari viimase puhul on olnud kaasautoriks J.Valgma.

R.Reimani tööst kooliuuenduspäevil on mõndagi õppida, kõigepealt 1) tema töösüsteem, mis oli asjalik ning täpne; 2) leidlikud tööviisid ja -võtted õpilase isiksuse kasvatamiseks; 3) psühholoogilise ja eetilise kasvatuspriinitsiibi liitmine emotsionaalsusega kirjanduse kaudu; 4) vabakirjandite teemade oskuslik pakkumine; 5) head eeskujud tööjuhataste loomiseks; 6) rikkalike töökogemuste propageerimine tänapäeval.

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOI
PEDAGOOGIKA KATEEDER
UURIMISTÖÖ METOODIKA KURSUS

K. J Ö U L U

RUDOLF REIMANI OSAST
KODANLIKU EESTI
KOOLIÜÜENDUSLIKUMISES

Juhendaja:

dots. A. ELANGO

1969

S I S S E J U H A T U S

Kel on tulnud lähemalt tegelda eesti keele ja kirjanduse õpetamise küsimuste uurimisega, sel pole kindlasti jäänud märkamatuks eesti kodanlikus pedagoogilises ajakirjanduses 20-30-ndail aastail domineerinud Rudolf Reimani kui metoodiku nimi. Hinnatavad on tema julged didaktilised mõtted ja seisukohad emakeele õpetamisest algkoolis. Paljud uudsed juhtnöörid leidsid kohest kasutamist ja kindlalt võib öelda, et Rudolf Reimani metoodilisest tööst on rohkesti jäänud püsima meie õpetamise raudvarasse. Kuna eesti koolide emakeeleõpetuse süsteem kujunes põhiliselt välja alles XX sajandi 20-ndate aastate piiril, siis tuleb siinkohal hinnatavalt märkida Rudolf Reimani täurihoidmist progressiivse töökooli suunas. Võib öelda, et R.Reimani poolt koostatud tööjuhatused 5. ja 6.klassile võivad anda inspiratsiooni neile meie emakeeleõpetajaile, kelle huvi on kaldunud kaasajal individualiseeritud õpetamise omapärasele tööviisile - eks kujuta see ainekäsitus endast üht reservi parema õppeedukuse saavutamisel. Kuna kõik R.Reimani sulest ilmunud metoodilised artiklid, tööd ning diskuteerivad seisukohad on kodanlikus ajakirjanduses laiali, samuti väljaannetes, mis pole laiemale üldsusele alati kättesaadavad, seab käesolev uurimus oma eesmärgiks neid üles otsi-

da, tutvustada ja ka hinnata kasulikkuse aspektist. Kui igast kultuurilisest liikumisest otsida progressiivset, siis kooliuuendusliikumisest tuleks esile tõsta õppetöö meetodite ja praktiliste töövõtete täiustamist, eriti aga õppetöö individualiseerimise kasutusele võtmist eesti koolides. Hinnatavad on otsesed õpetamise taotlusedki, nagu kirjanduse mitmekulgne valik, lugemine ja selle parem mõistmine. Kõik see nõudis üsna keskpäraseilt õpetajailt oskusi ja teadmisi. "Eeldades, et huvi, armastus ja vaimustus ei ole õletulelind, peaksid need ülesanded olema teostatavad, kuigi ehk nad nõuavad pingutusi, aga tõsise tahtmise juures on teostatavad," märgib tiivustuseks kodanlik kriitik Bernhard Linde¹.

Tõstades õpetajana Võru Õpetajate Seminaris, oli Rudolf Reiman õige lähedalt seotud Joh.Kõisi uuenduspuute praktikasse viimisega, samuti nende konkretiseerimis- ning propageerimisviisidega eesti koolides.

Silmapaistev koolimees R.Reiman on oma nime jäädvustanud kirjanduse ajalukku ka luuletajana. Temalt on pärit seni teada olevast eesti luulest ainuke sonetipärg².

Alljärgnevalt peatume lühidalt R.Reimani elulool, et paremini mõista tema kasvu loovaks pedagoogitööks, mis on toonud talle isegi kõrge tunnustuse - teenelise õpe-

¹ B.Linde. Mõtteid Rudolf Reimani teose "Kirjandus algkoolis" puhul. - "Kasvatus", 1926, nr.8, lk.242.

² Jaan Kross. Vahelugemised. Tallinn 1968, lk.46.

taja aunimetuse 1945.a. Seejärel aga tutvume ta õpetamise sisu ning vormi põhimõtetega kooliuuenduse ajajärgust Võru seminaris, kusjuures analüüsime peatahtsusega töid. Antud uurimuse lõpus olevast lisast leiab lugeja R.Reimani üldise tööde loetelu.

Kuna Rudolf Reimanilt on säilinud üksikasjalik autobiograafiliste materjalide toimik, mis asub ta lese valduses³, siis käesoleva uurimuse autor on neid kasutanud otseselt R.Reimani lapsepõlve, kooliaja ning pedagoogilise tegevuse valgustamisel. Põhjalikumaid ülevaateid R.Reimani tegevuse kohta pole trükitis seni avaldatud.

³ Elvine Reiman, elukoht: Rakvere rajoonis Mõdrikul, endises Remmi talus.

I. RUDOLF REIMAN⁴
(1893 - 1957)

Elukaik. Rudolf Reimani vanemad on põlised virulased. Isa Villem Reimann, sündinud 3.mail 1862 Roela valla Venevere külas, oli Mõdrikus rahvakooliõpetaja kuni 1902. aastani ning abiellus 1885.a. Mai Waska'ga, sündinud 12.märtsil 1862, pärit Rägavere vallast. Lapsi oli perekonnas kaks - vanem poeg Karl, sünd. 19.märtsil 1886 ja noorem poeg Rudolf-Edmund, sünd. 25.oktoobril 1893⁵. 7-aastasest Karlist sai väikese Ruudi järelvaataja. Mõnevõrra omapead kasvades ja kujunedes õppisid poisid järjestikku selgeks teistelt koolilastelt lugemise ning kirjutamise, ilma et isa oleks nendega erilist vaeva näinudki. Sunnikodu on veel säilinud. Rakverest Rägaveresse viiva tee lähedal lagedal väljal asub praegugi sovhoosistööliste elumajana kasutatav tagasihoidlik kahe korstnaga endine Mõdriku külakool, mille aiakeses suureks sirgunud puud on istutanud lapsepõlveaegadel poeg Karl. Ruttu täiskasvanud, sai temast isale abiline põllutöös⁶. Vane-

⁴ Perekonnanimi on R.Reimani poolt Võrus 1925.a. eestistatud - ühe n-ga. Aluseks F.J.Wiedemanni "Saksa-eesti sõnaraamatus" antud "reiman" - laevasõidu teede märk meres. Selgitus Elvine Reimanilt 1966.a.

⁵ Perekonnaseisu tunnistus vorm 8, väljavõte Kalvi valla perekonnaregistrist. Kõide II, lk.531. Koopia Elvine Reimani valduses.

⁶ Hendr/ik/Tooming. Karl Reimann. - "Kasvatus", 1920, lk.415.

mate omavahelised suhted polnud kiita - isa oli ema suhtes kõrk. Kodus tulitseti ja seal valitses närviline õhkkond.

1902.a. lahkus isa õpetajaametist ja ostis koolimajast eemale uhe km kaugusele Mõdriku külasse Hemmi talukoha, põllupinnaga 10 ha (uldsuurus 24 ha, hobuseid oli 1, lehmi 2)⁷.

Karli koolitee jätkus pärast Mõdriku külakooli lõpetamist 1900.a. Rakvere linnakoolis, mille lõpetas 1905.a. Sama aasta sügisel astus ta linnakooli juures toimuvatele pedagoogilistele kursustele, "mis aga suleti paari kuu pärast rahutuste ajal, pealegi et kursistid, eriti just Karl, kooliülemuste vastu üles astus"⁸. Ta tuli koju ja hakkas algkooliõpetaja eksameiks valmistuma. Noormehel tuli tõtteda nõrdinult, sest "isa, peale selle juhtumise, teda peaaegu põlgas ja oma peremehelikkust ikka mõista andis"⁹. Kaasakistud 1905.a. revolutsioonilisest ajavaimust, astus Karl "mitu korda üles rahvakoosolekutel koolimajas ja jäi nagu ime läbi karistamata pärastisel reaktsiooniajal"¹⁰. 1906.a. kevadel omandas Karl algkooliõpetaja kutse.

Ka poeg Rudolf tegi läbi kogu sellesama koolitee. Kui vend Karl lõpetas 1905.a. Rakvere linnakooli, asus

⁷ Luhike elulugu. Rakvere, 20.aug.1946. /Rudolf Reimani käsikirjaline autobiograafia. 3.Reimani valduses. Edaspidi lüh.: Luhike elulugu./

⁸ Hendr/ik/Tooming. Karl Reimann. - "Kasvatus", 1920, lk.415.

⁹ Sealsamas.

¹⁰ Sealsamas.

sama aasta sügisel sinna Mõdriku külakooli kasvandik Rudolf Reiman. Hoolimata vanemate majanduslikest raskustest ja ema haigusest, pealegi suri ema 1907.a. 24.märtsil rinnavähki, lõpetas R.Reiman 1909.a. Rakvere linnakooli. 1909.-1910.a. õppis ta sama kooli pedagoogilistel kursustel, nagu vend varem, mille lõpetamise järel omandas algkooliõpetaja kutse. On säilinud koolitunnistus Rakvere 3-klassilise linnakooli ja aastaste pedagoogiliste kursuste lõpetamise kohta¹¹, kusjuures eesti keelt on hinnatud väga heaga. See haridusdokument jäigi Rudolf Reimanile algseks kutsetunnistuseks kuni 1940.aastani. Koolist võttis ta kaasa kohusetunde, täpsuse, nõudlikkuse, vennalt aga enesetäiendamise vajaduse - õppis ju vend Karl alates 1909.a. sügisest Belgorodi õpetajate instituudis¹². Järgnev haridustöö koolipõllul sai Rudolf Reimanile täielikuks elu- ning ulikooliks. Lahkhelid isaga olid süvendanud poistes tulgastust kodu vastu ja nii vend Karl ei tahtnudki enam koju tagasi tulla. Rudolf aga unistas ammugi iseseisvast elust. Talle oli vastumeelt isa egoistlik peremehehoiak. 1.jaanuaril 1911 jättis R.Reiman tusameeles maha Mõdriku Remmi talu ning asus uude elukohta - Tartumaale Rasina valla Laane algkooli¹³. Noor algkooliõpetaja polnud veel 18-aastanegi.

11 25.II 1911, nr.494. Elvine Reimani valduses.

12 Hendr/ik/Tooming. Karl Reimann. - "Kasvatus", 1920, lk.416.

13 Rudolf Reimani teenistuskirjast, peetud Võru Õpetajate Seminaris; asub E.Reimani valduses.

Võib arvata, et G.Suitsu, P.Tuglase ja J.Vahtra noorepõlve-eeskujud kirjandustundidest Rakvere linnakoolis õhutasid noore Reimanigi Tartumaa haridus- ja kultuurielu viljakamatele aladele. (Laane - Võnnu - Ahja - kõik 10 km vahemaadega¹⁴). Oma esimesi õpetajaelamusi on noor koolmeister pidanud küllaltki mõrudeks. Märkmeid leiame selle kohta esimesest autobiograafilisest luulekogust "Läbi 88":

Andsin kõik, mis mul polnud....¹⁵

1912.a. oli vend Karl lõpetanud instituudi ja asunud tööle Võrru linna kõrgemasse rahvakooli. Suvevaheaja veetis ta Rasina Laanel venna pool. Rudolf tundis oma puudujääke, millest kõneles ka vennale. Meelekibedusega lahkus ta vastu talve 15.novembril 1915 Laane algkoolist, suunaga Tartu.

16.novembrist 1915 kuni 31.juulini 1916 oli ta Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi kirjatoimetaja. I maailmasõja mobilisatsioonist vabanes R.Reiman tervislikel põhjustel, kuid töötas 1.augustist 1916 kuni 31.juulini 1917 kantseleiametnikuna Tartus Sõjaväe Heinavarumise Tartumaa voliniku kirjatoimetajana¹⁶. Samal ajal tuli abistada ka isa, kes vanaduse ja saamatuse tõttu oli viletsas

¹⁴ Karl Laane. Rudolf Reiman, 1963, lk.9 /käsikirjaline/.

¹⁵ Rudolf Reiman. Läbi 88, 1925, lk.7.

¹⁶ Lühike elulugu.

seisukorras, pealegi võis sellise majandamise tõttu sattuda Remmi talu kergesti võõrastesse kätte¹⁷. Sellele mõttes ka vend Karl, kes oli vahepeal olnud Pauli sõjaväes (1916-1917), ja valis töökoha isakodule lähemale - Rakvere kõrgema rahvakooli¹⁸.

Pedagoogitöö leiab uut elustamist ka Rudolf Reimani juures. 24-aastane noormees töötab arvates 1.aug.1917 kuni 31.juulini 1920 algkooli õpetajana Jõgeva Haridusseltsi erakoolis, mis 1919.a. algul nimetati ümber kõrgemaks rahvakooliks¹⁹.

1.juulil 1919 abiellus Rudolf Reiman Jõgeva Haridusseltsi kooli 6.klassi õpilase Elvine Lõokesega, kes on sündinud 12.detsembril 1900.a. Jõgeval. Abielu sõlmiti Laiusel²⁰. Tatarlapse isa oli pärit Jõgeva Eristvere küla renditalust ning oli sõjapensionär Vene-Jaapani sõjast. Ema oli pärit sama küla Orava talust. Elvine Lõoke oli pärast vallakooli 3.klassi lõpetamist õppinud Jõgeva Haridusseltsi Koolis. Ühel päeval tulnud õpetaja R.Reiman talle koolist koju minnes metsateel järele, peatanud kinni ning rääkinud oma soovist abielluda. Neiu Lõoke nõustunud sellega, kuid otsustanud enne vanemalt luba küsida²¹.

¹⁷ Kuuldud Elvine Reimanilt 1966.a. suvel.

¹⁸ Hendr/ik/ Tooming. Karl Reimann. - "Kasvatus", 1920. lk.416.

¹⁹ Tunnistus Jõgeva Rahvahariduse Seltsilt, nr.4, Jõgeva 29.juunil 1920. Elvine Reimani valduses.

²⁰ perekonnaseisu tunnistus vorm 8. Koopia. Väljavõtte Kalvi valla perekonnaregistrist. Kõide II, lehekülg 531 m - Abikaasa: Reimann, Elvine neiuena Lõuke. Elvine Reimani valduses.

²¹ Kuuldud Elvine Reimanilt 1966.a. suvel.

1920.a. tabas vend Karli ootamatu surm. Ta viibinud järjekordselt Tartu ulikooli suvekursustel ning läinud 13.juulil, nagu ikka, ülespoole linna Emajõkke suplema, sattunud aga neelukohale ja uppunud. Surnukeha leitud alles kolmandal päeval. Vend Rudolf viis venna koju ja sängitas sõprade ning õpilaste saatel ema kõrvale Viru-Jaagupi surnuaiale²². Vennale on pühendatud R.Reimanilt luuletuskogu "Läbi 66" (1925).

Õpetajatöö Jõgeval oli R.Reimanile murrangulise tähtsusega: "siin hakkasid kujunema nii tema pedagoogisiksus kui ka harrastused kirjanduse valdkonnas," märgib Karl Laane, R.Reimani õpilane Võru-päevilt²³.

1.aug. 1920 kuni 31.juulini 1922 töötas R.Reiman Rõpina Reaalgümnaasiumi eesti keele ja ajaloo õpetajana, täites ühtlasi ka sama gümnaasiumi juhataja kohuseid, arvates 1.aprillist kuni 1.augustini 1921²⁴. Elu- ja töökohta muutus oli tingitud noore abielupaari soovist töötada majanduslikult lähedamates tingimustes. Haridusministeeriumi korraldusega Nr. 21 725 31.aug. 1920.a. arvasi R.Reiman palga suhtes teise järku²⁵.

²² Hendr/ik/ Tooming. Karl Reimann. - "Kasvatus", 1920, IK.417.

²³ K.Laane. 75 aastat Rudolf Reimani sünnist. - "Punaliip", 1968, 26.oktoober.

²⁴ Rudolf Reimani teenistuskiri, peetud Võru Õpetajate Seminaris 1.aug.1922 - 31.juuli 1930/. R.Reimani valduses.

²⁵ Sealsamas.

Reimani tõsine hoiak sügavate ja mitmekulgsete teadmiste andmisel äratas kaasõpetajates lugupidamist. Õpetaja Reimani kirjandustundidest oli kolleegidel mõndagi õppida. "Oskuslikult rakendas ta tööle kogu klassi, nii et ise võis jääda pealtvaatajaks: õpilased iseseisvalt viisid läbi kogu tunni käsitlese. Mäletan, et ühes lahtises keeleõpetuse tunnis 6.klassis oli töö korraldatud nii, et õpetaja Reiman rääkis tunnis vaid mõned sõnad - suunavad märkused," räägib oma mälestustes Rähina-päevilt R.Reimani kolleeg Paul Mitt²⁶. Selle tunni analüüsi puhul oli tehtud tunniandjale tookord nii positiivseid kui negatiivseid märkusi uudse tööviisi puhul. "Jahmatama pani, kuid küllap nii mõni tegi järele," märgib sm.Mitt.

"Hakkas silma ka Rudolf Reimani ateistlik hoiak," rääkis sm.P.Mitt. "Kui gümnaasiumi direktor teatas, et kõik klassijuhatajad peavad viima oma õpilased kodanliku vabariigi aastapäeval kirikusse jumalateenistusele, jättis õpetaja R.Reiman selle täitmata. Seldes, et las usk olla igauhe südameasi, õpilaste vabatahtlikkus on aga selle näitaja. Ükski Reimani klassist ei läinud jumalateenistusele. Noomitust klassijuhataja selle eest küll ei saanud, kuid direktori külm hoiak Reimani suhtes oli ilmne," meenus Paul Mitile.

Rähina reaalgümnaasiumi loova õpetajana paistis Rudolf Reiman juba sel määral silma, et äratas tähelepanu Johannes Käisilegi, kes uuendusmeelse Võru seminari

²⁶ Paul Mitt, Abja Keskkooli õppealajuhataja, suuline teade 1965.a. sügisest.

direktorina otsis endale tublimaid kaastöölisi ja 1922.a. kutsus Reimani Võru Õpetajate Seminari eesti keele ja kirjanduse õpetajaks²⁷.

R.Reimani teenistus Võrus langeb ajavahemikule 1.aug. 1922 kuni 31.juuli 1930²⁸. Teenistuskirja andmeil on ta töötanud seminaris ja selle harjutuskoolis, kusjuures õppeaastate nädalakoormus on olnud 20-25 tunni piires, millele lisandusid suvekursused Võrus 1924.a. ja Tallinnas 1925.a. Õppetööst on ta olnud ajutiselt vabastatud 1.sept. 1928 kuni 1.märtsini 1929, kuna põdes pikaldast kopsukatarri.

Hinnangu andmisel Rudolf Reimani tööle seminaris võib usaldusväärseks pidada Joh.Käisi soovitus edaspidiseks, milline on antud Võru seminari sulgemispäevil. Selles on öeldud:

"Käesolevaga tõendan, et Rudolf Reiman, kes on olnud eesti keele õpetajaks Võru õpetajateseminaris ja harjutuskoolis 1922.a. - 1930.a., on näidanud oma tööga sine kindlat valitsemist nii keeleõpetuse kui kirjanduse alal, on oma ainet käsitletud ajakohaste meetoditega, mille tõttu saavutanudki häid tagajärgi õpetuses. Pärast selle pean nimetama ka R.Reimani tugevat kohuse- ja vastutustunnet nii õppe- kui kasvatustöös"²⁹.

²⁷ Karl Laane. Rudolf Reiman, 1963, 25.okt., lk.13 /käsi-kirjaline/.

²⁸ Rudolf Reimani teenistuskiri, peetud Võru Õpetajate Seminaris. Elvine Reimani valduses.

²⁹ Joh.Käis, seminari direktor. Soovitus. Võrus 13.juunil 1930. Elvine Reimani valduses.

"Lühikeses eluloos" (1947) märgib R.Reiman oma ühiskondliku tegevuse kohta sel perioodil järgmist: "Organisatsioonidest olen töötanud 1921-1940: Eesti Õpetajate Liidus ja Eesti Kirjanikkude Liidus. 1925.aasta/1/ kuulusin Eesti Sotsialistlikku Tööliste Parteisse; varem ega hiljem pole kuulunud poliitilistesse parteidesse"³⁰.

Võru perioodil elas R.Reiman endises Jüri tänavas 5-toalises korteris, mille üür maksti seminari poolt. Hiljem leiti riigikontrolli poolt, et tasutud oli valesi ning Aseris olles maksis R.Reiman selle riigile tagasi³¹.

Seminari õpilased V.Horn ja R.Liiv mäletavad, et õpetaja Reiman armastanud teha süstemaatilistelt hommikusi jalutuskäike koos oma abikaasaga³².

Seminarist Karl Laane meenutab koolipäevilt järgmist:

"Peale otsese koolitöö, kusjuures Reiman süvenes uuenduspedagoogika kõige eesrindlikumatesse didaktika- ja metoodikanõuetesse, sai ta Joh.Käisi kõrval ka sel alal "töökoolile teed" rajajaks. Oli ju Reiman peale aineõpetaja ka metoodikaõpetajaks eesti keele ja kirjan-
duse õpetuse alal"³³.

³⁰ Lühike elulugu.

³¹ Kuuldud E.Reimanilt 1966.a. suvel.

³² Valter Horn ja Ruut Liiv avaldasid oma mälestusi R.Reimanist Värskas uurijate kursustel 1967.a. suvel.

³³ Karl Laane. Rudolf Reiman, lk.14 /käsikirjaline/.

Järgneb elu isatalus Mõdrikul (1.aug. 1930 - 31.aug. 1931)³⁴. Ta kirjutab rea arvustusi kooliraamatute kohta ning avaldab lugemiku "Eesti kirjanikke" I. Emakeele lugemik 5.õppeaastaks (1932), mis on valminud 8-aastases töös Võru Õpetajate Seminaris ja harjutuskoolis. Nüüd vahelduvad aastad Põhja-Eesti koolides ja Mõdriku Remmi talus³⁵.

4 aastat on ta Aseri algkooli juhataja (1.aug.1931 - 31.juuli 1935). Siin valmib ka lastenäidend "Jõulutäht" (1934). Seejärel on ta 2 aastat Kohtla-Järve algkooli juhataja (1.aug. 1935 - 31.juuli 1937).

Koolitööst tudinenud (häirisid pidevad õpilaste distsipliinirikumised, vargused), tuleb ta 3-aastaks Mõdrikule (1.aug. 1937 - 31.aug. 1940), katsetades tegelda vabakirjanikuna. Tema loodud novellid ilmuvad ajakirjades: "Nädal Pildis" (1939, nr-d 11, 12, 21, 22, 23, 24) avaldab jutustuse "Direktori peni", "Varamu" (1939, nr.10) aga novelli "Lunastus", "Loomingus" (1940, nr.8) ilmub novell "Põgenemine". Neis on mõndagi autobiograafilist oma vanemaist, koolielust, õpilastest. "Nädal Pildis" (1940, nr.7) avaldab R.Reimani ladusa ning ülevaatliku monograafia "E.Zola 100.sünnipäeva puhul". "Loomingus" (1938, nr.4) avaldatakse viimistletud "Sonetipärjast" "Talvelaul".

Pärast juulipöörret otsustab R.Reiman jätkata pedagoogitööd. Nõukogude võimu algpäevil saab ta olla kuni

³⁴ Lühike elulugu.

³⁵ Andmed edaspidise elukäigu kohta on võetud R.Reimani käsikirjalisest "Lühike elulugu", Elyvine Reimani valduses, millele on viidatud ka varem/.

fašistliku okupatsiooni sissevõtmise Rägavere Mittetšieliku Keskkooli juhataja (1.sept. 1940 - 7.aug.1941).

Nõukogude võim annab R.Reimanile 31.dets. 1940.a. õpetajate teenistuse seaduse § 31 ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 15.nov. 1940 määruse põhjal kesk- ja kutsekooliõpetaja kutse eesti keele ja kirjanduse alal³⁶.

Saksa okupatsiooniperioodi algul oli Rudolf Reiman Rakvere vanglas (8.aug. - 16.aug. 1941). Suudistus: kõnepidamine. Vaeküla põllumajanduslikus koolis nõukogude võimu ajal. Oma elulookirjelduses märgib R.Reiman: "Omakaitse mind areteeris ja andis sakslaste kätte, kes pärast 9 päevast piinamist vanglas vabastas esialgselt "suutõendite puudumisel", andes uurimiseks politsei valve alla, mis kestis kogu okupatsiooniaja." Reimani lesk teatas, et R.Reiman hoidis end kõrval ja viibis pärast vanglast vabanemist koos abikaasaga Jõgeval Aliide ja August Kuuse juures (kuni 30.sept. 1941). Vahopeal teatas Virumaa haridusosakonna juhataja, et ta võib asuda tööle Salla 6-kl. algkooli juhataja kohustetäitjana (1.okt. 1941 - 1.aug. 1942). Sallas oli ta 4 aastat (1.okt. 1941 - 1.sept. 1945), kusjuures 1.aug. 1942 kinnitati ta Haridusministeeriumi Haridusosakonna juhataja otsusega Salla valla algkooli juhatajaks³⁷.

³⁶ Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik. Hariduse Rahvakomissariaat. - Kesk- ja kutsekooliõpetaja kutsetunnistus /Rudolf Reimanni nimel/. Tallinnas 31.dets.1940, nr. 31 425.

³⁷ Viru Maavalitsus /kiri/ 15.juulil 1942, nr.9465 EJ/AR.

Nõukogude korra taaskehtestamisega edutati R.Reiman 1.sept. 1945 Rakvere II Mittetäieliku Keskkooli juhataja kohustetäitjaks. Ta oli selles koolis 5 aastat (1.sept. 1945 - 1.mai 1950), kusjuures arvates 1.sept. 1948 kinnitati Reiman nimetatud kooli direktoriks. Selles koolis anti talle Nõukogude valitsuse poolt autasud: 1) 19.juulil 1945.a. teenelise õpetaja aunimetus, 2) 25.sept. 1945.a. ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri, 3) 1946.a. 2 ordenit, neist austuse märk ja "Tõõvapruse eest Suure Isamaasõjas", 4) 1947.a. Haridustöö eesrindlase märk kooli eeskujuliku juhatamise ja kasvatustöö teostamise eest. Autasud asuvad R.Reimani lese valduses.

1.maist 1950.a. vabastatakse R.Reiman Rakvere II mt. keskkooli ja Rakvere Töölisnoorte kooli direktori kohalt tervislikel põhjustel. Ta siirdub tagasi Mõdrikule Remmi tallu, kus viibib elu lõpuni. 7 aastat oli R.Reiman voodis lamav haige, kannatades tervist nõrgestava närvihaiguse ja radikuliidi all. Pärast halvatusi, 6.oktoobril 1957.a. ta suri, olles 64-aastane, ja maeti Viru-Jaagupi kalmistule.

II. R. REIMAN JA VÕRU SEMINAR

1. Pedagoogiline tegevus.

=====

Aastail 1922-30 on R.Reiman keskendunud Võru Õpetajate Seminari ja sama kooli harjutuskooli tegevusse. 1924/25. õ.-a. on ta seminari ja harjutuskooli õpetajate ühingu esimeheks³⁸. Reimani sihipäraselt loov tegevus ja püsiv huvi on suunatud eesti keele ja kirjanduse õpetamise metoodika küsimustele, mis taotlesid töökooli uuenduspüüete maksvuseleppäsu harjutuskooli kasvandike tulevases tegevuses. Töökooli põhimõtte rakendamine õpilaste iseseisvas töös on sel perioodil eriti hinnatav. R.Reiman ütleb, et "Joh.Käisi kooliuuenduse edu tagas just lapse hinge õige mõistmise ja selle süstemaatilise arendamise"³⁹. On ilmne, et juhtnõure emakeele-alase töö ümberkorraldamiseks sai õpetaja Reiman direktor Joh.Käisilt, kes oli tutvunud ka humanitaarainete õppeviisidega Lääne-Euroopa (Austria, Viini, Prantsuse, Saksa, Šveitsi), samuti Soome ja isegi Nõukogude Vene koolides. On oluline märkida R.Reimani mõtet: "Joh.Käis ei käsitanud töökooli lääne-euroopa, seisva dogmana. Temale oli töökool elav,

³⁸ /Joh.Käis, toimetaja/ Võru Õpetajateseminar, Võru 1936, lk.201.

³⁹ R.Reiman. Joh.Käis ja Võru Seminar. - "Nõukogude Kool", 1945, nr.12, lk.607.

arenev organ, mis üha laieneva haarde ja kasvava pingega rakendas tööprintsipi tervikliku aktiivse kodanikuisiksuse kasvatamiseks"⁴⁰. Töö omapära taotles dotseeriva ja skolasatilise kooliõpetuse seljataha jätmist, liikudes isetegeva töökooli suunas.

Et rõhutada võrdlevalt tekkinud uuenduspuuet ja selle baasi, märgib R.Reiman: "Eesti õpetaja oli varemmailgi aegadel katsetanud uuendustega kooli elustamiseks, kuid need ei saavutanud suuremat mõju õieti mõistetud psühholoogilise aluse ja süstemaatilise ülesehituse puudusel"⁴¹. Kooliuuendustöö teostamisel tuli õpetajal arvestada loogilist töö käiku: "Kõigepealt, õpetaja tutvub probleemidega kursustel ja raamatute abil, püüab siis rakendada uusi mõtteid tegelikus koolitöös, kontrollib oma töötulemusi, leiab vigu, püüab neid kõrvaldada"⁴². Uurides R.Reimani isiklikku tööd kooliuuenduspäevil, võimegi seda täheldada. Loomulikult ilmes selle töö puhul ka mõõdalaskmisi, millest R.Reiman märgib esimestel aastatel liialdamist "puht-tehnilise, manuaalse tööga, mis oli ohus muutuma kopeerimiseks konstrueerimise asemel, õpilasi kasutult väsitades"⁴³. Kuid Reiman leiab, et seda aitas parandada Joh. Käisi intensiivne püüdlemine ning katsetamine tehnilise

⁴⁰ R.Reiman. Joh.Käis ja Võru Seminar. - "Nõukogude Kool", 1945, nr.12, lk.608.

⁴¹ Sealsamas, lk.607.

⁴² Kooliuuenduslaste lähemaid ülesandeid. - "Kooliuuenduslane", 1933, nr.1, lk.1.

⁴³ R.Reiman. Joh.Käis ja Võru Seminar, lk.608.

ja vaimse ala liitmisel terviklikuks⁴⁴. Loomulikult tuli neid printsiipe tutvustada ka õpilaste vanemaile, "sest muidu võiksid õpetaja uuenduslikud puudused vastuseisu lastevanemates tekitada"⁴⁵.

Kuigi poliitiliseks alistamiseks kodanluse huvidele "kõvendati natsionalismi propageerimist koolis, samuti kasutati ära kiriku mõju, seda koolis tugevdades (pastorite kõned ning manitsused kodanliku korra heaks)"⁴⁶, suutsid siiski eesrindlikud koolid, nende hulgas just Võru, Tartu ja Rakvere seminar, teatud perioodiks oma taotlusi maksma panna. "Käis tahab teostada eesti kooli sotsialistlikku kasvatust, kodanlik koolivõrk aga - natsionalistlikku," iseloomustab Aulis Aret Võru seminaari tegevuspuuet⁴⁷.

R.Reimani taotlused õpilaste maailmavaatelisel kasvatamisel arvestavad sama eesmärgi. Toome siinkohal seminarikasvandiku Karl Laane iseloomustuse: "Reimani kirjanduse tunnid said nii või teisiti ka maailmavaate kujunemise lavaks, kus õpetaja oskas lähedale tuua teoste ja nende autorite mõtteid ning kirjandusteoste kunstijõuga selginesid mõnedki ühiskondlikud vastuolud ja sotsiaalsete

⁴⁴ Kooliuuenduslaste lähemaid ülesandeid. - "Kooliuuendustlane", 1933, nr.1, lk.1.

⁴⁵ Sealsamas.

⁴⁶ Aulis Ant. Johannes Käis võitluses kodanluse tagurliku koolipoliitika vastu. - "Nõukogude Kool", 1945, nr.12, lk.576.

⁴⁷ Sealsamas.

võitluste eesmärgid. Reiman ei teinud poliitikat sõna otseses mõttes, kuid pole kahtlust, et tema sügav poolehoid kuulus kõigile, kes kannatasid ülekohtu all, ta soovis tuliselt õiglasemate ühiskonnavahekordade teostamist, mida muide näeme ka ta enese ilukirjanduslikest teostest⁴⁸.

R.Reimani kui pedagoogi iseloomustab Võru perioodil Härmine korrektsus, põhjalik ainesse süvenemine ja hoolikas tundideks ettevalmistumine. Õpilaste suhtes oli ta nõudlik, isegi väga range. Õp. Reiman valdas vabalt vene keelt, mõistis saksa keelt ja luges prantsusekeelset kirjandust. Ta luges raamatuid, mille autoreiks olid teadlased-õpetajad, nagu Herbart, Ziller, H.Bergson, Schnass, Meumann jt., samuti töökooli mõtte entusiast Georg Kerschensteiner. Esimesi määranguid isetegevuse printsiibi kohta omandas ta Pestalozzi' ja Fröbeli töödest⁴⁹.

Milles avaldus seminari emakeeleõpetaja konkreetne uuendustegevus oma tulevaste pedagoogide õpetamisel, selleks kasutagem alljärgnevalt Joh.Käisi analüüsivat tagasisivaadet kogumikust "Võru Õpetajateseminar. Tegevus ja uuenduspuuded" (1936), lk.29 jj.

"Eesti keele õpetuse kasvatuslikeks eesmärkideks oli: loova fantaasia ja selge mõtlemise arendamine, individuaal- ja sotsiaal-eetiliste ja esteetiliste tunnete

⁴⁸ Karl Laane. Rudolf Reiman, 1963, lk.14 /käsikiri/.

⁴⁹ Elvine Reimani suusõnalised märkused 1966.a. suvel.

kasvatamine; huvi süvendamine ühiskondliku elu avalduste vastu ning natsionaalse kultuuritahte arendamine keele kultuuriväärtuste kaudu.

Teadmiste ja oskuste alal seati esimeseks ülesandeks anda algkooliõpetajale kui kultuuriinimesele teadlik keeleoskus, mis on vajalik oma vaimusisu kaasinimestele edasiandmiseks selgelt, õigekeelselt ja stiilselt niihästi kõnes kui kirjas. Teeks sellele sihile oli: sõnavara järjekindel rikastamine ja süvendamine ning selle kasutamisoskus (ka üldtarvitataivate võõrsõnade alal), keeleõpetuse põhimõtete tundmine elementaarse psühholoogilise-ajaloolise süvendusega ja nende kasutamisoskus.

Lugemisoskuse alal taotleti selget, ilmekat ja kaas-elavat ettekannet, samuti lugemise kõrgemat eesmärki - võimet omandada ilukirjanduse elusisu ja mõista ning hinnata teost kunstiteosena.

Kirjandusõpetuse eesmärgiks võeti Eesti kirjanduse arengu ja paremate saavutuste tundmine ühes neid mõjutanud suurimate maailmakirjanduse nähtuste käsitlemisega. Pärast selle pidid seminari lõpetajad hästi tundma algkoolis käsitletavaid kirjanduslikke teoseid ning laste- ja noorsookirjandust.

Käekirja kujundamiseks nõuti selget, korralikku, individuaalset kirja, mida pidi taotlema järjekindlalt kogu õppetöö. Ka keele- ja lugemisoskuse nõudeid peeti silmas kõigis õppeainetes.

Keskustusunõude teostamiseks seati näiteks kirjanduse arengu käsitlemist eesti- ja üldkultuurajalooga, samuti

kunstiajalooga, niipalju kui seda oli käsitletud. Keeleõpetuses võrreldi emakeele ja võõrkeelte tähtsamaid vorme.

Eesti keele tegelik õppekava seminaris oli üldjoontes sama, mis keskkoolides.

Kirjandusõpetuse aluseks võeti õpilaste tutvumine teostega tervikuna. Selleks otstarbeks muretseti käsitledavaid teoseid raamatukogusse sellisel arvul, et vähemalt iga 25 õpilase kohta tuleks üks eksemplar. Läbitöötamise põhimeetod oli vaba arutlus. Ka keeleõpetus rajati õpilaste isetegevale tööle keelendite vaatlusel. Töö tulemusi kujutati tabelina, mida kasutati õppevahendina.

Lugemisvarast. Vabalugemise juhtimiseks koostati raamatute nimestikud kohustuslikuks lugemiseks õpilastele.

/- - -/ Lugemist kontrolliti aeg-ajalt niihästi eesti keele õpetaja kui ka teiste õpetajate poolt, sest nimestikus esines ka pedagoogilisi ja muid teaduslikke raamatuid.

Lugemisvihiku kasutamine oli soovitatav, kuid erilisi skeeme-kavu selleks tarvitusele ei võetud.

Üldiselt teostati eesti keele õpetuseks seminaris neid põhimõtteid ja tööviise, mida on üksikasjalikult põhjendanud ja kirjeldanud R.Reiman oma metoodilistes kirjutistes, nagu "Teel tööksõulile" II, III, IV, hiljemini "Uusi teid algõpetuses" IV. Emakeel" /Tallinn 1933/.

Eesti keele rühmas töötas 20-30 õpilast (III-IV klassist). Rühma tööalaks oli: a) keeleliste küsimuste vaatlemine, b) eesti ja väliskirjanduse tähtteosed,

c) kirjandusteoreetilisi ja -pedagoogilisi küsimusi. Tõukorraldus oli individuaalne: iga õpilane valis õpetaja antud teemade sarjast või iseseisvalt ulesande, mille kohta esines referaadiga, illustreerides ettekannet katketega. Sellega liitusid selgitavad ning täiendavad läbirääkimised ja ettekande hinnang sisulisest kui ka vormilisest küljest.

Näiteid: a) keele areng psühholoogilisest seisukohast. Objekt eesti keeles. Keeleuuenemise osa kirjakeeles jne., b) kunstilise ja teadusliku loomingu erijooni. Millest tunda kirjanduse väärtust? Ilukirjandus kasvatustegurina. Eesti romaani / novelli / luurika / draama ajalugu jne."

Edasi järgneb kogumikus kokkuvõtte emakeeleõpetusest harjutuskoolis.⁵⁰

Õp. Reimani poolt tõsteti ules küsimus seminari aastaraamatu väljaandmise üle. Ulesandeks tehti Reimanile esineda pedagoogilise nõukogu koosolekul vastava kavaga⁵¹.

Huvitav on täheldada ka seminari lõpetajate (6.klass) lõpukirjandite teemade valikut, milles võimaldati tulevasel pedagoogil avada oma isikupära. Valitavad teemad esitati hommikul, vahetult enne eksamit, ja nendest teostati valik. Toome alljärgnevalt selle kohta näiteid.

⁵⁰ Vt. /Joh.Käis, toimetaja/ Võru Õpetajateseminar. Tegevus ja uuenduspüüded. Pedagoogilise Ühingu "Võru Seminar" väljaanne, 1936, lk.31-35.

⁵¹ Protokoll nr.3, Võru Õpetajate Seminari pedagoogika nõukogu koosoleku üle 24.III 1924 /edaspidi lüh.: Ped.nõuk. koosolek.../. - ORKA, f.1092 (aast.1923 - k 29), nim.l, toimik nr.1, lk.24.

19.mail 1925.a. esitas Joh.Käis õppenõukogule järgmised teemad:

1. Mõtted tegelikule koolitõõle asumisel.
2. Päev lapse koolielus.
3. Koolitõõ uuenduse siht.
4. Õpetaja ideaalkuju.

Nendest esitatud teemadest otsustas koosolek valida kontrollkirjatõõ kirjutamiseks: "Mõtted tegelikule koolitõõle asumisel". Peale selle otsustati tagavara teemaks võtta "Õpetaja ideaalkuju". Eksamikomisjoni valiti J.Käis, P.Truusmann ja R.Reiman.⁵²

26.mail 1925.a. pedagoogilise nõukogu päevakorras oli VI klassi eksami teema valimine eesti kirjandusest. Aineõpetaja R.Reiman esitas järgmised teemad:

1. "Noor-Eesti" põhijooned ja tähtsus eesti kirjanduses.
2. Eesti draama arenemise ajalugu.
3. Tuglase proosa põhijooned.
4. Suitsu luurika põhijooned.
5. Tammsaare proosa põhijooned.

Valiti kaks: "Noor-Eesti põhijooned ja tähtsus eesti kirjanduses" ning "Tuglase proosa põhijooned". Eksamikomisjoni koosseisus olid J.Käis, R.Reiman ja E.Muuga.⁵³

2.juunil 1926.a. oli pedagoogilise nõukogu päevakorras VI kl. eksami teema valimine. Direktor J.Käisi poolt

⁵² Protokoll nr.4. Ped.nõuk. koosolek 19.V 1925. - ORKA, f. 1092, nim.1, toimik nr.1, lk.50.

⁵³ Protokoll nr.5. Ped.nõuk. koosolek 26.V 1925. - ORKA, f. 1092, nim.1, toimik nr.1, lk.51.

esitati järgmised teemad:

1. Siin püüab rahvas vaimu valgust ja matab endist pimedust.
2. Noorsoo kasvatus meie rahva tuleviku pandina.
3. Mis võib õpetaja teha rahvavalgustajana väljaspool kooli.

Eesti keele õpetaja R.Reimani poolt olid esitatud järgmised teemad:

1. Fr.Tuglase teened eesti kirjanduses.
2. A.Tammsaare novellide põhitüüp.
3. Felix Ormusson tüübina.
4. M.Metsanurga loomingu põhijooni.
5. Põhimotiivid eesti uusromantikute loomingus.
6. Brand uldinimesena (Ibsen "Brand").

Valiti: "Siin püüab rahvas vaimu valgust..." ja "Fr.Tuglase teened eesti kirjanduses".⁵⁴

30.mail 1927.a. oli pedagoogilise nõukogu päevakorras VI kl. eesti keele eksami teemad. Õp. Reimani poolt esitati:

1. Talupoja-tüübid Tammsaare romaanis "Tõde ja õigus".
2. G.Suitsu luuletajaisik.
3. Kuidas õpetada laiemaid rahvahulki kirjandust lugema.
4. Õpetaja ja ilukirjandus.

Valiti: "Talupoja-tüübid Tammsaare romaanis "Tõde ja õigus"" ja "Kuidas õpetada laiemaid rahvahulki kirjan-

⁵⁴ Protokoll nr.5. Ped.nõuk. koosolek 2.VI 1926. - ORKA, f. 1092, nim.l. toimik nr.1. lk.77.

dust lugema".⁵⁵

Pedagoogilises nõukogus on kaalutud ka seda, kuidas oleks kergem koostada klassidele lugemiseks huvidekohast raamatute nimestikku. Sel eesmärgil otsustati korraldada kõigis klassides ankeet teemal "Missugused läinud aastal loetud raamatud meeldisid mulle".⁵⁶

R.Reiman on andnud oma kogemuslikke mõtteid, samuti uurimusi edasi nii kirjas kui kõnes. Märkigem siin ta esinemist referaatidega koolis, õpetajate kongressidel, õpetajate päevadel ning lektorina suvekursustel. Emakeele metoodika alal on ta esinenud lektorina Võrus (ühes näitetundidega) 1924, Tallinnas 1925 (ka kirjanduse ja esteetika alal), Viljandis ja Valgas 1932, Kuressaares 1931, Rakveres ja Narvas 1935. Referent emakeeleõpetajate kongressidel, esinedes teemadega: "Kirjandus algkoolis" (1924), "Kirjandite praktika algkoolis" (1931).⁵⁷ Kursustel esitatud käsikirjalisi loenguid ei õnnestunud antud töö uurijal leida. Võru perioodil loodud tööde loetelu leiame käesoleva töö lisast (vt. lk.). Osa väärtuslikke materjale on antud Reimani lese poolt üle Leonhard Hallopilile.⁵⁸

⁵⁵ Protokoll nr.6. Ped.nõuk. koosolek 30.V 1927. - ORKA, f. 1092, nim.1, toimik nr.1, lk.106.

⁵⁶ Protokoll nr.10. Ped.nõuk. koosolek 12.IX 1929. - ORKA, f.1092, (a.1924-30), nim.1, toimik nr.2, lk.4.

⁵⁷ /Joh.Käis/ Võru Õpetajateseminar. Tegevus ja uuenduspüüded. Võru, 1936, lk.268.

⁵⁸ Elvine Reimani suuline seletus 1966.a. suvel.

2. R.Reimani uuenduspuuetest pedagoogilistes töödes.
=====

Alljärgnevalt vaatleme R.Reimani põhilise tähtsusega kirjanduse- ja keelealaseid metoodilisi töid ning koolilugemikke aastail 1926-1937.

A. KIRJANDUSEÕPETUSEST.

"Kirjandus algkoolis".⁵⁹

Antud töö esialgse variandi "Kirjanduse õppimisest algkoolis" on autor avaldanud esmalt ajakirjas "Kasvatus" 1924. nr.2, lk.33-40, iseseisva raamatuna aga "Kirjandus algkoolis" (2 osa: Kirjanduse õppimine ja vaba lugemine) Võrus 1926.a. Vaadeldav kirjutis annab I osas "Kirjanduse õppimine" põhilise Reimani vaadetest kirjanduse käsitlemisel algkoolis: sihid, meetodid, töökäigu tundides, kusjuures sel puhul antakse ka võrdlev käsitus saksa autorite luuletuste õpetamisest. R.Reiman annab oma kirjutise lõpus 2 kavandit eesti kirjanduse käsitlemiseks (A.Kitzbergi "Libahunt" (terviklikult) ja G.Suitsu "Kerkokell"), samuti ka eesmärgid kirjandusliku materjali valiku ning paigutuse kohta 5. ning 6.õppeaastal.

Töö II osas annab autor üldisi mõtteid lugemisest, lugemiskorralduse teotlustest (raamatute valik, juhtimine, kontroll).

⁵⁹ Reiman, Rud. Kirjandus algkoolis. - Teel töökoole. Võru Õpetajateseminari aastaraamat, III anne, Võru, 1926, lk.81-114./Edaspidi lüh.: Teel töökoole III./

Alljärgnevalt peatume üksikasjalikult kirjutise "Kirjandus algkoolis" põhimõttelistel seisukohtadel, kuna see töö annab kõige haaravama ülevaate Rudolf Reimani kirjandusmetoodilisest tegevusest, tema ainekäsitlussüsteemi kodanlikul perioodil. Selle tööga esines ta ka laisma õpetajaskonna ees - õpetajate kursustel.

I Kirjanduse õppimine.

1. Sihid.

"Uuim aeg saab kasvatuse sihiks isiksuse arendamise".⁶⁰ Selle eesmärgi püstitab töö alguses Reiman endale kui emakeeleõpetajale ja sellest kunstilis-psühholoogilisest aspektist lähtudes tõstatab üles kõik probleemid kirjanduslike teadmiste andmisel õpilastele. Autor toetub isiksuse kujunemise vaatlemisel Henri Bergsoni⁶¹ psühholoogilisele ainekäsitlusele. Tema järgi kujundavat isiksust elu tunnetamisel ja mõistmisel intuitsioon, s.o. intensiivne mõtlemine. Reiman märgib, et igas kirjandusteoses esineb nii intuitiivne mõtlemine kui tunnetamine; tema vahendid on sõnad - sümbolid. Sõnadest, mis märgivad üksikuid staatilisi momente, ei saa me mõistelise mõtlemisega tervet reaalsust, vältavust, voolavust tabada, vaid intuitsiooniga. "Intuitsiooni teel leiame üksikute

⁶⁰ Teel töökoole III, lk.81.

⁶¹ Henri Bergson, saksa filosoof (sünd. 1859). Mõistelis-analüütilisele tunnetusele, mis ei suuda haarata tegelikkust nii nagu see on, seab ta vastu "intuitsiooni". Selles ühinevad instinkt ja mõistus, võimaldades nii tegelikkuse tõelist olemust läbi elada.

momentide ühenduse salamate sidemetega, üksteisest läbitungimise, elu voolavuse, liikuvuse, mis on tõsine reaalsus. Sõnad saavad reaalsuseks, lihaks intuitsiooni kaudu".⁶² Reiman peab intuitsiivse mõtlemise arendamist kirjanduse õppimise esmaseks ülesandeks. Ta leiab, et selle peasihi kaudu saavutatakse ka teised kirjanduse õppimise eesmärgid. Kirjanduse õppimisel tõstab Reiman esile veel mõistelist mõtlemist ja mõtlemismeetodeid. "Seirates teose üksikfakte, eritegelaste karakteriavaldusi jne., teeme neist järeldusi, kokkuvõtteid, kanname neid üle sarnastele juhtumustele ja sellega harjutame mõistust induktsiooni-meetodis"⁶³.

Autor toob näiteid selle kohta, kuidas kirjanduse õppimisel areneb ka deduktsioonimeetod. "Me järeldame, tuletame tihti üksikasju: kanglaste tegusid, sõnu, tagajärgi põhiväiteist, põhjendame neid omade ülevaadete ja veendumustega. Näit. Koidula "Säärase mulgi" vaatlusel dedutseerime üksikasju Mardi ja Peetri vaadetest inimväärtusele, haridusele, samuti omist põhiveendumusi"⁶⁴.

Edasi märgib autor, et kirjanduse õppimine arendab mõistuse analüüsi- ja sünteesivõimet. "Tervikuline kunstikuju allub analüüsile, jaotusele, kusjuures me sammume tehteilt, üksikjuhusilt, tuletusilt põhjustele, printsipidele, alustele; vastupidi läheme sünteetilist teed, kui

⁶² Teel töökoole III, lk.82.

⁶³ Sealsamas.

⁶⁴ Sealsamas.

ehitame teose üksikasjust tervikuid, sammudes põhjusilt, aluseilt, printsiipidelt tehteile, tuletusile, üksikjuhusele"⁶⁵.

Teiseks oluliseks kirjanduse õpetamise põhisihiks peab Reiman õpilaste emotsionaalset arendamist esteetiliste, eetiliste ja natsionaalsete tunnete kaudu. "Kirjanduse õpetamise esteetiline siht seisab fantaasia- ja tunde~~väärtuste~~ andmises õpilasele, et avada õpilase hing ilusale ja ülevale"⁶⁶. Ta näitab, et ilul on suur ühendav, sotsiaalne tähtsus: "ilu ümber ühinevad inimesed, sest ta on erapooletu, tal pole ka praktilisi huvisid"⁶⁷. Tähtsaks peab autor sel puhul õpilaste vaimset arengutaset: "Mida kõrgem on ta areng, seda rohkem võib ta kogeda esteetilisi emotsioone"⁶⁸. R.Reiman ütleb, et algkooli vanemate klasside õpilased tajuvad Kreutzwaldi, Koidula, Liivi ja Vilde teoste esteetilisi väärtusi ainult siis, kui nad on saanud küllaldase ettevalmistuse nooremais klassides⁶⁹. "Ka ilmekas lugemine näitab kirjandusliku teose esteetilist mõistmist"⁷⁰.

Esteetilise kasvatus eesmärgi kõrval peab Reiman väga vajalikuks eetilist kasvatust. Ta näeb ette siin kaks teed: 1) kitsas-õpetlik ja 2) üldine eetiline⁷¹.

⁶⁵ Teel töökoole III, lk.82.

⁶⁶ Sealsamas.

⁶⁷ Sealsamas.

⁶⁸ Sealsamas, lk.82-83.

⁶⁹ Sealsamas, lk.83.

⁷⁰ Sealsamas.

⁷¹ Sealsamas.

Reiman iseloomustab seda järgmiselt: "Mõni pedagoog hindab kirjanduse õppimise eetilist tähtsust esimeselt lähtekohalt, s.o. kirjanduslikud teosed sisaldagu moraalseid formeleid ja ideid, millega vahetult mõjuda õpilasisse, neid õpetades ja manitsedes. Kuid tõsine kunstikirjandus omab harva moraalseid tendentse sel kujul. Näit. on otsekohe väljendatud moraalseid ideid Pärna, Jannseni, Bornhöhe ajaviite-novellides, kuid mingisugust formuleeritud moraali ei esine Vilde, Juhan Liiva, Tuglase j.t. kunstilistes jutustustes"⁷². Siinkohal Reiman ilmselt ei taba eetiliste väärtuste avamisvõimalusi ka viimati nimetatute tšüdes.

Autor leiab, et enamikul kunstiteostele pole omane kitsas-õpetlik mõju, vaid laialdane uldeetiline tähtsus⁷³. Ta arvab, et "viimane saab alguse keele enda väärtuses"⁷⁴. Oluline on märkida järgnevalt üht väga asjalikku iseloomustust eetilisest kasvatuses: "Kirjanduslik looming tekkis keele evolutsiooni jõul; loomingu areng asub keele evolutsiooni piirides. - Kunsti kaudu laiendame ühiskonnade ideed kõigile olevustele, reaalsele kui ka fantaasia-loodetele. Kunstiemotsioon on tingimata sotsiaalne. Kunst laiendab individuaalselt elu, ühistades laiemat ilma eluga, tõstab indiviidi üle isikliku elu, et panna ta elama kogumis, universis"⁷⁵. Seda argumenteerib ta järgmiste näi-

⁷² Teel tšükoolile III, lk.83.

⁷³ Sealsamas.

⁷⁴ Sealsamas.

⁷⁵ Sealsamas.

detega: "Teoses leiab õpilane endale uue ilma, mitte välise ja võõra oma hinge, vaid juba teise hinge ümber-
tõttatud ja assimileeritud. Kirjandus seob meid sümpaatia-
tundega kogu inimsoo eluga ja tervikus, teeb meie tundmu-
sed üldiseks varanduseks ja paneb meid teadma, et miski
inimlik pole võõras meile"⁷⁶. Kuidas toimub aga isiku
eetiline enesekasvatus, selle kohta ütleb autor nii: "Kõl-
belised tunded, mis on tekkinud inimeste tegude hindami-
sel, võivad avalduda kahes vormis: "me hindame võõraid
tegusid või teeme hindamisobjektiks oma tegevuse. Teiste
elamused, mis õpilased leiavad kirjanduslikkudes teostes,
parandavad, tervendavad nende oma emotsionaalse elu liiga
subjektiivset hinnangut"⁷⁷. Reiman jõuab järeldusele, et
inimesed peavad tähtsaks oma tundmusi, kuid teise omi
hindavad väärituiks. "Kirjandus võib toimida vastu niisu-
gustele kujutlustele ja sisendada terveid mõisteid teiste
isikute tundmuste õiglusest ja sest, et iga isiku-elu omab
iseseisva väärtuse"⁷⁸. Ta tsiteerib kokkuvõttes Hugo Rei-
mani mõtteid kunstist: "'Vähe sellest, et esteetiline nau-
ding, veel enam aga esteetiline otsus eneses hindamist -
jaatavat või eitavat - sisaldab, on tõsiasi, et kunstili-
sed elamused, intensiivne kunstiline nauding inimest värs-
kendavad, aktiivseks teevad, temas elutegevuse vastu huvi
tõstavad. "Saagu" ja "ei mitte", nii räägib kunstiteose
tundekeel umbrusega" (Hugo Reiman)"⁷⁹.

⁷⁶ Teel töökoolele III, lk.83.

⁷⁷ Sealsamas.

⁷⁸ Sealsamas.

⁷⁹ Sealsamas, lk.84.

Kirjandusteoste natsionaalsed-patriootilised tunded ei avaldu nende ideede vahetus jutlustamises. "Natsionaliteet on psühholoogiline vorm, mitte sisu"⁸⁰. Seega ideede mõjujõud aktiveerub üksnes psühholoogiliselt mõtte ja tahte vahendusel. "Õpilaste teadvuses natsionaalsete väärtuste arendamise pedagoogiline ülesanne seisab õpilase rikastamises suurima kujutlustevallaga, mis võiksid äratada õpilasel kiindumustunde oma kodu ja oma natsionaalse kultuuritee vastu, mil suudame panna tööle kõik omad keha- ja vaimujõud..." Autor peab vajalikuks seda, et õpilased tunneksid hästi oma kodumaa ajalugu⁸¹.

2. M e e t o d.

Antakse kaks kirjanduse õpetamise meetodit: ajalooline käsitus või teoste kunstilis-psühholoogiline õppimine väljaspool ajaloolist järjestust⁸².

R.Reiman ei pea otstarbekaks, lähtudes üldhariduslikust aspektist, kirjanduse õppimise asendamist kirjanduse ajaloo õppimisega. /NB!/ "Imelik oleks näit. õpetada enne matemaatika ajalugu ja siis alles matemaatikat ennast"⁸³. Ta põhjendab seda argumendiga, et ajaloolises käsitluses, mis piirdub kirjanikkude ja nende teoste paljasõnaliste karakteristikatega, ei arene intuiitiivne mõtlemine, ei

⁸⁰ Teel töökoole III, lk.84.

⁸¹ Sealsamas.

⁸² Sealsamas.

⁸³ Sealsamas.

peenendu esteetilised tunded, ei moodustu kõlbelised veendumused, vaid kasvab õpilasis viljatu resoneerimine /kaasaelamus/"⁸⁴. Ta leiab, et keskkooliski peaks olema esikohal kirjandus ise, siis alles ta ajalugu ja teooria. "Keskkoolis peaks enne käsitlema kirjandust ennast kunstilis-psühholoogilisest lähtekohast ja alles paaris viimases klassis tehtama õpitu piiratud süntees, s.o. ajaloolis-teoreetiline tagasivaade"⁸⁵. Üheks pedagoogiliseks saavutuseks peab autor siinkohal kirjandusteosest saadud elamust, mis mõjutab indiviidi - isiksuse kujunemist.

Algkoolis peab Reiman võimalikuks ainult kunstilis-psühholoogilist kirjanduse õpetamise meetodit. "Selle meetodi ülesandeks on sõlmida subjekti (lapse) ja objekti (teose) vahel läbielava mõistmise side." Ta märgib, et sel pedagoogilisel protsessil on olemas nii psühholoogiline kui kirjanduslik kulg: esimene nõuab, et tuleb teoste valikus ja esituses võtta arvesse õpilase ea- ja jõukohasus; teine nõuab, et teos tõstataks läbi esteetiliste väärtuste seisukohast⁸⁶. Seda selgitab näide. Kui õpetaja käsitleb 6.õppeaastal J.Liivi jutustust "Vari", selgitades tegelaste karaktereid, teoorjuse-aegset kula ja mõisat, autori isikut Villus jne., suunduvad õpilased seda ka mõista ning läbi elada, kui ta aga hakkaks vaatlema teose realistlikke kunstipõhimõtteid, muutuks tõsi mõttetuks⁸⁷.

⁸⁴ Teel tõukoolile III, lk.84.

⁸⁵ Sealsamas, lk.85.

⁸⁶ Sealsamas.

⁸⁷ Sealsamas.

Meetodi aluseks peab Reiman õpilase iseseisvat tööd ^X teose tekstiga, mis lähendab ta teose loovale mõistmisele⁸⁸.

Kunstilis-psühholoogilise eepika ja draama õppimise ulesanneteks on: 1) teose sisu, aine, 2) tegelaste karakteristikad (jutustav-kirjeldavad) nende tegevuse ja väljenduse alusel, 3) juhtivad motiivid ja ideed, 4) miljö - ühiskondlik-ajalooline foon, mil areneb sündmustik, 5) esteetiline otsustus kujutuse, piltide, stiili ja keele üle, 6) autori isiku ja elu kajastus teoses⁸⁹.

R.Reiman toob näiteid luuletuste käsitlemisest. Ta ¹³⁸ märgib, et seni on kasutatud peamiselt kaht teed: 1) formaal-astmeline (Herbart-Ziller) ja 2) kunstilis-psühholoogiline käsitus⁹⁰. Võrdlevalt märgitakse, et Herbart-Zilleri⁹¹ formaal-astmelis ainekäsitus taotleb luuletuse mõttelist selgust ja õpilaste intellektuaalset harimist. Meetod, mida Rein⁹² tõlgitses, seisneb selles: ettevalmistus, side, kokkuvõte, kasutus⁹³. Sellist käsitlust peab Reiman loogiliseks, kuid killustavaks. Otstarbekam on tema arvates luuletuse terviklik kunstilis-psühholoogiline

⁸⁸ Teel töökoolile III, lk.86.

⁸⁹ Sealsamas.

⁹⁰ Sealsamas.

⁹¹ Herbart, Johann (1776-1841) - saksa filosoof ja pedagoog, peab pedagoogika põhiteadusteks psühholoogiat ja eetikat.
Ziller, Tuiskon (1817-1882) - saksa pedagoog, arendas Herbarti pedagoogilist õpetust.

⁹² Rein, Wilhelm (1847-1929) - saksa pedagoog, Herbarti õpetuse silmapaistev edasiarendaja.

⁹³ Teel töökoolile III, lk.86.

131
käsitus, mispuhul avatakse paremini teose esteetilised
väärtused (elamus, mõtted, vormiprintsiibid). "Kunst on
intuitsioon ja tuleb intueerida. Luuletus eriti tuleb va-
bastada asja- ja keeleõpetuse sihtidest ja asetada vaba
esteetilis-kirjandusliku kasvatuses keskpunkti"⁹⁴. Selles
metoodilises käsitusel pannakse rõhk häälestamisele ja
läbielamisele. Antud juhul avaldub ka paremini õpilaste
intuitiivne mõtlemine: 1) poeedi piltidele, 2) tundesisu-
le, 3) ideedele⁹⁵. "Kujud panevad liikuma mõtlemise, tun-
ded, tahte, ja ses lainetuses tabame põhijõu - idee, mis
on kujude ja meeleolude asemik, elamuse alus. Sellega
kordab laps autori fantaasia- ja tundetöö, milles /on/
kunstilise elamuse olemus"⁹⁶. Nii tahab autor teostada
oskuslikumalt õpilaste intuitiivse mõtlemise suunamist.
Vajalikud on aga õpetaja enda oskused teose intuitiiv-
seks mõistmiseks⁹⁷.

3. Töökoostöö. /NB! Individuaalne töövorm./

Antakse töökoostöö kaks erikulge: töötehnika (ainel)
ja tööelamus (töötajas). Isetegevuses leiab töötaja üko-
noomsena tehnika, isetegevuses saabub tööelamus, tahteline
akt, saadetud erilistest töötunnetest ja töörõõmust⁹⁸.

⁹⁴ Teel töökoostööle III, lk.86.

⁹⁵ Sealsamas.

⁹⁶ Sealsamas, lk.86-87.

⁹⁷ Sealsamas, lk.87.

⁹⁸ Sealsamas.

R.Reiman, juhindudes Joh.Käisi mõtetest, iseloomustab õpilaste isetegevust loomukohase tööna, mis vastab ta arengule ja omapärale. Omapärasuse nõue arvestab õpilase võimeid, töö laad võib aga olla täiesti individuaalne. Silmas pidades õpilase jõudu, tuleb hoiduda liialdusest, et mitte hävitada tööelamust. "Töötehnika kätteõpetamisega ja töö psühholoogilise külje ravitsemisega kasvatame õpilases teadliku töövõime, mida saadavad valmisolek, hool, julgus ja vastutustunne"⁹⁹.

Töövormidest soovitab Reiman kolme: 1. ühine õppejutt klassis vaatlemisel, 2. tööjaotus - individuaalselt või rühmiti, 3. vaikne omaette töö ühisel või individuaalsel teemal. Ta iseloomustab isetegevust õppetöös, kus on valitsevaks individuaalne töövorm, järgmiselt:

"Õppetöö raskuspunkt siirdub õpetajalt õpilase enese töötmisviisile. Isetegevus vabastab õpilase tegevus- ja liikumistungi omapäraste peidusolevate jõudude arendamiseks. Isetegevuses saab õppimine loovaks, oma seesmise tungi juhitud. Ses töös on tähtsamad õpilase teadmusest tema võimed. Faktide kuhjamise asendamine süvendamisega, et arendada vaimujõudu. Elus ja arengus pole tähtsad mitte õpitud teadmused, vaid looming, tööoskus"¹⁰⁰. Siin toonitab metoodik Reiman õpetussihi siirdumist teadmiste omandamiselt vaimsete võimete arendamisele. Ta ei poolda ka kirjandusteoste "käärilõigetega" tutvumist õpikute kaudu, samuti teoste ümberjutustamist ja sõnalisi targutusi.

⁹⁹ Teel töökoolile III, lk.87.

¹⁰⁰ Sealsamas.

"Sisuga tutvumine õpikukatkete ja ümberjutustuste kaudu ei ärata iialgi õpilaste huvi lugeda ja süvendada teosesse endasse; vastupidi tekib selle tagajärjel iseteadev kujutus teose täielikust teadmisest"¹⁰¹. Ta peab õigeks lugeda otseselt teoseid. Luuletuste käsitlemiseks on parim antoloogia, süstemaatilise valikuga, sest üksikute luuletuskogude tarvitamisega valguks töö laiali¹⁰². Algkoolis käsitletavaid teoseid piirab ta umbes 15-ga, sest meile ei ole tähtis materjali laiutus, vaid lugemisoskus¹⁰³.

Õpiliste ja dramaatiliste tööde käsitlemiseks antakse kolm peamist töömomenti: 1. lugemine, 2. analüüs, 3. kujundamine /kinnistamine/¹⁰⁴. Leiame üksikasjaliku seletuse teoste lugemisest¹⁰⁵. Iga teose loevad õpilased läbi klassis või kodus. Üldse on teose lugemise puhul määravad aeg, teose laad ja õpilase areng ning tööoskus. Õppeaasta algul näit. on tarvilik mõtete koondamiseks ning tövõtete kinnistamiseks klassis lugemine. Samuti nõuavad seal lugemist mõningad teosed ja rasked kohad. Kui teemaks on terviklik teos, tarvitame töövormina iseseisvat või ühist lugemist. Kui on tegemist aga teatava loomingulise ülevaatega, on otstarbekam tööjaotus: 1) rühmiti ja 2) individuaalselt. Esimesel juhul jaotame klassi töörühmadeks, kellest igaüks valib töötamiseks esitatud tööd või nõutava arvu neist; teisel juhul anname klassile ainult nimestiku ja

¹⁰¹ Teel töökoolile III, lk.88.

¹⁰² Sealsamas.

¹⁰³ Sealsamas.

¹⁰⁴ Sealsamas.

¹⁰⁵ Sealsamas.

nõutava arvu iga õpilase jaoks ning jätame valiku igauhele vabaks¹⁰⁶.

Teose analüüs teostatakse klassis. Vaba õppejutt ühendab õpetaja ja õpilaste mõtted teosest. Õpetaja esitab arutlemiseks küsimusi. Nii avatakse teose erikuljed ja antakse võimalusi tunnetamiseks ning elamuste süvendamiseks. "Selle tunnetamistöö tagajärg on tugevad intellektuaalsed ja emotsionaalsed elamused, mis viivad õpilase elu tundmisele ja mõistmisele ja meelte ning tunnete peenendumisele, õilistumisele"¹⁰⁷. Need küsimused annavad õpilasele töösuuna, mille kaudu ta iseseisvalt läheneb töösihile. "Nad peavad süvendama õpilase igasse teose alasse ja sellespärast mahutama intellektuaalse, eetilise ja esteetilise arendamise momente, viima tunnetamise ja sisetundmisega tahtekujundamisele"¹⁰⁸. Samas näidatakse, et pikemate teoste eriosade puhul võib minna analüüsilt uldistele kokkuvõtetele.

Otstarbekaks peetakse mõnikord küsimuste märkimist töövihikutesse; samuti ühiselt viimistletud vastuste kirjutamist sinnasamasse. Tarbekorral kirjutada kava analüüsi kokkuvõtte vormis¹⁰⁹.

Antakse mitmesuguseid variante-võimalusi süvendamiskuse saavutamiseks teoste analüüsimisel nii koolis kui

¹⁰⁶ Teel töökoole III, lk.88.

¹⁰⁷ Sealsamas, lk.89.

¹⁰⁸ Sealsamas.

¹⁰⁹ Sealsamas.

kodus¹¹⁰. Tuuakse häid rühma ja individuaalse töö näiteid klassi töölerakendamisest. Näit.: 1) sisu jutustamine; 2) karakteriseerimine (ei loetleta omadusi abstraktsete mõistetega, vaid kirjeldatakse tegelast teose kestel); 3) vaadeldakse motiive ja ideid; 4) miljöö vaatlemisega seotakse teos aja, maa ja rahvaga; 5) esteetilis väärtusi otsitakse aines, kujudes, stiilis (katkendid ja karakteristikad on siin illustratsioonideks); 6) autori isik selgub tööst; ta seob üksikud teosed tervikuliseks loominguks; biograafilised andmed kujundavad autori meeldejätmist. Analüüs lõpeb seotud kokkuvõttega, mis luuakse ja viimistletakse ühisel jõul¹¹¹.

Kujundamine mitmeti. /Aine kinnistamisest./¹¹²

Kokkuvõtva töö kordamine võib toimuda järgmisel tunnil. Tulemusi võib kirjutada tarbekorral töövihikuisse kava alla. Kui aine on läbi töötatud kodus, lõpeb see harilikult juba analüüsivas tunnikäigus kokkuvõttega. Peale selle on kinnistamisvormiks üksikute lõigete deklameerimine ja dramatiseerimine. Kinnistavaks stiililiseks õppevormiks on kirjatöö /kirjand/ läbitöötatud teose motiivil.

Iga teose käsitlemise eel peab Reiman vajalikuks õpetaja süvenemist vaatlusvõimalustesse /NB!/: 1) kas ta pakub ülekaalus mõtlemise või esteetilise ja eetilise arenemise väärtusi; 2) millises töö kuljes see moment rohkem esineb (piltides, karakterites, ideedes, miljöö, stiilis)¹¹³.

¹¹⁰ Teel töökoole III. lk.89-90.

¹¹¹ Sealsamas, lk.90.

¹¹² Sealsamas.

¹¹³ Sealsamas.

Seda soovitab ta õpetajal seada oma töö fookusse. Autor ise on selle oskuslikult läbi mõelnud ja toob näiteid:¹¹⁴

L.Koidula näidendis "Säärane mulk" on tähtis mõtte-
moment, mis avaldub isikutes ja tegevuses. J.Liivi jutus-
tuses "Vari" - mõtte- ja eetiline moment, avaldub karakte-
rites. E.Vilde romaanis "Mahtsa sõda" - mõtte- ja eetiline
moment, avaldub miljöös, piltides, karakterites; jutustu-
ses "Tooma tohter" - sama ja esteetiline; piltides, stiil-
lis. A.Kitzbergi näidendis "Libahunt" - mõtte- ja eetiline
moment; karakterites ja umbruses. F.Tuglase novellis "Ini-
mese vari" - eetiline ja esteetiline; piltides, stiilis;
novellis "Vabadus ja surm" - eetiline ja mõttemoment;
piltides; novellis "Popi ja Huhuu" - mõtte ja esteetiline
moment; piltides, stiilis. A.Kivi romaanis "Seitse venda"
- eetiline ja esteetiline moment; isikutes, miljöös, stiil-
lis.

Oma töökäigu kokkuvõttes märgib Reiman, et aktiivsus
õppimisel viib õpilased aegajalt lähemale iseseisvale teos-
te vaatlemisele ja tunnetamisele. "Küsimuste, töö-kava
iseseisev välja- ja läbitöötamine, vastastikune arvustami-
ne ja koondamine kujundab vähehaaval õpilasil kriitilised
võtted, mis on nii tarvilikud iseseisvaks teadlikuks luge-
miseks"¹¹⁵. Autor leiab, et sellises töös areneb ka õpi-
laste isikupärane sõnastus.

Luuletuste käsitlemise olemuseks peab R.Reiman hääles-
tamist ja läbielamust. Et selles töökäigus ei esine ka

¹¹⁴ Teel töökoole III, lk.90-91.

¹¹⁵ Sealsamas, lk.91.

välismetoodikutel suuremaid lahkuminekuid, näitab tema poolt koostatud võrdlev tabel (Schnass, Peper, Schmidt, Drach, Higelke, Lüttge) /vt. tabelit töö lisas nr.2/. Sellest nähtub, et kõik metoodikud nõuavad häälestamist (1), millele liitub ettekanne (2). Järgneb süvendav kõnelus (3) (Schnassil "mõistmiskatse" 2. ettekandega ja pildisüvendamine ballaadides). Tähtis koht luuletuste käsitleluses on ettekandeharjutusel (4).¹¹⁶ Iseloomustatakse lähemalt neid tööviise¹¹⁷. Toome siinkohal üksikasjalikult ära olulised metoodilised põhimõtted. Kohtame tänapäeval metoodilistes loengutes taolisi mõtteid, kuid autoriks peame sageli ettekande esitajat. Kas see on alati nii? /NB!/
NB.P

Hinnatav on ka asjaolu, et need Rudolf Reimani metoodilised mõtted luuletuste käsitlemiseks tulevad luuletajalt eneselt, seega eeldame ühelt poolt head aine-ala tundmist, teiselt poolt aga esteetiliste väärtuste sihipärasemat avamist. /Olen oma ülevaate andmises parandanud sõnastust, lähtudes tänapäevasest keelepruugist. Sõrendused on käesolevas töös edasi antud katkendliku joonega sõna all./

1. Häälestus - kahesugune: 1. seotud ja 2. vaba. X

Seotud häälestus juhatab sisse töö poeedi haridus- ja elamusilma voolava eluprotsessiga, millest luuletused kristalliseerunud. Tema materjalideks on sellega luuletuse 1. tekkinisolu. 2. biograafilised teated ja 3. kirjanduslikud ja kultuurajaloolised sugulasandmed. Vaba häälestuse aluseks on põhimõte, et luuletus valmis kunstteosena on ise-

¹¹⁶ Teel töökoolile III, lk.92.

¹¹⁷ Sealsamas, lk.91-95.

seisev, vaba pöödi isiksusest, omaette eksisteeriv elu-
kuju. /---/ Vaba häälestuse vahendeiks on: 1. mingi meele-
olu vaba läbielamine. 2. vaba jutt. 3. pildid. 4. muusi-
ka. Mõlemad häälestused on üheväärsed; tähtis, et nad olek-
sid õpetajal läbi elatud ja tuleksid soojast südamest.

2. Ettekanne. Luuletuse esitamine peab andma sügava
kunstilise elamuse. Seks on kolm teed. Õpetaja ise kannab
luuletuse ette. Selle teeb üks õpilasist, kes on õpetaja
juhendamisel ettekandeks valmistunud. Individuaalse töö-
jaotuse põhimõttel paneme kordamööda kõik õpilased sellele
tööle, nii saamatumaid ergutades. Kogu klass loeb luuletuse
vaikselt omaette süvenedes läbi, mille järgi üks kannab
ette kõvasti.

Ettekanne ei tohi olla teatraalne, vaid loomulik (loe,
nagu kõneleksid!).

3. Süvendus. Ettekandele järgneb vaikne hetk, mil
kuuldu läbi elatakse. Järgnev süvendav kõnelus peab avama
luuletusele omased sisuväärtused. Esikohal on esteetilis-
-kujulised /= kunstilised/, tundelised ja mõttelised väärtused.

Kui luuletuse pilt ja kujud on avatud, tahavad õpila-
sed näha, vaadata ja mõelda. Õpetaja kohus on õpilaste
fantaasiat juhtida ja süvendada antud piltide esiletõstmise
ja abstraktsioonide selgitamisega näitlikkuse abil.

Kujusisu (1) /mõeldud ideelist sisu/ tuleb tösta tu-
gevasti esile, et selguksid õpilaste põgusamadki fantaasia-
kujud. Siin võtame appi mõnikord pilte, joonistamisegi /NB!/
jne. Luuletuse kujud, tunded ja mõtted on lahutamatud, sest
luuletaja mõtleb intensiivselt tundekujudega. Kujudelt

tungib vaim tunnetele (2) ja mõtetele (3); viimased on eelmiste põhiväärtusiks.

Antakse idee mõiste: "Idee on mõtete tera, kõrgeim väljend, selgroog, mis hoiab pilte ja tundeid koos, elamuse põhi, alus. Tema alles annab kujule ja elamusele sügavuse ja laiuse, ta ei ole mitte kuiv, elutu vorm; sellepärast tuleb talle alati elav sisu anda, et ta otse kanduks õpilasse. See sunnib, kui kujude kaasas töötame tugevasti esile kõrgema tundesisu - sotsiaalsed, moraalsed j.t., millega alles ideed saavad lihaks"¹¹⁸. Reiman peab tunde- ja mõttesisu eriliseks väljendusviisiks dramatiseerimist.

Antakse juhtnõu luuletuse vormi käsitlemiseks. Luuletuse esteetilise vormi hindamisel peame väga arvestama õpilasega, et see töö oleks talle jõukohane. "Esteetilist vormi, rütmi, keelt tuleb rohkem lasta õpilasil tunda ja elada kui arutada"¹¹⁹. On vaja märkida neis huvi ilusate sõna-, mõtte- ja rütmikujude iseseisva otsimise ja leidmise vastu, millega kasvatame nende tundeid ilusale ja ulevale. "Kirjanduslik otsustamine teostub võrdlemisel sugulaslaudega, allikatega ja biograafilise materjaliga"¹²⁰. Rütmi-väärtused pühsevad mõjule eriti heas ettekandes, liitudes tunde- ning mõttesisule vahetult. Pikemas joonealuses lõiguse¹²¹ annab Reiman veel iseloomustuse koos töövõtetega eesti prosoodika käsitlemiseks algkoolis.

¹¹⁸ Teel töökoole III, lk.93.

¹¹⁹ Sealsamas.

¹²⁰ Sealsamas.

¹²¹ Vt. sealsamas, lk.94-95.

4. Ettekande hariutused. Luuletuse häälestus saavutatakse osalt intensiivse, osalt mõttelise tööga; lugemises on tähtis leida sellele meeleolule sõnaheliline väljendus. "Häälestusest välja minnes leiab õpilane ise oma individuaalse õige meloodia, mis on tähtsaim"¹²². Töö käigus elab õpilane ise läbi "pildid, kujud aktiivse tegelasena, kandes hääle ja miimikasse kujutatava liikumise, võitluse jne., või seisab passiivse vaatlejana piltide, kujude ees, näos ja hääles rõõm või kurbus, energia või loidus, erutus või rahu, armastus või viha, austus või põlgus"¹²³. Klass vaatleb ja hindab lugemist. Lõppettekandesse koondatakse kõik: "selged kujud, eetiline elamus, esteetiline nauding ja sügav mõistmine"¹²⁴.

Töö lõppeesmärgiks on luuletuste kunstiline lugemine. Leiame juhtnõure selle kunsti omandamiseks¹²⁵:

1. Loe tasa läbi, süvene sisusse ja lahenda arusaamatu.
2. Loe luuletus endale või oma seltsilistele kõvasti ette ja kuula luule ilukõla.
3. Otsi üles ja selgita endale või koos teistega sisu ja luulekeele ilu ning võrdle seda tuntud luuletustega.
4. Õpi ilusasti lugema.

¹²² Teel töökoole III, lk.94.

¹²³ Sealsamas.

¹²⁴ Sealsamas, lk.95.

¹²⁵ Sealsamas.

4. K a v a n d i d.

Praktilise väärtusega on õpetajale tundideks valmistumisel selles kirjutises antud töökvandid: A.Kitzberg, "Libahunt" ja G.Suits, "Kerkokell". Iseloomustame Reimani tööviisi. /Lühendatult. Küsimuste vastused olen andnud mõne huvitavama küsimuse puhul, Reimanil on need kõik aga vastatud./

A.Kitzberg, "Libahunt"
(6.õppeaastal 5 tundi)¹²⁶

Draama loetakse läbi kodus. Lugemisel märgitakse kõik arusaamatused küsimiseks klassis. Paremaks jutustamis-ettekandeks jaotame klassi viieks tööruhmaks, igale rühmale vaatus.

Draama erilise mõtte- ja stiilitiheduse tõttu on tarvilik analüüs osade - vaatuste kaupa, millest tehakse üldistus.

I vaatus.

1. Mis teil on küsida sellest vaatusest?

2. Jutustage!

(Ruhm jutustab.)

3. Kõnelge libahundist, mida teate.

4. Kuhu see pilt viib meid?

(Eesti kulla orjaajal, 19.sajandi algul.)

5. Kirjeldage selleaegset elamut!

(Joonistatakse tahvlile ja töövihikuisse elamu põhiplaan.)

¹²⁶ Teel töökoolile III, lk.96-103.

6. Kirjeldage Tammaru peret!
7. Kirjeldage käesolevat talvist puhapäevaõhtut Tammarul!
8. Mida õpime tundma nende inimeste elujärgest, arusaamisest, uust, südamest?

II vaatus.

1. Kusige! /Mõeldud tundmata sõnu, väljendeid jm./
2. Jutustage!
3. Määrake selle pildi sisu!
(Tiina pörkab kokku Mariga Marguse pärast.)
4. Kirjeldage Tiinat!
5. Kirjeldage Margust!
6. Kirjeldage Marit!

III vaatus.

1. Küsimused.
2. Jutustage!
3. Määrake selle pildi sisu!
(Tiina pörkab kokku jaaniõhtul kogu külarahvaga ja peab lahkuma nende seast.)
4. Mida veel õpime tundma sellest pildist?
(Kuidas peeti orjaajal jaaniõhtut.)
5. Kirjeldage!
6. Arutame jaanipäeva ajaloost.

(Seletatakse, et jaanipäev on apostel Johannese sünnipäev. Õpetaja: Jaanipäev langeb uhte suvise pööripäevaga. Vanad põhjamaa-rahvad pühitsesid sellel päeval päikesepidu, päikese võimsuse täiusele jõudmist (jõuludel pühitseti päikese sünnipäeva). Ristiusu tulekuga muutus küll pidupäeva nimi, kuid kombed jäid alles. Õhtul suudatakse igalpool tuled, arvatavasti ürgaja ohvrituled. Tulle heidetakse

andeid, vilja- ja karjaõnneks, tulest joostakse läbi, et pääseda edaspidi nõidusist ja haigusist. Igauks peab ande kaasa viima: kes toob õlekoo, kes heinasuletäie, kes haokimbu. /---/ Jaaniõöl on saladuslik elu kogu looduses: taim kõneleb taimega, loom loomaga, lind linnuga. Targad mõistavad seda. Näkid ja vesihaldjad ilmuvad veest, heljuvad, mängivad kannelt, laulavad või pesevad endid. Nõiad moonutavad inimesi libahuntideks ja teevad mitmesugust kurja. Jaaniõhtul ja -õöl kogutakse arsti- ja nõiarohte. Suur arstimisjõud on jaaniõisel kastel: see parandab haavad, muhud, paised, sügelised jne. Viheldakse jaaniõöl, supeldakse, pestakse puhadel allikatel. /---/)

7. Vaadeldge külsainimesi!

8. Mispärast nad vihkavad Tiinat?

(Libahundi-ebausk, kadedus, peasi - Tiina ei ole nendesarnane, nende seast.)

9. Vaadeldge peremeest ja perenaist!

10. Mida uut näeme Maris ja Marguses?

11. Aga Tiina?

(Ta on endiselt yaba ja julge. Inimeste ülekohus äratav taltsutamatu viha. Ühkena läheb ta teotava rahva seast metsa /---/)

IV vaatus.

1. Küsimused.

2. Jutustame.

3. Määrake selle pildi sisu!

4. Mida õpime tundma vanaema jutust?

(Kuidas Tammaru sugu vaatab elu peale. Õpetaja: Tammaru soo ilmavaadet.)

5. Vaatleme seda Tammaru soo ilmavaadet.

(Arutatakse: See on orjatõug, tuim, arg, jõuetu, saatusele alistunud. /Tsitaat vanaema kõnest: "Meie tõug..."/.)

6. Kuidas on vanaema Marguse ja Tiina vastu?

7. Mida näeme siin peremehest ja perenaisest?

(Nad on mõlemad õelad omas pimedas vihas Tiina vastu.
/---/)

8. Seletage Margust!

(/---/ muretseb ja kannatab tuimalt, kuid ei suuda ette võtta midagi. /---/)

9. Seletage edasi Tiinat!

(/---/ ulekohtused suudistused äratavad tema vaba inimese uhkuse: "Ei ole mina Margust...")

V vaatus.

1. Kusimused.

2. Jutustame!

3. Määrake selle pildi sisu!

(Tiina surm.)

4. Mida tuletab see pilt meile meelde?

(I vaatus: /---/.)

5. Kuidas on kujunenud Tammaru pere elu?

6. Millisena tuleb Tiina inimeste juurde tagasi?

7. Tiina viimased sõnad?

Kokkuvõtte.

1. Millest kõneleb see draama meile?

(Üksiku, vaba inimese, "libahundi" saatusest orjade hulgas.)

2. Vaatleme seda erandinimest!

(Kirjeldatakse Tiinat draama kestes: ilus, mustaverd, tuline; looduslaps; sügav emaarmastus; julge ja tugev: kannatused ei murra teda; iseseisev ja vaba: ohverdab kõik oma vabaduse eest; kergemeelne: surres annab kõigile andeks, jne.)

3. Mis sünnib vaba erandinimesega orjade seas?

(Teda vihatakse ning lõpuks tõugatakse ära.)

4. Vaatleme tema vastaseid.

(Kirjeldatakse Marit, peremeest, perenaist, vanaema.)

5. Kirjeldage Margust!

6. Kuidas oleks kujunenud draama, kui Margus oleks olnud sama tugev kui Tiina?

(Oletatakse: Oleksid metsa läinud ja paos õnnelikult elanud. Või koos hukkunud. Kulla jäädas oleksid aga hukkunud kaasvendade või mõisa läbi.)

7. Kirjeldage orjaaegset kula ja ta elanikke.

8. Teie armsam kuju?

(Tiina: on julge ja vaba; armastab Margust ikka; annab surres andeks kõik ulekohtu, jne.)

9. Aga kirjanikul?

(Tiina: kirjanik seletab meile temast kõige rohkem ja kõige soojemalt.)

10. Otsige ilusamad pildid ja kohad!

(Igauks põhjendab oma valikut.)

11. Missuguseid Kitzbergi töid veel tunnete?

12. Missuguse pildi tahaksite ette kanda?

G.Suitsu "Kerkokell"

(6.õppeaastal 2 tundi)¹²⁷

Luuletus tehakse kättesaadavaks kogu klassile raamatutega või paljundamisega, sest murdelise teksti täielik sisu ja vormi mõistmine tarvitseb nägemist.

I Emälestus.

1. Oleme õppinud varem mitu emamälestusele pühendatud laulu.

(Õpilased: Koidula "Ema süda", Juhan Liivi "Üks suu", "Emale", E.Sõõdi "Minu altar" jt.)

2. Koidula "Ema südant" laulsime. Teeme seda tänagi.
3. Täna loeme Gustav Suitsu emamälestuse "Kerkokell".

II Ettekanne.

Luuletuse pearaskus avaldub murdelises sõnastuses ja tunnete vahelduses. Põhimeeleolu: kahetsuse ja endahindamisega piiratud mälestushardus, mille sekka nagu kostavad välisilmast kellalöögid: 1., 3. ja 4.salm - vaikne vaatlus; 5., 7. ja 12. - mälestusnukrus; 6., 9., 10., 11., 13. ja 14. - hardus ja kibe endaarvustus; 2. ja 8. - kellalöögid.

Ette kannab õpetaja või õpilane, kes selle individuealse tööna õpetaja juhtimisel valmistanud.

III Süvendus.

1. Lugege igauks luuletus vaikselt omaette läbi!
2. Kõnelge G.Suitsu emamälestusest.

¹²⁷ Teel töökoolele III, lk.103-106.
Olen parandanud selle kavandi sõnastust ja pisut lühendanud.

(Põhja-Eesti lastel soovitab metoodik selle küsimuse ära jätta ja esitada kolmas kohe pärast vaikset lugemist; neile on vaja seletada ka käänd- ja pöörded. Uued sõnad kirjutada tahvlile ja vihikutesse koos seletustega.)

Jutustatakse: Luuletaja läheb suvelõunal läbi palu kabelisse. Ta kuuleb kirikukella raskeid lööke ja mõtleb, et lell lööb seal. Talle tulevad meelde ema matused. Oli talv. Lell lõi samuti kella. Ta jõudis kaugelt koju, kui ema oli juba kirstus. Ema kõhn nägu oli kirstus nii rahulik ja ilus. Kogu elu tegi ema rasket tööd. Lehmad ja kanad lakkusid tänuks ta käsi. Poeg ei hoolinud temast. Ta käis kaugel koolis ja tuli harva koju. Kuid ema armastas teda ikka. Nuud puhkab ta surnuaial, päitsis orjavitsad.)

3. Nuud selge, mida teie ei mõistnud.

(Õpetaja ja õpilaste ühine lutt: Kui undse Vooremäe pääl? - undse - udu, siin põuaaur: Vooremäel on põuaaur; Vooremägi on luuletaja sünnipaigas Võnnu kihelkonnas. Sõnal kabel on kaks tähendust? - Palvehoone ja surnuaed, siin viimane. Lõunavahel lämmäl? - Soojal lõunavahel: nime-
tav lämme ehk lämbe. Ikep kell? - Kell nutab. Sääl saatva kooliat peijelise? - Surnuid saadavad matuselised. Kui so vaene korjus io külman laudsin magasi? - Korjus - surnukeha, laudis - laudadest lava; kui su keha magas külmal laudsil. Maa pääl kui lõvnu oll' so orjus, so emäs võitsi tagasi? - Kui ema orjus maa peal lõppes, võitis poeg ta emaks tagasi - kui ema suri, siis alles poeg sai aru, mis ema talle olnud. Ohtjiiit kaknu? - Ohakeid katkunud. So manu jõudse? - Su juurde jõudis. Siis tuuli, pilvi perän käve, es kuule emä

lihtsat meelt? - Kais tuulte, pilvede järgi, ei kuulnud
ema lihtsat meelt - ajas tuult ja pilvi taga, tahtis kõike,
kaugele, kõrgele, pidas ema soove ja andeid liiga lihtsa-
teks. Kui valulik: veep havva manu liig hilda elo saatust
karm? - Pojal on valus, et mõistab ema armu liig hilja, ei
saa talle handa enam midagi helde. So poja tee om ollu kit-
sa, vaid laia kull na näitseva? - Poja teed olid kitsad,
ehkki näisid laiad olevat - poeg ajas tuuli taga, lootis
tea-mis, kuid ei leidnud, ei suutnud suurt midagi.)

4. Üks õpilane kannab luuletuse uuesti ette.

5. Arutame, mis mõtteid ja tundeid äratavad rasked kella-
lõõgid luuletajas!

(/---/ Ja kurvalt küsib ta, kas peaks temalegi kord
nagu emale kella lõõdama ning tema mälestuseks sõõdama
ning joodama.)

6. Mispärast poeg küsib nii?

(Arutatakse: Tal on valus, et ta ei hoolinud emast, kes
elas ainult temale; et mõtles ainult enda peale; kardab:
on elus nii vähe head teinud, et teda vast ei mäletata-
gi.)

7. Mida peab nüüd luuletaja suureks?

(Mis tehakse armastuses teistele, nagu ema kõik tegi.)

8. Otsige ilusamaid pilte ja mõtteid!

9. Määrake niisuguse meeleoluga luuletuste liik!

(Eleegia.)

10. Leidke värsimõtt!

(Kaksik eeltaktiga.)

11. Mispärast pidi kull luuletaja kirjutama luuletuse tartu murdes?

(Leitakse: Ta oli pärit Tartumaalt, tahtis ema mälestada ses keeles, mida ema rääkis.)

IV Ettekandehariutus.

Hälestuse loodud meeleolu annab lugemise põhimeloodia. Erivarjundite kiiremaks tabamiseks loeme esialgu kolmekesi. Üks loeb luuletaja nukraid mälestuspilte: 1., 3., 4., 5., 6. kaks esimest rida, 7., 9. kaks esimest rida, 12., 13. kaks esimest rida; teine kibedaid enesearvustusi: 6., 9. kaks viimast rida, 10., 11., 13. kaks viimast rida, 14.; kolmas kirikukellast: 2., 8.s.

Kujutlege end luuletaja asemel ja lugege, nagu kõneleksite teistele omadest elamustest!

Üldiselt arutatakse ja hinnatakse iga lugemist.

Lõppettekanne viimistletakse koduse lugemisega.

5. M a t e r j a l e.¹²⁸

Kunstilis-psühholoogiline meetod Reimani järgi esitab kindlad nõuded õppematerjali valikuks ning jaotamiseks 5. ja 6.klassis. Siin lähtub ta eespool esitatud kirjanduse õppimise sihtidest: 1) õpilaste intuiitiivse mõtlemise arendamine, 2) esteetiline ja eetiline harimine. Reiman soovib valiku teha ainult klassikalisest kirjandusest ning kõrvale jätta kõik epigooniline, teisejärguline. Üksikas-

¹²⁸ Teel tšakkoolile III, lk.100-110.

jalikult analüüsitakse sobivuse seisukohalt eesti rahvalaule, Kreutzwaldi luulet ja proosat, Koidula luulet ja näidendeid, Veske ja Liivi luulet, Kitzbergi proosat ning näidendit "Libahunt", "Noor-Eesti" tegelaste Suitsu ja Tuglase luulet, Soome "Kalevala", Kivi, Aho jt. proosat. Esitatud asjalike mõtete kõrval on ka mõned desorienteeruvad väited, lähtudes asjale tänapäevast. Nii soovitatakse hoiduda muu rahvaluulega /mõeldud rahvaluule liike/ liialdamist, "sest pääle rahvaluurika ei paku meie rahvaluule paljus kunstilisi ja esteetilisi elamusi oma fantaasia- ja ideekehvusega"¹²⁹. Tänapäeva koolilugemik vaidleb aga sellele vastu: "Rahvaluule on kunst ja tema kirjandus-
-kunstiline elamuslik väärtus on meile peamine"¹³⁰. Teame ju, et rahvaluulest ammutavad kirjandus ja kunst ainet ning eeskuju. Gorki järgi väidame, et sõnakunsti algus ongi folklooris. Reiman ei soovita kanda ka rahvaluule selletusse seda, mida tekst ise ei kinnita, välja arvatud mõni ajalooline teade reaalsoludest¹³¹. Kommenteerimisel soovitab ta jääda raamatu raamidesse, andmata õpilastele üldistavaid väiteid. Sellistele seisukohtadele leiame vastuväiteid tänapäeva metoodikutelt¹³².

¹²⁹ Teel t88koolile III, lk.106.

¹³⁰ K.Mihkla, U.Tedre. Eesti kirjanduse õpik IX klassile, 7.väljaanne. Tallinn 1966, lk.9.

¹³¹ Teel t88koolile III, lk.107.

¹³² Vt. H.Laugaste. Mõningaid märkmeid rahvaluule õpetamisest keskkoolis. - Kirjanduse õpetamise metoodika küsimusi II. Koostanud K.Leht. Tallinn 1962, lk.22 jj.

Reiman eelistab väliskirjanduse puhul lõunamaistele põhjamaiseid teoseid, kuna näit. eeposed "Ilias" ja "Odüsseia", "see lõunamaise sõjalise klassi "tule ja vere", "roimade ja kättemaksu" poeesia", jätvat meie noorsoo kulmaks. Soome "Kalevala", "omilt ainetelt soome-eesti uhisteos, on meile psühholoogiliselt koguni lähemal kui Kreutzwaldi romantilist laadi poeem "Kalevipoeg"¹³³. Selline otsustamine oli tingitud antiikkirjanduse ja meie eepose vähesest tundmisest, millele vastuväiteks võime anda kaasaja hinnangud kooliõpikuis¹³⁴.

Thiesti väärsti hindab Reiman E. Bornhöhe ajaloolisi jutustusi. Need "pseudohistoorilised vestejutud omavad kunstilis-psühholoogilisiks eritluseks lõpmatu vähe (meie 1343.a. vabadusvõitlus - isikliku kättemaksu saadus!)"¹³⁵. Ta soovitab neid aja kokkuhoiu mõttes hoopis kõrvale jätta.

Õigesti tabab aga Reiman kirjanike elulugude andmist: need ei pea sisaldama üksnes kronoloogilisi andmeid, vaid kirjaniku elu eredaid pilte, millele kaasa elatakse¹³⁶.

Küsimus valitud kirjandusliku materjali käsitlese järjekorrast, lähtudes kunstilis-psühholoogilisest aspektist, ei luba õpetamist kirjanikkude järgi, veel vähem kronoloogilises järjekorras. "Algkoolis on tarvilik jaotada materjal raskusprintsipil"¹³⁷. Ta soovitab teostada valikut

¹³³ Teel t88koolile III, lk.108.

¹³⁴ Vt. K. Leht, O. Ojamaa. Väliskirjandus. Õpik keskkoolile. Tallinn 1965, lk. 24-25 ja K. Mihkila, O. Tedre. Eesti kirjanduse õpik IX klassile. Tallinn 1966, lk. 168-171.

¹³⁵ Teel t88koolile III, lk.109.

¹³⁶ Sealsamas.

¹³⁷ Sealsamas.

ainerühmades (eepikas ja draamas) ja meeleolurühmades (luurikas), näit. orja vabaduse- ja valgusepuud: Liivi "Vari", Kitzbergi "Libahunt" jt.; luurikas: isamaa, noorus, loodus, aastaajad jm. "Sel käsitlusel saab üks teos teisele parimaks sissejuhatuseks, mille tõttu tungitakse sügavamale elamustesse"¹³⁸.

II V a b a l u g e m i n e.¹³⁹

Selles peatükis püüab autor anda kokkuvõtte sellele, kuidas siis korraldada lugemist õpilaste hulgas.

1. Ü l d i s i m ä r t e i d.

Siin autor märgib, et kooli ülesanne on raamatu lähendamine õpilasele, andes lugemisoskuse, kodune lugemine on aga selle vahetu jätk. Huvi raamatu ja lugemise vastu saab edaspidise kultuurilise arenemise ja edasiharimise aluseks isiksuse kujunemisel. Kui lugemist ei suunata, võib õpilane anduda alaväärtuslikule juhtumus- ja sopalektuurile¹⁴⁰.

Siinkohal tuleb tähendada, et R.Reiman on propageerinud oma vaateid õpilaste lugemisvara valiku ja suunamise osas ka laiemal pedagoogilisel avalikkusel. 1925.a. esines ta sõnavõetuga kõmu ja sopakirjanduse hävitavast mõjust

¹³⁸ Teel töökoolele III, lk.110.

¹³⁹ Sealsamas, lk.110-114.

¹⁴⁰ Sealsamas, lk.110.

noorsoole Eesti Õpetajate Liidu poolt korraldatud II kasvatuseduslikul nädalal Tallinnas¹⁴¹. Samuti on ta avaldanud oma kõlbelisi töökspidamisi ajalehtede kõmuartiklite lugemise kasutegurist noorte hulgas. "Küll kuulduv häalli selle nooruse rikkumise vastu, mida meie ajalehed iga päev teevad, kuid need on ainult häälteks kõrves jäänud, sest seltskond suures enamuses just vajab praeguse ajalehe räpast toitu. Ometi ei ole see kõlbeline hädahoht sugugi väiksem kõrtside hädahust"¹⁴². Need väljaastumised räägivad R.Reimani sügavast põlgusest noorte psüühika ebamoraalsel kujundamisel. Seda märkisid ka tema omaaegsed kasvandikud Võrust (R.Liiv ja K.Laane Värskas uurijate kursusel 1967.a. suvel).

R.Reiman arvab selles oma kirjutises, et kooli ülesandeks on äratada inimeses huvi raamatu vastu, kuna selles peitub edasiharimise ja kirjaoskuse tõsine siht. Kooliramatukogud ei suutvat aga veel küllalt pakkuda raamatuid kõigilt elualadelt.

Huvitav on märkida autori mõtteid lugemistüüpidest¹⁴³. Esmalt antakse n.-õ. madalamad tüübid. Indiferentne - ükskõikne tüüp, loeb ainult kasul, tahtmata. "Ta on vaimundrisuse või umbruse saadus". Passiivne - armastab lugeda,

141 E.Martinson. Võitlusse kõmu- ja sopakirjanduse vastu. - "Kasvatus" 1925, nr.9, lk.258.

142 R.Reiman. Mõtteid ajalehest koolis. - "Kasvatus" 1927, nr.8, lk.345.

143. Teel töökoolele III, lk.110-111. /Olen sõnastust parandanud - K.J./

kuid ei avalda milleski aktiivsust. Tal ei ole erihuve. Neelav tüüp - kannatab lugemiskire all. Lugemiskirg võib saada lapsele haiguseks: liikumine ja mäng, loomulikud eluväljendused võivad saada vastikuiks; ta võõrdub mõnikord õppimisestki. "Selle ülemõõdulise valimatu lugemise halvim tagajärg on kasvav mälunõrkus, hajameelsus ja võõrdumine elust, millele seltsivad terviselised rikked, närvilikkus, lühinägemine /---/ tekib vaimline ja kõlbeline ebatasakaal". Afektne tüüp - on aktiivne, ta otsib tugevaid stseene, rõõvli- ja juhtumusromantikat. Nautiv tüüp loeb ainult huvitavaid, muu viskab ära. Huvitab vaid sündmustik; kirjeldused ja vaatlused jäetakse lugemata.

Kõrgemateks tüüpideks peetakse: moraalne, sotsiaalne, humanitaarne ja reaalne.

2. L u g e m i s k o r r a l d u s.¹⁴⁴

Reimani põhimõtted on järgmised:

1) Vaba lugemine olgu süsteemaatiline, jätkaku ja täiendagu klassilugemist.

2) Vaba lugemine lähendagu õpilast järk-järgult aktiivsusele nii raamatute valikus kui suhetes raamatuga.

3) Vaba lugemine olgu individuaalse iseloomuga.

Neid põhimõtteid teostame nii raamatute valikul, lugemise juhtimisel kui ka kontrollimisel.

¹⁴⁴ Teel tšõkoolile, lk.111. /Olen sõnastust parandanud - K.J./

1. Raamatu valiku nõuded.¹⁴⁵

Populaarteaduslikelt raamatutelt nõuame, et nad oleksid teadusliku väärtusega, vormilt nooruspärasead, jutustavad, keelelt ja stiililt laitmatud.

Lasteraamat peab täitma kunstilisi ja pedagoogilisi nõudeid.

1) Olgu tõsine kunstiteos, intuitsiooni- ja fantaasiarikas ning stiilne, mis võib anda kunstinaudingut ka täiskasvanule.

2) Olgu lapsele huvitav, eluline. Mitte lapsik (meie suurim puudus).

3) Olgu õiglane. Mitte üleliigset idealiseerimist, ilustamist, kuid mitte ka värvipaksendamist.

4) Olgu sisult positiivne. Selles esinegu tõe ja headuse ideaalid. Ei tohi seejuures kalduda sentimentaalsusse.

5) Olgu elurõõmus, optimistlik, valguse- ja rõõmurikas. Negatiivsete piltide käsitlest kandku ka usk ideaalidesse.

6) Olgu kasvatav, mitte kitsas-õpetlik, vaid just oma elu positiivsete väärtustega, seejuures aga tendentsitu.

7) Väljenduselt esteetiline: hea paber, ilus trükk, kunstilised illustratsioonid.

Reiman soovitab igale klassile oma raamatukogu.

¹⁴⁵ Teel töökoole III, lk. 111-112. /Olen sõnastust parandanud - K.J./

2. Juhtimine.¹⁴⁶

Õpetajal on tarvis õpilasi tunda, püüda kindlaks teha õpilase lugemistunnet ja siis järk-järgult kasvatada ta aktiivsust raamatute valikul ning mõistmisel.

Õigeks lugemiseks on vaja: 1. äratada huvi raamatu vastu, 2. näidata, kuidas lugeda. Seda tehtakse klassis. Klassilugemine on koduse lugemise alus. Korraldada ka kollektiivset lugemist. Sellele eelnegu õppejutt, mis aitab kaasa enese kriitilise pilgu arengule.

3. Kontroll.¹⁴⁷

Õigesti organiseeritud lugemise puhul pole vaja teha otsest kontrolli, kui see on süstemaatiliselt ning tihe-
dalt seotud õppetööga. Näit., kui loeme F.Tuglase "Inimese varju", täiendame seda laste iseseisvate lugemisela-
musega emaarmastusest ning sõjakoledest jne. Individuaal-
selt omandatu muutub üldiseks.

Enakeeleõpetuse jututundides loetud raamatute põh-
jal võib korraldada arutelu teatud võhikulisimuste alusel.
Näit. võetakse vaatluse alla loetud raamatud vabadusvõit-
lustest, tungist haridusele, emast, eneseohverdamisest
jne. Neid jutuaajamisi võib korraldada kas raamatute või
autorite järgi.

Korratunde kasvatamiseks soovitab Reiman seada sisse
erilisi vihikuid, päevaraamatuid. Need võivad olla kas

¹⁴⁶ Teel töökoolele III, lk.112-113. /Olen sõnastust pa-
randanud - K.J./

¹⁴⁷ Sealasamas, lk.113-114.

tervel klassile uhiselt või igal õpilasel omaette. Andmed: autor, pealkiri, peategelased, lugemisaeg ja hinnang (kuidas meeldis? mis oli ilus?). Vanematel õppeaastatel kirjutatakse ainek paari lausega ja põhjendatakse jõudumööda oma hinnangut. Neil vihikutel on suur tähtsus õpilaste psühholoogiliseks tundmaõppimiseks ja teatud noorsooraamatu hindamiseks. Õpetaja olgu teadlik õpilaste individuaalsetest kalduvustest.

P o l e e m i k a s t s e l l e t e o s e
p u h u l : k a s õ p e t a d a k o o l i s
k i r j a n d u s e a j a l u g u ?

Sellele R.Reimani tööle on andnud kriitilise hinnangu B.Linde¹⁴⁸. Iseloomustavalt märgib ta ajastu kohta järgmist: "Kokku puutudes keskkoolide õpilastega meie noorsoo mõnes organisatsioonis ja kõneldes üliõpilastega, kes on lõpetanud eestiaegse keskkooli, olen kuulnud ja märganud, et nad ei ole kaasa toonud ei algkoolist ega ka keskkoolist ei lugupidamist ega armastust oma keele ja kirjanduse vastu, vähemalt mitte sel määral, nagu see vajalik on igale iseteadlikule kodanikule omakeelseks kultuuritööks, olgu see mis vaimlisel alal tahes"¹⁴⁹. Kriitik

¹⁴⁸ B.Linde. Mõtteid Rudolf Reimani teose "Kirjandus algkoolis" puhul. - "Kasvatus" 1926, nr.8, lk.239-242.

¹⁴⁹ Sealasamas, lk.240.

märkab noorsoo kultuurihuvide langust ja madalust ka üliõpilaskonnas ning soovib lugeda K.Ehrmanni sellekohast kirjutist ajakirjas "Noorusjõud" III, ^{annd.} lk.240.

B.Linde leiab, et R.Reiman on oma kirjutises "Kirjandus algkoolis" seadnud "lähtekohaks armastuse äratamise kirjanduse vastu, jättes õpilastele võimalikult rohkem iseseisvust liikuda oma temperamendis ja ande kohaselt aine piirides, soovitades õpetajale hoiduda ülekoormamisest faktilise materjaliga"¹⁵⁰. B.Linde konstateerib tõõd läbivat tõõkooli põhimõtet, mida siiski ta ei pea kõige sobivamaks kirjanduse õpetamisel neis raamides, mis Rudolf Reiman mõneti soovib, s.o., et "Kitzbergi, E.Petersoni ja Vilde teostega tutvustamisele järgnegu "Noor-Eesti" ajajärgu kirjanikkudest Gustav Suits ja Fr.Tuglas". Ta lähtub Fr.Tuglase teostest ("Popi ja Huhuu") ja leiab, et need on algkoolis käsitlemiseks veidi rasked ning eelistab siinkohal A.H.Tammsaaret oma realistliku külje ning parimate uusromantiliste novellidega¹⁵¹.

Huvitav on tähele panna rõhu asetamist õppeainete valikul, mis näitavat formaalsust: "On loobunud keskkoolides vanasti läbistuvast klassika aatelistest põhimõtetest ja nende asemele on astunud matemaatikaga ülekoormatus, mis jätab inimese üldharidusliku arenemise kängu";

¹⁵⁰ B.Linde. Mõtteid Rudolf Reimani teose "Kirjandus algkoolis" puhul. - "Kasvatus" 1926, nr.8, lk.240.

¹⁵¹ Sealsamas.

see tulevat matemaatika ülehindamisest: "peagi võetakse ka lasteasjade õppekavadesse algebra ja trigonomeetria kursus"¹⁵². Et kirjanduse õpetamise tähtsust meie koolides mitte vähendada, vastupidi - seda tõsta, selline seisukoht meeldib ka B.Lindele. Ta peab õigeks R.Reimani soovitus võtta algkoolis põhjalikult läbi üksikuid ilukirjanduslikke teoseid, "mis juhataksid noori suuremate ning haaravalt väljendatud ideede ringi"¹⁵³.

B.Linde on rahul mõttega, et õpilasi ei koormataks liigselt üle faktilise materjaliga, kuid ta peab otstarbekaks siiski meie kirjandusloo lühikese ajaloolise arengu valgustamist: "6-aastase algkooli lõpetajal ei tohiks puududa meie kirjanduse sihtjoontest üldine ja pealiskaudnegi ülevaade"¹⁵⁴. Sellele seisukohale on R.Reiman mõttevahetuslikus korras vastu vaieldnud ajakirjandusveergudel,¹⁵⁵ millel veel peatume.

B.Linde hindab R.Reimani pedagoogilist leidlikkust, kuid peab vajalikuks täiendavalt tutvuda ka nende põhimõtetega, millele prantslased on rajanud oma kirjanduse õpetamise alg- ja keskkoolis (Gustave Lanson jt.). B.Linde juhib veel tähelepanu NSV Liidus käsitletavatele kirjanduse ajaloo õpetamise võimalustele: "Samuti tohiks meie

¹⁵² B.Linde. Mõtteid Rudolf Reimani teose "Kirjandus algkoolis" puhul. - "Kasvatus" 1926, nr.8, lk.241.

¹⁵³ Sealsamas.

¹⁵⁴ Sealsamas.

¹⁵⁵ R.Reiman. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlesest keskkoolis. - "Kasvatus" 1927, nr.3, lk.97-107.

huvi väärida enamlaste ajal Venes rikkalikult tekkinud X
kasvatusteaduslik kirjandus kirjandusloo õpetamise alal,
milles leidub häid ja julgeid uuendus-ettepanekuid, mis
on osutunud autorite tegelikus tšhss tšhusaiks ja edasi-
viivaiks¹⁵⁶. Samas soovitab Linde eeskujuks võtta ka X
soomlasi ja rootslasi.

Hinnangu andmisel kooliuuenduslikule liikumisele
kirjanduse õpetamise alal arvab B.Linde selle seisvat
praktilises vajaduses: "Meie oludes ja tingimustes on
uuenduslik vool seda vajalikum, et meie õpilaskonnal ei
ole kasutada eesti keeles kirjandusloolisi teoseid teis-
te rahvaste kirjandustest, et õpetajal puudub võimalus
juhtida õpilasi, kes suudavad teaduslikku raamatut luge-
da vabalt ainult oma emakeeles /---/¹⁵⁷. Kuigi B.Linde
üldhinnang R.Reimani kirjutisele on positiivselt hääles-
tatud, tuleb Reiman siiski ajakirjanduses välja mitme omi
seisukohti kaitsva kirjutisega. Vaatlemegi neid arutlusi
Võru seminari päevilt.

"Dilletandi mõtteid kirjanduse
=====
käsitlusest keskkoolis".¹⁵⁸
=====

R.Reiman jätkab oma mõtete avaldamist ka keskkooli
kirjanduse käsitlusest, kuigi, nagu näeme pealkirjast, NB P

¹⁵⁶ B.Linde. Mõtteid Rudolf Reimani teose "Kirjandus alg-
koolis" puhul. - "Kasvatus" 1926, nr.8, lk.241.

¹⁵⁷ Sealsamas, lk.242.

¹⁵⁸ R.Reiman. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlusest
keskkoolis. - "Kasvatus" 1927, nr.3, lk.97 jj.

peab ta end ise sel puhul asjaarmastajaks. Artiklis jätkub varasemate seisukohtade süvendav vaatlus ning põhjendamine. Toome sellest ära olulisemad mõtted.

Vaatluse alla võtab Reiman kirjanduse ajaloo õpetamise keskkoolis. Olgu kohe öeldud, et ta suhtub sellesse eitavalt. Reiman ütleb: "Mõistetakse kirjandust keskkoolis selle ajaloona: õpilane käigu läbi terve natsionaalse kirjanduse, õigemini kirjavara saatus - rahvaluule vanemad kirjamälestised, kiriklikkude talituste käsiraamatud, labased rahvaraamatud, siis kunstikirjandus: sõna tõsisemas mõttes tänapäevani, selle kaasas käsitades paralleelselt ühiskondlikke nähtusi, mis neile sisu, meeleolu ja vormi annavad ning rahvusvahelisi kultuuri- ja kunstiliikumisi, mis neid mõjutanud kõige selle kohta tehes teoreetilisi kokkuvõtteid ja "otsusi".¹⁵⁹ Sellist käsitlust õigustavat vaid filoloogid. Mida aga vajavad keskkooliõpilased? Sellele vastab Reiman pikemate põhjendustega, mis lähtuvad autorile omasest kunstilis-psühholoogilisest õpetamisviisist.

Kirjanduse ajaloo õppimine keskkoolis oma hiigelmaterjali tõttu nõudvat tervet elutööd. Sugugi raske polevat mehhaaniliselt pähe tuupida sadu nimesid, arve, fakte jne. ning õpetada kätte raamatulikke otsuseid teostest, kirjanikest, perioodidest ja vooludest: "nooruse hea mälu peab näist kaunikeste hulga meeles ja iseteadev vaim tunneb naiivset lõbu resoneerida ja teha "kategeoorilisi otsusi" suurte vaimusunnituste ja -nähtuste kohta"¹⁶⁰. Kõige tuu-

¹⁵⁹ R. Reiman. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlesest keskkoolis. - "Kasvatus" 1927, nr.3, lk.97.

¹⁶⁰ Sealsamas, lk.98.

bitu vähartus võrduvat nulliga, nende mõju arenevasse vaimu olevat negatiivne. Reiman leiab, et absurdne on õpetada õpilasi kõnelema ja otsustama asjust, millest neil pole veel midagi sõelda /eluvõõrus/. Lähtudes psühholoogilisest aspektist peab ta tähtsaks vaid õpetust, mis vastab õpilase arengule ja on huvitav, tuues endaga kaasa isetegevuse ja töömeeleolu.

Pedagoogiliseltki olevat kirjanduse ajaloo õpetamise nõue keskkoolis väär. "Õppesihiks ei saa olla haridus entsüklopeedilises mõttes. Tähtis ei ole teadmuste hulk, vaid vaimne aktiivsus ja isetegevus, mis loob elamusi ja viib uuesti tegevusele."¹⁶¹ Autor leiab, et õpetus peab panev ma liikuma kõik psüühilised jõud, mitte ainult intellektuaalsed, samuti peab kaasa aitama noore maailmavaate kujunemisele, tahte ja teovõime arengule ning elutundmisele. "Inimene on sotsiaalne olevus ja peab täitma elu ülesandeid ühiselus. Seks ei aita teadmused, vaid võime tegutseda kultuurelu aladel. Neid ülesandeid kannab kasvatuslik, mitte teaduslik õpetus," annab oma seisukoha R. Reiman. Ta põhjendab: "Jõud ei ole mitte kirjanduslikkudes tundustes, vaid lugemisoskuses /---/"¹⁶².

Siin toodud argumendid on kindlad, kuid samas subjektiivsed. Oluline on, et Reiman julgeb avaldada oma arvamust raamatute dekoratiivsusest tõusikute kodudes. Teoste lugemisel ei tajuta alati neis elu, nii välist kui si-

¹⁶¹ R. Reiman. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlusest keskkoolis. - "Kasvatus" 1927, nr. 3, lk. 98.

¹⁶² Sealsamas.

semist, ja ei elata seda läbi - oma südamega ei mõelda teiste südant. "Teadmused ja esteetilised ning sotsiaalseetilised elamused ei ole üksteisest isoleeritud esemed, vaid lahutamatult seotud psüühilised tõsiasjad," märgib Reiman¹⁶³. Reimani arvates põhimõtte - kirjandus-ise - määrab aine käsitlese, ja see võib olla üksnes kunstilis-psühholoogiline. Suhet õpilase, õppeaine ja õpetaja vahel iseloomustab autor järgmiselt: "Õpetaja peab võimalise hooldajana looma subjekti (õpilase) ja objekti (teose) vahel iseseisva läbielava mõistmise, vaba võimalise läbikäimise"¹⁶⁴. Sel pedagoogilisel protsessil on oma momendid: 1) psühholoogiline - vaimset isetegevust teoste mõistmisel toetab õpilaste sobiv iga; 2) estetiiline - vaadelda teost tervikuna, mitte tükeldatult, ümberjutustatult, loetult katkendite põhjal. Viimast tegurit peab Reiman väga sagedaseks meil koolitöös.

Väga oluline on ka mõtte omandamisest: "Kui aineline ja kujuline huvi on ülekaalus, ei tee see kunstiteose esteetilisele mõjule mingit kahju"¹⁶⁵. Autor arvab, et on küllaldane, kui õpilane kujusid ja olukordi selgesti kujutleb, nende suhteid endale selgitab ning motiive aimab - peamine on käsitlese terviklikkus ja luuletaja kavatsuste õige tabamine. Ta soovib teisejärgulised teosed

¹⁶³ R. Reiman. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlesest kõrghoolis. - "Kasvatus" 1927, nr.3, lk.98.

¹⁶⁴ Sealsamas, lk.99.

¹⁶⁵ Sealsamas.

liita põhiteose vaatlusega. Kokkuvõttes: sellise käsitlemise kaudu arvabki Reiman tasa tegevat puudujäägi kirjanduse õpetamise ajaloo tundmise alalt, sest "õpitavaid teoseid tuleb siduda aja ja seltskonnaga, teha ajaloolisi ning kirjandusteoreetilisi vaatlusi"¹⁶⁶. Nii näitab ta, et Fr.H.Kreutzwaldi jutt "Paar sammukest rändamise teed" avab meile sentimentaalse käsitlemise võimaluse, poem "Lembitu" juhatab lugeja romantismi ja valgustusaja filosoofiasse, L.Koidula näidend "Säärane mulk" ja A.Kitzbergi näidend "Tuulte pöörises" näitavad meie draama arenemisfaase.

Reiman peab keskkoolis iseseisva tööviisi võimaluseks õppetöö organiseerimist kontsentratsiooniprintsiibi alusel.

Kunstilis-psühholoogilise käsitlemise alla paigutab ta neli momenti: 1) psühholoogiline. 2) sotsiaal-eetiline. 3) esteetiline. 4) kultuur-ajalooline. Neid peab autor koosvaadeldavaiks, kusjuures psühholoogiline moment aitab avada teised: ideed, keskkonna, vormi, kultuurifooni, ja mis peamine - tegelase. Toodud põhimõttest lähtudes peab Reiman vajalikuks nooremates klassides tegelaste karakteriseerimisviiside tundmaõppimist, ja mitte abstraktselt, vaid nende tegevuses, miljõs. Tulemused on seda selgemad, mida konkreetsemalt suudame vaadelda iga üksikuju teiste seas. Tähtis on samuti ühiskonna idee määramine.

Kunstiteos eetilisest aspektist vaadelduna kujutab endast Reimani arvates suurt sünteesi elu väikestest üksik-

¹⁶⁶ R.Reiman. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlesest keskkoolis. - "Kasvatus" 1927, nr.3, lk.99.

asjadest, mida kannab ja hindab elu igavese täiuse ja edu mõte. Selles sünteesis õpitakse hindama inimeste ühiskondlike tegude motive, samuti tasandame oma egoistlikke tunde ja kasvatame kohuse- ning inimväärtusetunde, nn. sotsiaalse ja individuaalse südametunnistuse sünteesi"¹⁶⁷.

Neid oma seisukohti toob R.Reiman veel mitmel korral esile ajakirjanduses ja seda peamiselt ülevaadetes koolilugemike kohta. Olgu öeldud, et kõigi ilmunud lugemike suhtes (1925-1930) on ta negatiivselt häälestatud. Seda näitavad arvustused.

Arvustus A.Raua "Kirjandusloolisele

=====

lugemikule IV".¹⁶⁸

=====

R.Reiman rõhutab siin oma varasemaid mõtteid kirjanduse kunstilis-psühholoogilise õpetamise vajadusest. Samas ta on märganud, et keskkoolide õppekavad näivad kujunevat ses sihis: vihjavad kunstilis-psühholoogilisele teoste käsitlemisele¹⁶⁹. Reiman leiab, et selles lugemikus on palasid, mis on võõrad õpilaste psühholoogiale (eeposed "Ilias", "Edda" jt.). "Neis avaldub verine kättemaksupoeesia jätab meie õpilased külmaks või tekitab turtarlastes tulgastust". Reiman isiklikult arvab, et "Iliase" käsitus on keskkoolis tarbetu, "Odüsseiat" tuleks

¹⁶⁷ R.Reiman. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlesest keskkoolis. - "Kasvatus" 1927, nr.3, lk.100.

¹⁶⁸ /R.Reiman/. August Raud. Kirjanduslooline lugemik IV. Kaheksas õppeaasta. "Looduse" kirj. Tartus 1925.a. 392 lk. - "Kasvatus" 1926, nr.10, lk.301-306.

¹⁶⁹ Sealsamas, lk.301.

aga õppida võimalikult täielikult¹⁷⁰. Ta juhib tähelepanu sellele, et vene vägilaslugudest on valitud lugemikku "Talupoeg Mikula" (Tammsaare tõlkes), kuid loo keeleline kulg jätab soovida¹⁷¹.

A. Rauda lugemikule annab autor järgmise hinnangu:
"Lugemik oma valiku ajaloolise ja vormilise ühekülgsusega (ainult kangelaseepos ja rahvaluule ning värsivorm) ning teoste esitusviisiga (sisukavandid ja lühikesed katked) ei anna materjale 8.õppeaastale kirjanduse kunstilis-psühholoogiliseks õppimiseks ega kõlba sellepärast klassi käsiraamatuks, sest tema kõrval peab paratamata tarvitama mainitud teoseid endid kui ka täienduseks teisi. Ainult rahvaluule vald on vastuvõetav 8.õppeaastale /---/¹⁷².

Arvustus M.Kampmanni "Eesti lugemikule
=====

IV jagu".¹⁷³
=====

R.Reiman arvab, et kuigi M.Kampmann kõneleb oma lugemiku eessõnas, nagu peaks kirjanduse õpetus algkoolis seisma jõukohaselt valitud kirjanduspalade kunstilis-psühholoogilises käsitluses, mõistab lugemiku autor siiski selle all keele- ja stiiliarendust ning kirjanduse õpe-

¹⁷⁰ /R.Reiman/. August Raud. Kirjanduslooline lugemik IV. Kaheksas õppeaasta. - "Kasvatus" 1926, nr.10, lk.302-303.

¹⁷¹ Sealsamas, lk.304.

¹⁷² Sealsamas, lk.306.

¹⁷³ R.Reiman. M.Kampmann. Eesti lugemik. Tegelik kirjanduse õpetus algkoolidele. IV jagu. Ühtluskooli V õppeaasta. G.Pihlaka kirjastus Tallinnas 1925, 272 lk.
/Edaspidi: M.Kampmann. Eesti lugemik./ - "Kasvatus" 1926, nr.11, lk.336 jj.

tuse algmõistete selgitust¹⁷⁴. Reiman toob jälle välja oma seisukohad: "Kirjanduse õpetuse tähtsaimaks sihiks algkoolis peaks olema just intuiitiivse mõtlemise arendamine ja eetiline ning esteetiline kasvatamine /---/¹⁷⁵. Ta leiab, et Kampmann on selle lugemiku ikkagi üles ehitanud kirjanduse ajaloo vaatlusena. Kampmannil /Reimani arvates/ ilmneb ka palade valikul algupärasuse nõudest mõeldaminek, kuigi seda on eessõnas töötatud. Kõik lugemikus olevad teosed ei paku ka Reimani arvates kunstilist intuitsiooni. Lugemiku autor pole kinni pidanud ka õppekavade, on toiminud suvaliselt. Reiman kõrvutab siin õnnestunud ja ebaõnnestunud palade valikut. /NB!/ Ilmneb R.Reimani väga subjektiivne ja vildakas seisukoht E.Bornhöhe ajaloolise jutustuse "Tasuja" hindamisel: "Samuti ei saa mina pooldada Bornhöhe "Tasujat", olgugi ta meile kui armas mälestusilt. "Tasuja" on stiili- ja ideekehv (kogu meie 1343.a. vabadusvõitluse põhjuseks isiklik "tasumine"), ajalooliselt ja kunstiliselt ebatõeline. Juba see olgu hoiatuseks, et Bornhöhe kirjutas novelli 17-aastasena saksa pseudohistooriliste ajaviitenovellide eeskujul"¹⁷⁶.

Selles arvustuses hakkab silma aga Reimani omapärane hinnang A.H.Tammsaare lühipala "Kuningas ja õbbik" puhul. See on "oma piltidelt ja ideedest kohati ebamäärane ja vastuoluline (näit.: jumal kutsub paradiisi, aga kuningas jääb kuulama leulu vabadusest ja armastusest; siis enne

¹⁷⁴ R.Reiman. M.Kampmann. Eesti lugemik. - "Kasvatus" 1926, nr.11, lk.337.

¹⁷⁵ Sealsamas.

¹⁷⁶ Sealsamas, lk.338.

türann, aga varssi "kuninga elu on püha ja ta palve jumala meele pärast" 177.

Lugemikus esitatud biograafiate arvu (10) peab R.Reiman suureks. Kokkuvõtteid kirjandusest ei pea ta heaks.

Reimani üldmulje vaadeldud lugemiku puhul on väga negatiivne: "Käesolev lugemik ei saa olla üleminekuaja käsiraamatuks kirjanduse õpetamisel 5.õppeaastal: teoste valik on väike, juhuslik ja ei vasta kirjanduse õpetuse sihtidele ning põhimõtetele; "Kalevipoja" esitus on täitsa ebakohane; kirjanikkude biograafiad ja tegevuse ülevaated on kuivad ning abstraktsed; kirjandusteoreetiline osa on puudulik ja segane; keelelis-stiililine külg jätab palju soovida. Lugemikku saab tarvitada mõnikord vast saatematerjalina teoste kõrval" 178.

Arvustus A.Raua "Kirjanduslikule

=====

lugemikule" II jagu, 6.õppeaasta 1928.a. 179

=====

Materjal on paigutatud vaadeldavas lugemikus kirjandusajaloolise printsiibi alusel. R.Reiman peab lugemiku eesmäärke mittetunnustatavaks. Eitavalt hindab ta J.Pärna

177 R.Reimann. M.Kampmann. Eesti lugemik. - "Kasvatus" 1926, nr.11, lk.339.

178 Sealsamas, lk.341.

179 Rud.Reiman. Aug.Raud. Kirjanduslik lugemik. - "Kasvatus" 1929, nr.3, lk.120 jj.

jutu "Oma tuba, oma luba" sissevõtmist (pidades seda sisuliselt täiesti huvituks), samuti E.Bornhöhe ajaloolise jutu "Tasuja" andmist. Ta peab seda ajaviitelektuuriks, kuna lugu "ei kujuta oma rahvast ja aega, rääkimata psühholoogilisest arendusest, mis päris abitu"¹⁸⁰. Reiman arvab, et paratamatuse korral tuleks neid õppida varem, s.o. 4. ja 5. õppeaastal. Fr.Tuglase "Felix Ormusson" ja E.Vilde "Mahtre sõda" käivad ealiselt üle jõe. Ilma suurema kirjandusliku väärtuseta olevat selles lugemikus 19 luuletust, nende hulgas ka J.Tamme "Orjakivi".

Reiman märgib, et see lugemik "on piiratud oma aines-
tikult ja usna ühekulgne meeleoludelt ja vormilt ja ei suuda rahuldada terve õppeaasta mitmekesiseid arenemistarbeid ja huvisid"¹⁸¹. Siiski peab ta seda lugemikku parimaks seni ilmunud 5.õppeaasta lugemikest.

Arvustus E.Martinsoni "Kirjandust koolile"
=====

I. 5.õppeaasta, 1928.¹⁸²
=====

Hinnang on uldiselt positiivne. Reiman nimetab seda esimeseks moodsaks lugemikuks. Materjali valikut on autoril juhtinud kunstilis-psühholoogiline, mitte kirjandusajalooline printsiip. Puudused, mis lugemikus siiski on,

¹⁸⁰ Rud.Reiman. Aug.Raud. Kirjanduslik lugemik. - "Kasvatus" 1929, nr.3, lk.121.

¹⁸¹ Sealsamas, lk.181.

¹⁸² Rud.Reiman. E.Martinson. Kirjandust koolile I. - "Kasvatus" 1929, nr.4, lk.178 jj.

pole autori suust tingitud, vaid meie lastepärase ilu-
kirjanduse kehvusest. Antakse positiivne hinnang valitud
teostele, mille kunstitiheduses on arvestatud ka eetilist
kandvust. Reiman eelistab õpetaja suulist jutustust kir-
janiku elust, mitte "moesolevaid kuivi protokolle"¹⁸³.

Eeltooduga ei saa öelda, et see oleks kõik või et
sellega oleks lõppenud R.Reimani lugemike arvustamine.
Ajakirjas "Kasvatus" on ta avaldanud aastatel 1927-1930
rohkem kui kümnekond artiklit, mille kohta leiame andmeid
käsoleva t88 lisast nr.1.

On ilmne, et R.Reiman soovis kirjanduse õpetamisel
pidada silmas uudse, s.o. individuaalse t88viisi loovat
rakendamist ja sellest johtuvalt puudis ajakirjanduses
kaitsta oma uudseid seisukohti. Tema artiklites märkame
uue traditsiooni sihipärast juurutamist emakeeleõpetajate
t88sse.

Selle osa lõpetamisel märgime veel, et kirjanduskü-
simuste valgustamine on Reimanil esinenud ka koos keele-
õpetusega. Nii leiame seda kogumikus "Teel t88koolile" I,
Võrus 1924.a., peatukis "Emakeel" (lk.120-122), mis teo-
reetiliselt ei anna midagi olulist eespool toodud seis-
kohtadele. Huvi peaks aga nimetatud t88s pakkuma prakti-
lised näited prosoodiast (lk.124-125), antiikeepose
"Odüsseia" lugude sisuline avamine poeemis 1.-40.päeva
jooksul (lk.126), milline skeem-tabel on toodud ära ka
käsoleva uurimuse lisas nr.3. Samuti pakub huvi tabel
"Draama" /liikide ja ajaloo kohta/ ("Teel t88koolile" I,
lk.127).

¹⁸³ Rud.Reiman. E.Martinson. Kirjandust koolile I. -
"Kasvatus" 1929, nr.4, lk.180.

On meeldiv märkida veel nimetatud töös esinevat E.Vilde romaani "Mahtsa sõda" (V klassis 4 tundi) aine läbitöötamise kava ("Teel töökoolile" I, lk.140-143), kusjuures autor on arvestanud töövormina rühmatööd. E.Vilde käsitus vältas üldse 22 tundi. Klassis oli 21 inimest - jagus 4 rühma. Iga rühm töötas läbi Vilde loomingu iseisvalt omaette 2-3 teost igast taubist. Klassi ühisosalus liitis rühmade tööd ühiseks tervikuks.

B. KEELEÕPETUSEST

Emakeeleõpetuses ilmneb R.Reimani puud suunata õpetajad võimalustööda oma töös õpilaste tööprintsibi ja vaimse isetegevuse rakendamisele. Ehkki sellekohaseid töid on temalt vähem, võrreldes kirjanduse õpetamise küsimustega, näeme siingi oma seisukohtade kindlat ja konkreetset kaitsmist. Vaatleme alljärgnevalt põhilisi töid: 1) keeleõpetusest ja 2) kirjandite kirjutamisest.

"Emakeel. Võru õpetajate seminaris 1923-1924".¹⁸⁴
=====

Vaadeldav töö sisaldab kolm lõiku: I Üldiseid jooni. II Lõikeid töist: 1) suffiksid, 2) Eduard Vilde "Mahtsa sõda". III Õpilaste töid.

Kuna R.Reiman seob keeleõpetuse tihedalt kirjandusõpetusega, siis järgnevaga esitame autori põhimõttelisi seisukohti ainult keeleõpetuse alalt.

¹⁸⁴ Rud.Reiman. Emakeel. - Teel töökoolile. Võru õpetajate-seminari aastaraamat. I anne. Võru, 1924, lk.111-158.
/Edaspidi lüh.: Teel töökoolile I./

I Üldiseid jooni.¹⁸⁵

1. R.Reiman annab emakeeleõpetuses kolm eesmärki:

"1. formaalse keelevõime arendamise, et keel saaks õpilasele kultuurinimese diferentseerunud vaimuelu väljendusvahendiks; 2. üldise formaalse arendamise, nii intellektuaalse kui emotsionaalse, ja 3. mater/i/aalse - natsionaalsete ja üldiste vaimukultuurivaranduste andmise"¹⁸⁶.

Töö käigus peab autor tähtsaiks: 1) töötehnikat (aines) ja 2. tööelamust (töötajas). Töötehnika momentideks on: 1) töötamine materjalidega, 2) vaimne läbitöötamine, 3. väljendamine ja 4. harjutamine. Tegevus peab lähtuma aga õpilaste isetegevusest, moodustama tööelamuse, tahtelise akti, mida saadab eriline töötunne ja töörõõm. Selleks tuleb organiseerida klass nn. tööühiskonnaks, kusjuures üksikule õpilasele võimaldatagu individualiseeruv tegevus. Töövormidest soovitab autor: 1) vaba õppejuttu klassis ühisel vaatllemisel, nii välisel kui ka vaimsel, kusjuures õpilased pöördugu rohkem kaasõpilaste kui õpetaja poole; 2) tööjaotus, klassis ja kodus, kusjuures õpilased jaotatagu töö üksusteks või rühmadeks; igauke oma eriteemaga, kuna kujundamine, väljendus liidab kõik ühiseks töötervikuks; 3) vaikne töö, klassis kui ka kodus, kusjuures teema võib olla nii üldine kui ka individuaalne.

¹⁸⁵ Teel töökoolile I, lk.111-128.

¹⁸⁶ Sealsamas.

2. Grammatikaõpetamisel peab ta soovitavaks käsitleda keelt eeskätt horisontaalses lõikes, kaasaegse elava keelena. III klassis täiendatagu teoreetilist keeleõpetust keele ajaloolise arenemise ja psühholoogilise vaatlemise alusel. Kirjanduseõpetus andku üldine vertikaalne lõige meie kirjakeele arenemisest.¹⁸⁷

Grammatikakäsitlemisel tuleb lähtuda selle loogilisest ja formaalsetest alustest. Selline õpetus taotleb eeskätt praktilist, materiaalset sihti: "Elustame, kindlustame ja puhastame õpilaste keeletunnet sellega, et viime ta elavasse keele, nagu see esindub paremas kirjanduskeeles, ja arendame ta keeleoskuse teadlikuks oskuseks."¹⁸⁸ iseloomustab Reiman oma eesmärgi.

Meetodiks peab ta: heuristiline, otsiv. "Elavast keelelisest faktimaterjalist otsime vaatlemisel teatavad vormid ja nende põhimõtted, kuna järgnev harjutamine arendab saadud teadmused oskuseks"¹⁸⁹. Autor näitab, et keele tundmine ühendub keelelise võimega, arusaamise oskusega.

Töökäigus tõstab Reiman esile järgmised õpetamise momendid: 1) ettevalmistus ja materjali vaatlemine, 2) tundmine, 3) tulemus, väliendamine, 4) harjutamine. Sageasem töövorm on vaba õppejutt. Sel puhul anname ainult vaatlusmaterjali ning tööle suuna, kuid "töö ise tehakse aktiivselt, iseseisva vaatlemise ja kujundamisega, mis annab tööelamuse, leiurõõmu, energiatõusu, põnevuse ja teeb saavutatud ja formuleeritud teadmused mälu

¹⁸⁷ Teel töökoolile I, lk.112.

¹⁸⁸ Sealsamas.

¹⁸⁹ Sealsamas.

kindelvaraks, kuna järgnev harjutus muudab nad oskuseks"¹⁹⁰. Samas autor rõhutab: "Meie ei nõua stiilseid, loogilisi üldiseid definitsioone, reegleid, mida korratakse mehhaaniliselt, vaid lepime õige ja iseseisva tööprotsessi tulemuse kirjeldusega"¹⁹¹. Vaatlusmaterjali annab õpetaja raskemate teemade puhul, harilikult piisab aga töösuunast ja -kavast.

Kui teatav teema on läbi võetud, tehakse sellest töövihikusse kokkuvõtlik tabel või skeem, kuna üks õpilastest valmistab klassile suure seinatabeli. Selles kirjutises on toodud näiteid keeleõpetuse skeemidest ja tabelitest. (Harilikud. Deklinatsioonide skeem. Liitsõnad. Lause liikmed. Lause.)¹⁹² Antakse ka mõtteid, milliseid tabeleid või skeeme valmistada I, II ja III klassis (mõeldud seminari klasse) kokkuvõtteks teatud grammatikakursusele¹⁹³.

Teatud teema lõpetamise puhul peab Reiman vajalikuks kontrollida õpilaste teadmisi diktaadiga, mis on valitud kirjandusest ning on seotud, terviklik lõik¹⁹⁴.

Kirjatöödes/mõeldud kirjandeid/ peab ta võimalikuks täielikku valiku- ja töövabadust, et õpilased saaksid oma elamusi väljendada ja omandaksid individuaalse stiili.

Eesmärgiks olgu eeskätt "üldine vaimuarendamine ja stiilse väljendusvõime kasvatamine"¹⁹⁵.

¹⁹⁰ Teel töökoolile I, lk.112-118.

¹⁹¹ Sealsamas, lk.119.

¹⁹² Vt. sealsamas, lk.113-118.

¹⁹³ Vt. sealsamas, lk.119.

¹⁹⁴ Sealsamas, lk.120.

¹⁹⁵ Sealsamas, lk.122.

Reiman toob näiteid teemade jaotamisest individuaalselt 2-le rühmale seminari I-V klassis.¹⁹⁶

Toome need ära ka siinkohal, kuna valik on läbimõeldud ja huvitav.

"I kl. 1. a) Minu sõber, b) Võru linn, c) Haldjate iseloom.

2. a) Tiina (Kitzbergi "Libahunt"), b) Vaba teem.

II kl. 1. a) Lapsepõlv rahvaluules, b) Vanad eesti pulmad, c) Tähtsamad puhad, d) Abielu rahvaluules, e) Vaba teem.

2. a) Minu armsaim raamat, b) "Odysseia" tegelasist, c) Kalevipoja karakter.

III kl. 1. a) Kr.J.Peterson luuletajana, b) Vaba teem.

2. a) Romantismi põhjooni, b) Lembitu karakter (Kreutzwaldi "Lembitu"), c) Vaba teem.

IV kl. 1. a) Hamlet ja don Quijote, b) Koidula luurikuna, c) Kuningas Lear (Shakespeare'i "Kuningas Lear").

2. a) Eesti ärkamisaegne ühiskond, b) Minu armsaim kirjanik, c) Keda mina pean kangelaseks?

V kl. 1. a) Keda võime nimetada haritud inimeseks? b) Sentimentalism eestis, c) Kannatuste mõju.

2. a) Realismi põhjooni, b) Juhan Liiv luuletajana, c) Keele arenemine."

¹⁹⁶ Teel tšukoolile I, lk.122-123.

Kirjatööde parandamisel peab Reiman soovitavaks jätta "muutmata individuaalsed stiiliväärtused, olgugi nad toorepoolsed, konarlikud, et säiluks elavus, värskus ja kujukus, ja parandame ainult seda, mis absoluutselt ekslik, ortograafiliselt ja loogiliselt"¹⁹⁷. Ta soovitab jälgida pealiskaudsuse, lohakuse ning rämpakuse vigu, eriti aga töö esteetilist külge: puhas vihik (joonetu, valge paber), sümmeetriline tööasetus, seesmine ja väline häär, esileht, ilus käekiri jne.

II Lõikeid töist.¹⁹⁸

Selles kirjutise käigus on toodud välja sufiksitate käsitlemise võimalused paralleelselt II ja III /seminari/ klassis ning see omab praktilist väärtust nimetatud grammatikalõigu käsitlemiseks keeleõpetustundides.

Vaatluse all on: a) noomenite sufiksid, b) verbide sufiksid, c) partiklite sufiksid. Lõigu eel antakse skeem "Sõna",¹⁹⁹ lõigu lõpus aga tabel "Sufiksid"²⁰⁰. Silmas on peetud aine seletusviisi, läbitöötamist, kokkuvõtte tegemist ja koduülesannet. On toodud rohkesti näiteid sufiksitate kohta.

III Õpilaste töid.²⁰¹

Tuunakse esile õpilaste kirjandeist (seminari I-V kl.). Nende teemades: "Maihommik" (I kl.); "Minu armsaim

¹⁹⁷ Teel töökoole I, lk.123.

¹⁹⁸ Sealsamas, lk.129-140.

¹⁹⁹ Sealsamas, lk.128.

²⁰⁰ Sealsamas, lk.138-139.

²⁰¹ Sealsamas, lk.143-158.

raamat" (II kl.); "Romantismi pääjooni" (III kl.); "Hamlet" ja don Quijote" (IV kl.); "Eduard Vilde kirjanduseline tähtsus" (V kl.); "Stiiliõpetusest" (ped. kl.).

"Kiri algkoolis".²⁰²
=====

See on R.Reimanilt esimene analüüsiv kirjutis, mis rõhutab emakeele algõpetuse vajadust. Peatükkidest on antud: I Õigekirjaõpetus. II Stiiliõpetus.

I Õigekirjaõpetus.²⁰³

1. Kultuursele inimesele esitab ta õigekeelsuse ja arusaadavuse nõude. Neid keelelisi väljendusvahendeid tuleb teadlikult kasutada nii kõnes kui kirjas. Selle oskuse annavad õigekeelsus- ja stiiliõpetus. Mõlemad "astuvad korraga ja täielikult tihedas vastastikusel liitumises ja olematus keelelise kujundamise teenistusse"²⁰⁴. Järgneb foneetilise keeleprintsipi iseloomustus²⁰⁵.

2. Põhjalikumalt selgitatakse õigekirjutuse psühholoogilisi aluseid, kusjuures esitatakse sellekohaseid katseid ja vaatlusi. Peatatakse ära kirja, etteütuse, vabakirja lähtekohtadel. Kirialiigutusprotsessis tuginetak-

²⁰² Rud.Reiman. Kiri algkoolis. - Teel töökoole. Võru Üpetajate seminari aastaraamat IV. Võru, 1927, lk.3-37. /Edaspidi lüh.: Teel töökoole IV./

²⁰³ Sealsamas, lk.5-24.

²⁰⁴ Sealsamas, lk.5.

²⁰⁵ Sealsamas, lk.6 jj.

se Lay ja Meumanni näidetele ja eriarvamustele teoreetilistes eeldustes.²⁰⁶ Nii Lay õigekirjutuskatsed lubavad järeldada, et ainult kuulmine, millel põhjeneb etteütlus, annab keskmiselt üle 2 vea õpilase kohta; vähem toovad vigu nägemistajumused, millel põhjeneb ära kiri. Lay arvab, et ära kirjal kirjatekstist on edu poole suurem. Reiman toob sellest kokkuvõtteid: "Trükisõnade tajumine ja nende ülekandmine kirjavormi on enam komplitseeritud psühho-füsioloogiline protsess kui sõnade tajumine kirjavormis ja reprodutseerimine samas. Selle juures kirjatahed liiguvad nägemistajumustes samas korras, kui neid käsi reprodutseerib, ja järelikult sõnade jälgimisel tekivad silmaliigutused jätavad jäljed liigutuskujutlustesse, mil on kirjaprotsessis suur tähtsus."²⁰⁷ Meumann peab väga tähtsaks peaaju koostööd tahte impulssidega (liigutuste uhtimine sõnade nägemisega). Meumann tunnustab parimaks õigekirjutusmeetodiks seda, mille aluseks on sõna nägemine analüüsiva ära kirjalga, mida toetab analüüsiv hääldamine.

Reiman peab väga oluliseks õigekirjutamisel inimese psühho-füsioloogilise protsessi arvestamist.

3. Edasi peatutakse lühidalt emakeele õpetuse ajalool²⁰⁸ ja süsteemil²⁰⁹.

²⁰⁶ Teel töökoole IV, lk.8-10.

²⁰⁷ Sealsamas, lk.9.

²⁰⁸ Sealsamas, lk.10-12.

²⁰⁹ Sealsamas, lk.12-15.

4. Tulles tagasi emakeele õppimise juurde, peab Reiman õpetuse lähtekohaks elu ise: lapse ümber kõlav elav murrakuline kõnekeel ja esimesed kirjakeele-muljed lugemisest ning õpetaja kõnest. "Meie õigekirja foneetilise iseloomu tõttu on õige hääldamine, õige kõne päätoeks kirjale", täpsustab ta oma seisukohta²¹⁰. Kogu grammatikaõpetus on mõeldav ainult õige kõne ja kirja teenistuses, sellepärast käib ta alati käsikäes harjutustega, mis peavad teadmused muutma oskuseks.

R. Reiman analüüsib keeleõpetust psühholoogia aspektist: "Ortograafiaõpetuse psüühiliseks aluseks on sõnakujutus. Ta koostub kõlapildist, kõneliigutuskujutlusest, kirja-pildist ja kirjaliigutuskujutlusest, on sellega kordava tähelepaneliku kuulmise, kõnelemise, nägemise, kirjutamise tulemus"²¹¹. Alles tajumis- ja liigutusharjutused ühenduses apertsipeerivate tuge-dega viivad inimese ortograafilisele keeleteadvusele.

Reiman leiab, et mõiste ja suhete kujutlused moodustavad grammatilise õpetuse aluse. Seda soodustab elementaarne lauseõpetuse tundmine²¹².

Ainejärjestuses peab Reiman vajalikuks õigekeelsusõpetuse kontsentrilisust (tõõ grammatika eriosadega raskusprintsiiibil; tõõ tervikulisus, jõu ja loomukohasus; side uue ja vana vahel; kordamine).

²¹⁰ Teel tõõkoolile IV, lk.13.

²¹¹ Sealsamas, lk.14.

²¹² Sealsamas.

5. Tõõvormid peavad panema liikuma õpilaste tegevusse, suunaga iseseisvale enesetunnetamisele ja -hindamisele. Toetuda huvile. Reiman toob siinkohal ära keeleõpetuse tõõkäigu kolm momenti: vaatlemine, läbitõõtamine ja harjutamine²¹³. Järgneb nende vormide konkretiseerimine näidetega.

6. 1) Õigekirjutusharjutuste tähtsamad tüübid on: ärakiri, diktaat, kombinatsioonid, peastkiri ja kollektiivne kirjaseade. Reiman märgib, et Lay ja teiste katsed on tõestanud nägemis-kõnelemis-käeliigutusmuljete tähtsust õigekirjutusharjutustes, seega seadnud ärakirja tähtsale kohale, eriti algastmel. "Ärakirjas õpilane läheb välja ortograafiliselt õigetest nägemistajumustest, mis saab kirjutatavast tekstist, ja neid esimesi tajumusi kindlitavad nägemis- ja motoortajumused kirjutamisel. Niiviisi õpilane tõesti harjutab õiget kirja,"²¹⁴ iseloomustab R. Reiman ärakirja vajadust keeleõpetuses. Küsimust vaatab ta võrdlevalt, kusjuures märgib, et kuulmistajumuste põhjal kirjutades teeme tingimata hulga vigu, algastmel on mitteeksimine võimatu, sest meie kiri ei ole puhtfoneetiline, kuna siin tuleb arvestada sageli üksikute häälikute hääldamis- ja murdeerisust. Diktaadi pooldajad pidavat diktaadil tegutsevat kuulmis-kõnelemistsentri assotsiatsiooni kindlamaks, sest ta tekkivat koos lapse kõnega, kuna nägemis- kõnelemistsentri assotsiatsioon tekkivat hiljem, lugemisprotsessis (5.-8.aasta vahel). Reiman ar-

²¹³ Teel tõõkoolile IV, lk.15.

²¹⁴ Sealsamas, lk.18.

vab, et õigekirja jaoks ei ole tähtsad esimesed assotsiatsioonid omaette, vaid palju komplitseeritumad nägemis-kõnelemis-kirjutamistsentri assotsiatsioonid. Protsess toimub nii, et välised ärritused kutsuvad välja närvitsentrites reaktsiooni, mis küll katkeb ärrituse lõppemisega, kuid jätab alati teatava jälje. Ja kui õpilasel tuleb teist korda kirjutada sama lause, siis etteütlemisel saadud kuulmis-nägemis- ja motoormuljed ärkavad ning ta võib uuesti teha endisi vigu. Esimest tajumust, kui see oli väär, on raske välja juurida. Reiman järeldeb, et "puhas etteutus ei saagi olla õigekirjutusõpetuse vahendiks, sest ta paratamata viib õpilase vigadele ja kinnitab viimaseid mälus mitmekesiste tajumustega. Ei peaks kunagi laskma õpilastel vigu näha ega teha"²¹⁵.

Ärakiirja toetab lugemine, sest ortograafiat ei omandata ainult kirjutamisprotsessiga, vaid ka lugemisega, mis kinnitab sõnade nägemiskujusid. Ärakiirja puuduseks peab autor seda, et "tema puhul ei funktsioneeru kujutlustsentri", kusjuures viimane võib tõest osa võtta, võib ka mitte, ja siis omandab Ärakiiri mõttetu iseloomu: sõnade tähendust ei tunnetata ja sellespärast tähtede ühendid ei kinnitu mingile sisule²¹⁶.

Teiseks Ärakiirja ohuks peab ta seda, et algklassi õpilased ei kirjuta terveid sõnu jaotamata nägemis- ja kirjutamiskujudena, vaid tähe-kaupa. Viimane ei soodustavat õigeid kirjaharjumusi, sest kirjaoskus seisvat sõnade

²¹⁵ Teel töökoolele IV, lk.18.

²¹⁶ Sealsamas.

kirjaliigutuste ühendis.

Reiman peab ära kirja puhul eelnevalt vajalikuks kirjutatava teksti sisulist selgitamist ning ortograafilist analüüsi. "Sõna või lause tuleb tajuda ühe pilguga, siis kujutella (silmad kõrvale!), kirjutada ja lõppeks algtekstiga võrrelda."²¹⁷ iseloomustab Reiman seda kirja omandamise praktilist tööviisi. Ta peab soovitavaks alata ära kirjaga kirjast /minu rõhutus - K.J./, millelt siirdume trükile²¹⁸. Töö loovamaks muutmisel võib kasutada mitmesuguseid kombinatsioone (allakriipsutused, väljakirjutused, rühmitused jne.).

Ära kirja alla paigutab ta ka nägemisdiktaadi²¹⁹. Selle väärtus avaldub vaid siis, kui suudetakse õpilane panna vaatlema ja mõtlema. (Kasutada 5. ja 6. õppeaastal.)

2) Sagedaseks õigekirjaharjutuseks on arendav ehk seletav diktaat²²⁰. See on õieti ära kirja ja puhta diktaadi ühendus. Töö käigus loeb õpetaja ette vastava teksti ja juhib õpilased harjutatavale küsimusele. Seejärel dikteerib õpetaja teksti lausete kaupa, kusjuures õpilased kordavad (hääldamine!) ja kirjutavad tahvlile (üks või mitu korruga) ja vihikutesse. Tahvlikiri kontrollitakse ja parandatakse, seda teevad õpilased ka oma vihkuis. Õpilastel lasta parandusi tarbekorral põhjendada.

²¹⁷ Teel töökoolele IV, lk.19.

²¹⁸ Sealsamas.

²¹⁹ Sealsamas, lk.19.

²²⁰ Sealsamas.

Puhas diktaat²²¹ on kontrolli, mitte õpetamise vahend. Temas esinevad ortogrammid peavad õpilastel käes olema. "Tõõs valitsegu harilik rahulik meeleolu, sest ärritus masendab tähelepanu, mälu ja otsustamisvõimet."²²² märgib Reiman.

3) Kombinatsioonid on mitmekesine töötüüp²²³. Need võimaldavad harilikult lausete seadmist teatavaist ortogrammidest, vormimuutumised (arvu, isiku, aja muutumine jutus, jutustuse dialogiseerimine ja dialoogi jutustamine jne.).

4) Peastkiri²²⁴. Siin võime: a) reprodutseerida mälu järgi ettelootud teksti, milles esinevad käsitletavat vormid; b) rühheõpitud palade täpne kirjutamine.

5) Kollektiivne kirjaseade²²⁵. Valitud teema avatakse õpilaste lausete ja mõtete kaudu. Kirjutatakse esmalt tahvlile, siis vihikuisse.

7. Vigade parandamine. "Parandamisel on ainult siis mõtet, kui ta annab õpilasele kätte ainult õiged vormid ja paneb ta mõttelema ja väljendama nende vormidega. Sellepärast on õpetajal tarvis viga tingimata selgelt parandada, vea allakriipsutamine on loomulik ainult tähelepanematus ja pääliskaudsuse vigades, milles ei teki õpilasel mõistatamist,"²²⁶ iseloomustab Reiman õpilaste-poolset

221 Teel töökoole IV, lk.20.

222 Sealsamas.

223 Sealsamas.

224 Sealsamas, lk.21.

225 Sealsamas.

226 Sealsamas.

vigade mõistmist. Ta juhib tähelepanu ka vigade ravile, milles soovitab: a) uldistest tüüpilistest vigadest seada kokku harilikult uus hariutusmaterjal (ärakiri, diktaat, kombinatsioon jne.), mida analüüsida ja kirjutada; b) individuaalseid vigu selgitada õpilastele vihikute kätteandmisel; c) kui oleme pliiatsiga parandanud, võivad õpilased selle kustutada ja kirjutada peale tindiga õige vormi; d) paranduste ümberkirjutamine lausetena, mõnikord üksikvormidena.

Antakse nõudeid töö välimuse, käekirja põhituubi, vihiku ja kirjutamisasendi ning käehoiu kohta²²⁷.

II Stiili õpetus.²²⁸

Antud töö lõik R.Reimanilt pole pikk, kuid asjalik. Selles antakse üldesmärgid stiili õpetamisest koolis.

1) Reiman leiab, et stiiliõpetuse ülesandeks koolis "on arendada õpilane oma isiklikku vaimuelu iseseisvalt kujundama keeleliste vahenditega, kõnes ja kirjas"²²⁹. Samas on öeldud, et seda tööd raskendab keeleaistingu komplitseeritus, kuna ta on teiste aistingute tsentriks, sidekohaks. "Temas võivad elustuda kõigi muljed, sellepärast suudab keel kogu teadvuselu väljendada",²³⁰ selgitab metoodik Reiman.

²²⁷ Teel töökoole IV, lk.22-24.

²²⁸ Sealsamas, lk.24-36.

²²⁹ Sealsamas, lk.24.

²³⁰ Sealsamas.

Järgnevalt märgitakse samas lühidalt, millised on olnud stiiliõpetuse ajaloolised sihid (Niemeyer, Becker, Diesterweg, Kellner, Kehr, Bormann, Scharrelmann, Gansburg, Jensen, Lamzus jt.).

Stiilist on tänapäevalgi hakatud rohkem kõnelema ja seisukohti võtma. On huvitav märkida seda, et Reiman püüdis tol ajal samuti rõhutada stiili ja isiku omavahelisi suhteid: "Kirjas peab stiil isikuks saama"²³¹. (Vrd. E.Laugaste: "Stiilis väljendub ikka midagi isikupärast, antud autorile iseloomulikku. Stiil on isik (vrd. L.de Buffon)".)²³²

Esitatakse nüudeid õpilase stiili kohta²³³.

2) Huvitav on tähele panna stiili omapära teatud vaatlustüüpide (kirjeldav tüüp, vaatlev tüüp, emotsionaalne tüüp, teaduslik tüüp) puhul. Neid iseloomustatakse ja tuuakse välja näited nende kirjandeist²³⁴. /NB!/ Sel teel võib õpetaja õppida tundma õpilaste teatud individaalsust. Siinkohal Reiman leiab, et eriti peab õpetaja arvestama õpilaste vaba töö kujundamise võimalusi. Vaatlustüüpide tundmine annab võimalusi ka pedagoogiliseks mõjutamiseks.

3) Ainevalikul²³⁵ on tähtis, et õpilasele oma elamu- se väljendus. Ainega peab tekkima subjektiivne side ja

²³¹ Teel töökoolele ^{IV}, lk.25.

²³² Tartu Riiklik Ülikool. Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder. Stiilikursuse harjutusmaterjale. Koostanud E.Laugaste. Tartu 1961, lk.5.

²³³ Teel töökoolele IV, lk.25.

²³⁴ Sealsamas, lk.26-30.

²³⁵ Sealsamas, lk.30.

see peab panema helisema tema hinges teatava põhikeele. Rõhutatakse emotsionaalsust. /NB!/ Järgneb selle valiku iseloomustus koos huvitavate näidete toomisega kirjandite teemadest algkoolis. Selgub, et teemas peab kajastuma siht, mis võib anda hoopis erisuguseid resultante.

Soovitatakse võrrelda:²³⁶ (näit.)

Sugis.	Sugis tuli.
Kool.	Läksime kooli.
/- - -/	/- - -/
Mets.	Käisime metsas.
Lindude minek.	Kui pääsukesed lähevad.
/- - -/	/- - -/
Lumesõda.	Kull tegime lumesõda.
/- - -/	/- - -/
Lõikus.	Juba lõigatakse rukist.

4) Kirjatööde põhivormidest tunakse: jutustus, kirjeldus, arutlus ning iseloomustatakse neid vorme üksikasjalikult²³⁷.

5) Antakse nõuded ja iseloomustus vaba kirjatöö õpetamiseks, kusjuures Reiman näitab, et "stiililise vaateõpetusega kasvatame mõtte ja väljenduse distsipliini, sümmeetria-, proportsionaalsus-tunnet ja vaimu ning kõrva-silma-suu-käe töö ühtivust"²³⁸.

6) Näeme nõudeid kirjandi kirjutamiseks, mille puhul eristatakse kolme momenti: ettevalmistus, kirjutamine ja

²³⁶ Teel töökoole IV, lk.31.

²³⁷ Sealsamas, lk.31-33.

²³⁸ Sealsamas, lk.34.

parandamine. Nõuded on üksikasjalikud ja selged (vt. esimesid juba kirjutises "Emakeel").

Eeltoodu põhjal võime konstateerida, et keeleõpetuse (ortograafia ja stiiliõpetus) osas on need teoreetilised ja metoodilised seisukohad praegugi kehtivusel - sobivuse ja vajalikkuse printsiibi alusel on need rakendatavad alati. Võib öelda, et metoodiline hoiak tänapäeval räägib Reimani poolt: esimesed tõsvõtted noortele õpetajatele sisaldavad palju ka Reimani-aegsest tõsviisist, metoodikast ja lähedastest näidetestki. On teada, et Reimanil olid jällegi omad eeskujud, keda uuris, jäljendas.

Tuleb tähendada, et Reiman jätkab väga intensiivselt pärast Võru seminari sulgemist (1930) paljude oma teoreetiliste ja praktiliste mõtete täpsustamist ja propageerimist emakeeleõpetuse osas ja seda peamiselt pedagoogilise perioodika (ajakiri "Kasvatus" jt.) kaudu.

Alljärgnevalt vaatlemegi R.Reimani mõningaid täiendusi keeleõpetuse osas 30-ndatel aastatel.

P r a k t i l i s i m õ t t e i d t õ õ s t k i r j a n d i t e g a.

Tähelepanndavad on siin autori kaks artiklit:

- 1) "Kirjandite praktika algkoolis".²³⁹

²³⁹ Rudolf Reiman. Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus" 1931, nr.6, lk.269-279.

2) "Kirjandite liigid ja nende käsitle".²⁴⁰

Neist esimeses, millega autor esines ka eesti keele õpetajate IV kongressil 23.aug. 1931.a. Tallinnas,²⁴¹ juhitakse tähelepanu sõnastusõpetusele. Selle õpetuse aluseks peab Reiman elamust ning isetegevust, kusjuures tegelikus kirjalikus töös on vajalik luua tihe kontsentratsioon kogu õppetööga²⁴². Reiman püstitab artikli alguses nõuded väärtuslikule teema valikule. Ta juhib õpetaja tähelepanu sellele, et esmaseks on vaja "anda aine sõnastusele teatav emotsionaalne värving, et lapse hingesu välja avatella". Samas ta selgitab: "Väljendustung iseenesest on korratu, laialivalguv, vormivaenuline, seepärast on tähtis näidata kujutluste voolamisele, mõtete käigule kindel aluspunkt ja suund, milles need hakkaksid liikuma"²⁴³. Autori arvates on see vajalik alamal kooliastmel. Näited ühe ja sama teema erisuguseks avamiseks valgustasime juba eespool, selles kirjutises tuuakse huvitavamaid näiteid (näit. Rehepeks. - Onul peksti reht. Puud talvel. - Kuusk ja kask jutustavad oma talvisest elust. Oja. - Minu koduoja kevadel /suvel, sügisel, talvel/. Metsa tähtsus. - Mida mets annab meile? jt.).

²⁴⁰ R.Reiman. Kirjatööde liigid ja nende käsitle. - "Kasvatus" 1931, nr.8, lk.389-390.

²⁴¹ Eesti keele õpetajate IV kongress 22., 23. ja 24.aug. 1931.a. Tallinnas, Raua-tänavä koolimajas. - "Kasvatus" 1931, nr.7, lk.337.

²⁴² R.Reiman. Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus" 1931, nr.6, lk.269.

²⁴³ Sealsamas, lk.270.

Lisaks varemõeldust avaldab Reiman siin mõtteid terve ruhma teemade avaldamisest õpilastele, kusjuures silmas on peetud teatavaid motive, näit.:

Mis toob kevad - õue, aeda, põllule, metsa, aasale; linna, maale?

Või:

Sügis - linnas, maal. Minu kodu sügisel. Mina sügisel. Kevadneid ja sügiseit. Põllumees /aednik/ sügisel²⁴⁴.

Vanema astme puhul soovitab Reiman "piirduda ainult motive andmisega, kuna õpilased ise valivad teemad lähimast kogemuste vallast; tarbekorral aitame neid formuleerida. Näiteid:

/- - -/

Minu rõõmud: Minu rõõmud kevadel /suvel / sügisel / talvel /. Mis teeb mulle suurimat rõõmu? Jne.

Talv: Kui tuli esimest lund. Kulmataat õues. Tegime lumesõda. Mis tegi tuisueit? Talvisi kulalisi aias. Minu kodu lumes. Järve jääle! Mina ja kulmataat. Talvine kiri sõbrale. Ajalehesõnum tuisuõnnetusest. Jne."²⁴⁵

Vaba teema kohta märgib Reiman, et seda ei maksa kasutada algkoolis: "Raske on õpilastel otsida muljete laial väljal, veel raskem orienteeruda, materjali valida ja korraldada tööksuseks"²⁴⁶. Tulemuseks on töö laiali-

²⁴⁴ R. Reiman. Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus" 1931, nr. 6, lk. 271.

²⁴⁵ Sealsamas.

²⁴⁶ Sealsamas.

valgustus või sisutus. Puhtindividuaalse töövormina õpilaste isiklikul soovil tuleb see kõne alla. Autor on täiendanud selles artiklis oma varasemaid seisukohti algkooli kirjatööde põhitähtsusest²⁴⁷ ja ainevalikust²⁴⁸.

Järgneb seletus, kuidas viia 1.-6.kl. sihipäraselt õpilasi oma mõtete iseseisvale avaldamisele²⁴⁹.

Huvitav on tutvuda Reimani juhistega õpilaste enesekontrolliks kirjandi kirjutamisel.

1. Nooremal astmel:

1) Mõtleme järele, millest ja missuguses järjekorras kirjutada.

2) Kirjutame töö ruttamata, kuid joonelt valmis, tarvitades ainult hästi tuttavaid sõnu ja lühikesi lauseid.

3) Loeme töö endale valjusti ette ja parandame, mis kõlab halvasti.

4) Loeme teist korda vaikselt ja kontrollime kirjavahemärke.

5) Loeme veel korra ja jälgime üksikute sõnade kirjutamist.

6) Kirjutame töö puhtalt ümber.

2. Vanemal astmel:

1) Mõtleme järele, millest ja kuidas kirjutada.

2) Ehitame töö mõttes üles ja koostame kava, paigutades materjali nende tähtsuse korras.

²⁴⁷ R.Reiman. Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus" 1931, nr.6, lk.271-273.

²⁴⁸ Sealsamas, lk.273-275.

²⁴⁹ Sealsamas, lk.275-277.

3) Kirjutame töö rahulikult, katkestamata kava järgi valmis, selgete ja lühikeste lausetega.

4) Loeme töö läbi, täiendame ja parandame sisu ja sõnastust.

5) Loeme teist korda läbi ja jälgime õigekirjutust.

6) Kirjutame töö puhtalt ümber.²⁵⁰

Hindamisel peab Reiman soovitavaks arvestada töö väärtsusi järgmiselt:

a) iseseisvus; b) sügavus, ulatus; d) ülesehitus; e) hool ja kord; g) sõnastus; h) õigekirjutus²⁵¹.

Antakse vigade kategooriad. Näit.:

1) vead ülesehituse ja mõttearenduses,

2) vead sõnastuses,

3) vead lauseehituses ja kirjavahemärkides,

4) õigekirjutuse- ja grammatikavead,

5) eksitused (faktilised vead - valeandmed, sõnatähe-
henduse vahetus jne.),

6) juhuslikud vead,

7) puhtus ja kord.²⁵²

Autor annab selles töös kokkuvõtte kirjatöö õpetuse alustest (6 nõuet),²⁵³ mida on suuliselt avaldanud veel IV õpetajate kongressil 1931.a. Tallinnas.

²⁵⁰ R. Reiman. Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus"
1931, nr. 6, lk. 277. /olen parandanud pisut sõnastust
- K.J./

²⁵¹ Sealsamas, lk. 278.

²⁵² Sealsamas.

²⁵³ Sealsamas, lk. 279.

Toome ära neist terviklikult põhilised seisukohad referent Reimani sõnavõtust²⁵⁴.

"1. Sõnastuse-õpetuse alused on elamusprintsip ja isetegevus, mille loomise eelduseks õpilaste isiku ja arenemisastme tundmine. Neist alustest kasvab vaba individuaalse töö põhimõte.

2. Töö annab suurimad saavutised tihedas kontsentratsioonis kogu õppetööga. Aineid pakub voolav elu-ja töö-protsessis: a) mängud, sõbrad; b) perekonnasündmused; d) tähtpäevad; e) loodus, g) matkad, h) töö ja elukutse, i) ühiselu, j) kirjandus. Teemade väärtus peitub ühelt poolt nende avaruses individuaalseks käsitlemiseks, teiselt poolt lähtekoha ja suuna andmises piltidele, tunnetele, mõtetele, mispärast on loomulikum kasutada teemadegrühmi teataval motiivil või ainult motiive, aidates viimasel juhul õpilastel teemasid sõnastada.

3. Tööde vormilised põhivõtted: 1. Jutustis - a) vabajutustis avarates aine- ja vormipiirides, reaalseist esemeist muinasjutu fantastikani, asjalikust talitussõnast tundeküllase ilukõneni, b) pildijutustis, d) ümberjutustis, e) kiri. 2. Kirjeldis - a) jutustav kirjeldis ajalisi liikuvat põhimõttel, b) puhas kirjeldis ruumilis-seisvat põhimõttel, d) võrdlus, e) arutlev kirjeldis, g) iseloomustis. 3. Talituskirjad - a) kuulutis, b) teade, d) tellimus, e) saatekiri, g) arve, h) kviitung, i) volitis, j) kutsekaart, k) õnnesoov.

²⁵⁴ Eesti keele õpetajate IV kongress. Referendi lõpp-sõna /R.Reiman/. - "Kasvatus" 1931, nr.8, lk.389-390.

1) telegramm, m) aruanne, n) protokoll, o) palvekiri, p) ajalehesõnum.

4. Kirjand on iga õppeaasta kujundamisvorm, esimese mõnesõnalistest üleskirjutustest viimase individuaalse vaimu-
sisu kujundamiseni.

5. Stiililine vaateõpetus teostub: a) kollektiivse kirjatõõga, b) individuaalsete tõõde ettekandmise ja arvustamisega, d) kompositsiooniharjutustega ja e) mitmesuguste jooksvate juhatustega.

6. Tõõde parandamist võib mõista ainult omakontrolli ja omakorrektuuri koolina. Selle tehnika loomiseks vajame kindlat süsteemi kooli piires, mida kõik õpetajad teostavad. Hindamine on kõigepealt väärtuste leidmine, mispärast tuleb kaitsta kõiki individuaalseid sisu- ja sõnatusevaru ja parandada ainult absoluutselt ekslikku. Suur väärtus on tõõde esteetilisel väälimusel."

Reimani ettekande põhjal võtsid läbirääkimiste käigus sõna G.Reial, A.Kurvits, G.Ollik, K.Praakli ja M.Meos. G.Reial soovitas lubada lastel tõõtada kirjandi teema valikul vabalt, kalduvuste kohaselt²⁵⁵. Kommenteerivalt lisab ta metoodilise märkuse: "Arvestades õpilaste isikupärasust, tuleb õige tõõsiselt võtta teemarühmade ja üldpealkirjade andmist"²⁵⁶. A.Kurvits kahtleb paremate kirjandite ettelugemise otstarbekuses - õpilased võivad neid salaja ära kasutada oma huvides, sest "Inimeses peitub tung

²⁵⁵ Eesti keele õpetajate IV kongress. - "Kasvatus" 1931, nr.8, lk.390.

²⁵⁶ Sealsamas.

saada kergesti rikkaks, targaks ja kuulsaks"²⁵⁷. G.Ol-
liko leidis, et kirjanditel olgu eesõigus etteutluste
ees²⁵⁸. K.Praaklit huvitas see, missuguseid harjutusi,
võtteid jne. Reiman kui kauaaegne õpetaja "on tarvita-
nud õpilaste stiiliravimiseks, eriti sõnavara rikasta-
miseks?"²⁵⁹ M.Meos soovitas Reimanil avaldada trükis
stiiliõpetuse käsiraamat, kuna M.Kampmanni "Kirjasead-
mise õpetus" olevat vananenud"²⁶⁰.

Sel kongressil esines R.Reiman oma ettekande puhul
lõppsõnaga,²⁶¹ kus märkis järgmist: "Tõõ individualisee-
rimise küsimus on tõõ edu küsimus, ja selle esimeseks
sammuks on üksikteema asemel teemarühmade või motiivi
kasutamine: sama individualiseerimise teed liikugu õpe-
taja tõõtehnika õpetamisega ja parandamisega". Kõige ise-
loomulikumaks peab Reiman seda, et iga õpilane siiski
ise oma kirjandi ette kannaks (julgus), intiimse sisu pu-
hul see muidugi ei tule kõne alla. Sõnavara täiendamiseks
soovitab referent: pakkuda uusi sõnu tõõ sissejuhatami-
sel; anda abi ka tõõ käigus (eeltõõde läbivaatamine).

Eesti keele õpetajate IV kongressil (1931) tõõtata-
ti ules rida praktilisi küsimusi, millest tooma siinko-
hal ka põhimised, mis antud uurimust puudutavad:²⁶²

²⁵⁷ Eesti keele õpetajate IV kongress. - "Kasvatus"
1931, nr.8, lk.390-391.

²⁵⁸ Sealsamas, lk.391.

²⁵⁹ Sealsamas.

²⁶⁰ Sealsamas.

²⁶¹ Sealsamas. Referendi lõppsõna, lk.391.

²⁶² Eesti keele õpetajate IV kongress. - "Kasvatus"
1931, nr.10, lk.485-486.

Korraldada eksperimentaalseid uurimusi eesti keele pedagoogika alal; luua keskus katselise töö juhtimiseks ja tulemuste kokkuvõtmiseks;

põrdata tähelepanu õpilaste kirjale (selgus, loetavus, korralikkus, ilu);

arenemise ja stiilivõimete kokkuviiimine (tervikkuse loomine);

normaalseks kooli kirjandiks loetagu vaba kirjandit; kirjandite parandus olgu aga tösiseks omakontrol-lik ja -korrektuuriks;

pikemate kodukirjandite tähtaegade suhtes õpilastega kokku leppida (28 õpetajat hääletas poolt, 25 õpetajat vastu);

anda välja õigekeelsuse sõnaraamatu lähem väljaanne koolile;

anda välja tüüpiliste keelevigade register ühes seletavate juhistega ja lisabrošuurid murdepiirkondade jaoks;

käsiraamatute keel olgu kooskõlas õigekeelsuse sõnaraamatu keelega;

kõigi ainete õpetajad kõnelgu korrektset kirja-keelt;

õpilaste keelevigu ravitagu igas tunnis.

Senivaadeldud tööd käsitlesid R.Reimani olulisi teoreetilisi mõtteid ja praktilist lähenemist keeleõpetusele. Lisaks tuleb märkida, et ajakirjas "Kasvatus" (aastad 1931-1932) leiame rea Reimani arvustusi keeleõpikute kohta (õpikute autorid M.Muuk, M.Teder, M.Meos, Fr. Puusepp). Nende avaldamise kohta leiame andmeid antud

uurimuse lisast nr.1. Juhin tähelepanu M.Meose ja R.Reimani omavahelisele vaidlusels M.Meose raamatu "Vaatlusi ja harjutusi III" puhul, õigekirjutuse ja stiiliõpetuse ühendusse viimisest,²⁶³ millele Reiman kirjutas arvustuse. Selgub, et Reiman on tagasi tõmbunud ärakirjarahjutuste vajadusest - ei pea neid enam heaks²⁶⁴. Meos rõhutab siinkohal Reimani kunagisi mõtteid, et "puhta õigekirjutuse osa õpilase üldises arenemises on väike"²⁶⁵. Seepeale Reiman ägestub ja vastab: "Õigekiri peab ilmuma kõrvalsaadusena, mida tohib nõuda ainult neis keele piirides, mida laps ise igapäev tarvitab"²⁶⁶. Samas meenutab ta sedagi, et viimasel eesti keele õpetajate kongressil olid koolinõunikud G.Reial ja J.Estam arvustanud paljukirjutamismaaniat. R.Reiman on solvunud, et tema arvustus Meose õpikule kutsus Meose poolt esile taktitu suudistuse.

Reiman pidas väga oluliseks keeleõpikute väljaandmisel arvestada nende teaduslikku külge. Sellest aspektist vaadelduna peab ta ilmunute hulgast parimaks E.Muugi ja M.Tedre "Lühikest eesti keeleõpetust" II(1930),²⁶⁷ mis käsitleb 5.klassi tuletus- ja lauseõpetust. Samas Reimani häirib aga selle õpiku metoodiline väljatõtlus.

²⁶³ Vt. "Kasvatus" 1932, nr.3, 4, 5.

²⁶⁴ R.Reiman. M.Meos'e Vaatlusi ja harjutusi III. - "Kasvatus" 1932, nr.3, lk.125.

²⁶⁵ M.Meos. Märkmeid "Vaatlusi ja harjutusi" arvustuse puhul. - "Kasvatus" 1932, nr.4, lk.176.

²⁶⁶ R.Reiman. Vastuseks M.Meos'e "Märkmeile Vaatlusi ja harjutusi arvustuse puhul". - "Kasvatus" 1932, nr.5, lk.231.

²⁶⁷ R.Reiman. E.Muuk ja M.Teder. Lühike eesti keeleõpetus II/1930/. - "Kasvatus" 1931, nr.2, lk.67.

L.Tederi "Eesti keele grammatika" puhul (ilm.1930) /ette nähtud peamiselt muulastele/ ütleb Reiman, et "sellise õpperaamatuga ei ole koolis midagi teha"²⁶⁸.

On teada, et Võru-perioodil oli R.Reimanil kavas iseseisvalt välja anda kooliraamatuid, nende hulgas ka grammatikaõpikuid, mida autor teebki pärast Võru seminari sulgemist.

K o k k u v ö t t e k s .

II peatukis kõne all olnud kirjutised, artiklid ja diskuteeritavad seisukohad esmalt R.Reimani, seejärel teiste tema kaasaegsete poolt emakeeleõpetuse alal 30-40-ndate aastate vahetusel näitavad, et tõukool rajas endale tulevikku, valides üheks tõuvormiks õpilaste individuaalse tõuviisi ka emakeeletundides. Õpetaja võis korraldada nii rühma kui ka individualiseeritud tõud. Nagu Reiman selgitas, pakkus kirjandusteoste käsitlemine selleks häid võimalusi, samuti ka keeleõpetus (kirjandite kirjutamine teemade valikuga jm.). Kespool antud Reimani kirjutustes propageeritud seisukohad on üldiselt paikapidavad ka tänapäeval. Ebakohaseks jäävad meie nõukogude kooliõpetuses loomulikult ideoloogiliselt vildakad teemad, kuid ka mõned 20-ndate aastate Reimani subjektiivsed hinnangud (vt. rahvaluule, eeposed, E.Bornhöhe "Tasuja", J.Tamme "Orjakivi" jt.). Mõneti pinnapealselt on nähtud kasvatuslike väärtuste

²⁶⁸ R.Reiman. L.Teder. Eesti keele grammatika (peamiselt muulastele). - "Kasvatus" 1931, nr.2, lk.74.

avamist (J.Pärn jt.). Kahtlemata sobivad paljud töö-
võtted ja -liigid ning tunnusmärgid (G.Suitsu luuletus
"Kerkokell" käsitletus; lähenemine A.Kitzbergi draama
"Libahunt" analüüsivõimalustele jm.). Ka tänapäeval on
oluline suunata õpilaste psühholoogilist ettevalmistust
eluks ja tööks kirjanduspalade käsitlemisel. R.Reima-
nilt saame aga selleks asjalikku nõu.

Grammatikavaatluses (tänu grammatika kindlatele
kategooriatele) on Reimanil ebakohasust suhteliselt vä-
hem. Hinnatavad on ta mõtted stiiliõpetusest, eriti in-
dividualiseeritud tööks loovkirjanditega. Keeleõpetuse
põhitõed on leidnud kinnitamist asjalike näidetega, mi-
da tasub koolipraktikas ka kasutada.

R.Reiman, suhtudes tõsiselt emakeeleõpetusse, ei
jäänud rahule 20-ndate aastate lõpulgi ilmunud emakee-
le õpperaamatutega ja otsustas selles osas näidata oma
initsiatiivi. Sellest aga lähemalt järgmises uurimis-
töö peatükis.

III. R. REIMAN 30-NDATE
A A S T A T E K O O L I R A A M A T U T E J A
T Ö Ö V I H I K U T E A U T O R I N A

Peatume lõpuks ka R.Reimani poolt koostatud kooli-
raamatutel. Otstarbekas on peetud teha seda antud uuri-
mustöös koos kronoloogilise vaatlusega, kuna õpikute
autor on osa oma raamatuid avaldanud pealkirja all ema-
keel (ühes ja samas raamatus lugemine ja keeleõpetus va-
heldumisi). Pealegi pakub selline autori tegevuse aja-
line jälgimine mõndagi olulist ka huvialade väljaselgi-
tamiseks.

Sissejuhatavalt sellele peatükile märgime, et
laias laastus on vaadelnud kirjanduse õpetust kodanli-
kul perioodil TRÜ diplomand H e i n o J a a g o - NB?
s i l d oma töös "K i r j a n d u s l i k l u g e -
m i n e k o d a n l i k u E e s t i k o o l i s"
(1964). Tema töö kaudu tutvume lugemisõpetuse ülesanne-
tega, samuti üksikute koolilugemike autoritega (J.Pari-
jõgi, Joh.Käis, E.Amberg, G.Reial, J.Kuulberg ja R.Rei-
man). Ülevaatest selgub, et M.Kampmanni lähtekohaks oli
kirjanduslooline printsiip ja ta pidas oma koolilugemi-

kes silmas õppetunni läbiviimist esteetilise kasvatus-
aspektist²⁶⁹. R.Reiman seevastu arvestas väga isiksuse
arendamist ning sellest tulenevalt õpilaste iseseisvat
tööd, mille allutas oma kunstilis-psühholoogilisele mee-
todile²⁷⁰. Diplomand teeb kokkuvõtte lugemike materjali-
de paigutamisest ning valikust ja leiab, et "R.Reimani
lugemikud olid raskepärased, neid ei pooldatud laiemalt.
Mõned õpetajad hindasid neid metoodiliste uuenduste tõt-
tu (eriti koos metoodiliste juhenditega). Kordustrukke
/---/ ei tulnud"²⁷¹. H.Jaagosillalt leiame võrdluseks
lühiaandmeid Joh.Käisi, E.Amburgi jt. koolilugemike koh-
ta 30-ndatel aastatel.

Keeleõpetuse küsimuste ajaloolisest vaatlusest
Eesti koolides kodanlikul perioodil annab lühikese üle-
vaate oma diplomitöö "V i i e n d a k l a s s i
e e s t i k e e l e õ p i k u h a r j u t u s -
t i k" (1964) sissejuhatuses A s e r K e s s e l.²⁷²
Ta iseloomustab põgusalt 20-ndate aastate otsinguid ja
katsetamisi keeleõpetuse alal. Pilk heidetakse ka Joh.
Käisi metoodilise käsiraamatu "Uusi teid algõpetuses"
IV jaole (1933). Kahju, et diplomand pole märganud

269 H.Jaagosild. Kirjanduslik lugemine kodanliku Eesti
koolis. Diplomitöö. Juhendaja K.Muru. TRÜ eesti kir-
janduse ja rahvaluule kateeder. Tartu, 1964, lk.54.

270 Sealsamas, lk.63-66.

271 Sealsamas, lk.41.

272 Aser Kessel. Viienda klassi eesti keele õpiku har-
jutustik. Diplomitöö. Juhendaja E.Koit. Tartu Riik-
lik Ülikool, eesti keele kateeder. Tartu 1964.

R.Reimani kaasautorlust antud kogumiku väljaandmisel:
tiitellehelgi on märgitud: I.osa. Rud.Reiman: Emakeel.
(Teosest kõnelema edaspidi lähemalt.)

Alljärgnevalt lühivlevaateid R.Reimani kooliraamatutest.

"Eesti kirjanikke" I (1932).

=====

Emakeele lugemik 5.õppeaastaks.²⁷³

Sellesse on autor koondanud oma soovid ja tähelepanekud kirjanduse õpetamisest Võru seminaris ning harjutuskoolis 8 aasta jooksul. Eessõnas autor märgib, et ta peab õigeks pakkuda lastele algupärast ilukirjandust, seega väldib tõlkeid ja populaarteaduslikke palu.²⁷⁴ Kunstilis-psühholoogilises valikus on autor püüdnud avardada ainevaldu, nii palju kui eesti kirjandus seda võimaldas - "isiku enesemääramine, -teostamine oma hinges, ühiskonnas ja looduses, noorte ja vanade, isiku ja ühiskonna probleem - võimalikult uldinimeslikus ulatuses"²⁷⁵. Oma süsteemi on autor püüdnud luua elamusprintsiibi alusel, milleks on leidnud rohkesti näiteid kirjandusžanridest.

Autor on lugemiku jaganud 4 osaks: suvi, sügis, talv ja kevad. "Ses jaotuses on ühtlasi taoteldud pide-

²⁷³ Rudolf Reiman. Eesti kirjanikke I. Emakeele lugemik 5.õppeaastaks. Tartu 1932, 231 lk.

²⁷⁴ Sealsamas.

²⁷⁵ Sealsamas.

vat sisu ja vormi, stiili kasvamist, süvenemist õpilase võimeile ja tarbeile vastavalt,"²⁷⁶ iseloomustab autor ise oma töö.

Lugemikus esitatud 67 palast esindavad kõige rohkem autoreist J.Parijõge (10), J.Liivi (6), A.H.Tammasaaret (6), H.Visnapuud (3). Reiman ise on oma luuletustest sisse võtnud kolm: "Sugis" (lk.67), "Metsas" (lk. 118) ja "Kevad" (lk.181). Kirjanike pilte on antud 24. Tuleb märkida, et selles lugemikus esitatud 67 palast on jäänud püsima kirjanduse õpetamise raudvarasse 5. klassis tänapäeval vaid 3.²⁷⁷ paljud palad (17) on tänapäeval paigutatud aga eakohasuse printsiibi kohaselt vanematesse klassidesse. R.Reimani luuletusi pole nõukogude ajal propageeritud, kuna neis puudub väljenduslik lihtsus. Toome siinkohal näite luuletusest "Kevad",²⁷⁸ mis on rikkalik just valitud sõnadest.

I

Talveselg murdub.

Kevad 188b

akent lind nagu tiivaga.

Päike pilguga kiivaga -

vett kolal purdub -

lume katustelt sõõb.

²⁷⁶ R.Reiman. Eesti kirjanikke I, lk.5.

²⁷⁷ Vt. A.Kriisa. Kirjanduse lugemik V klassile. Tallinn 1957.

²⁷⁸ R.Reiman. Eesti kirjanikke I, lk.181.

Tänaval sulab,
lehkab roe;
värvad sirtsudes keksivad.
Silmad lämpärnis eksivad.
Ees rentsliis vulab.
Päike nõristab, soe!
/- - -/

Luuletus jääb kahtlemata õpilastele kaugeks, kuna emotsioone pidevalt pidurdatakse tundmatute sõnade kuhjamisega.

"Eesti kirjanikke" II (1933).

=====

Emakeele lugemik 6.õppeaastaks.²⁷⁹

Ka selles lugemikus on autor jaotanud sisu aasta-aegade järgi, nimetusi küll ei anna, seevastu peatükid (I-IV). Lugemiku lõpus on lisad: 1) kirjanikke (elulood), 2) ilukirjandusest (kirjanduse teooria põhimõisteist). Autor jätkab luule ja proosa vahelduvat õpetamist. H. Jaagosild, kes lugemikku analüüsib, märgib, et valik pole õnnestunud (E. Vilde "Asunik Wolterschausen" - jutustus pole noortele; Fr. Tuglase "Inimese vari" - lastele raskepärane)²⁸⁰. Diplomand konstateerib ka kirjanike arvu

²⁷⁹ Rudolf Reiman. Eesti kirjanikke II. Emakeele lugemik 6.õppeaastaks. Tartu 1933. 297 lk.

²⁸⁰ H. Jaagosild. Kirjanduslik lugemine kodanliku Eesti koolis. Diplomitöö. Tartu 1964, lk.40.

vähennemist lugemikus - ainult 24. V.Tammani ja M.Nurmiku lugemike kõrval olevat see aga sama edasi selguse poole²⁸¹. Ta teeb kokkuvõtte mõlema lugemiku kirjanike esinemusest arvuliselt (saab ligemale 50),²⁸² kusjuures lugemik "Eesti kirjanikke" II (1933) sisaldab 24 autorit. Kõige rohkem on selles esindatud: rahvaluule (4), V.Ridala (4), G.Suits (4), H.Visnapuu (3), E.Vilde (3), J.Liiv (3), R.Reiman (3). Tänapäeval pole 6.klassi sellest üle võetud ühtki pala, kuid teistesse klassidesse arvult 20 ringis.

R.Reiman on ise autoriks kahele luuletusele ("Lumelaul", lk.150 ja "Kodumaale", lk.186) ja kirjanik L.Koidula autobiograafia "Emajõe õõbik" koostajaks (lk.263).

Selles lugemikus R.Reimani oma luuletused jäävad jällegi õpilastele kaugeks, mis on tingitud sõnavara ja kõnekujundite vägivaldisest kasutamisest. Luuletusi ümbritseb testud romantilis-müütiline alatoon, mida süvendavad paiguti abstraktsed epiteedid, inversioon, kordused. Toome näite luuletusest "Lumelaul"²⁸³:

Helvetab talveneid valjemalt, valjemalt ikka,

kuni pikka, pikka

ema väsinud, veriporise mähivad,

valge valgesse unesse ehivad.

Helvetab õisi noor külmaneid.

²⁸¹ H.Jaagosild. Kirjanduslik lugemine kodanliku Eesti koolis. Diplomitöö. Tartu 1964, lk.40.

²⁸² Sealsamas. Vt. lisa tabelil, lk.78.

²⁸³ R.Reiman. Lumelaul. Eesti kirjanikke II, lk.150.

Jaan Kärner on märkinud, et R.Reimani algas luuletamist epigoonina²⁸⁴. Kui tema luulet 20-ndaist aastaist lugeda, võib märgata lähenemist aine ja sõnavara valikul "Noor-Eesti"-aegsetele suurkujudele (G.Suits, M.Under, H.Visnapuu, V.Ridala, J.Oengo jt.). Oma luules peab ta kinni härmisest vormipuhutusest ja stiiliselgusest. Luuletusi sageli kannab isiklik elamus. Toome siinkohal näite "Lumelaulust".

Paljastan pää,

tõestan väsinud käed:

minule, minule külva neid.²⁸⁵

R.Reimani on huvitanud klassikaline antiikvärss. Jälgime seda ta luuletuses "Kodumaale"²⁸⁶.

Väike põhine kodu kariseil risttuulte rannul:

mühab nõmmine palu, kohiseb kaskine nõlv;

järvsilm helendab orus, haigutab rabasoo hõlm;

suvi sädeleb põgus, sajud ja hallaõõd kannul.

Nagu sellest katkest näeme, kõnelevad autori emotsioonid kodumaa-armastusest. Patriotismiidee läbib terviklikult kogu luuletust.

Reimani kirjutatud L.Koidula elulugu on asjalik ning põhjalik (lk.263 jj.). Seda peab ütlema ka J.Parijõe "Viru lauliku" (lk.258 jj.) ning "Juhan Liiv" (lk.

284 Jaan Kärner. Eesti uuema luurika arenemisteedelt VIII. Ajajärgu vähemad talendid. Kirjandus. Kunst. Teadus. - "Päevalehe" erileht 1922, nr.37 / 18.IX, lk.292.

285 R.Reimani. Lumelaul. Eesti kirjanikke II, lk.150.

286 R.Reimani. Kodumaale. Eesti kirjanikke II, lk.186-187.

270 jj.) puhul, mida tasuks tänapäevalgi tonni saatematerjalina arvestada. Hinnatavad on Reimani lugemiku lõpus antud lühikesed selgitused koos näidetega kirjandusteooriast (kujudid, rütm, värss, eepika, luurika, draama). Lugemikku illustreerivad 19 kirjaniku pildid.

"Uusi teid algõpetuses" (1933)

=====

IV jagu, I osa: Enakeel 5. ja 6. õppeaastal. /Käsiraamat õpetajale/.²⁸⁷

Kogumiku toimetaja Joh. Käis märgib teose eessõnas, et käsiraamatu ja vastavate lisade kasutuselevõtu tingis vajadus kooliuuendustöö²⁸⁸. Samas soovitab ta selle laiemat kasutamist meie koolides. Raamat koosneb kahest osast: I Üldosa, II Eriosa.

Üldosa 1. lõigus on esitatud R. Reimani juba varem avaldatud seisukohad (vt. antud uurimistöö II peatükis) kunstilis-psühholoogiliseks kirjanduse käsitlemiseks liide viisi. Reimani ettepanekud on hästi viimistletud ja selged. Tuuakse näiteid kirjanduse käsitlemiseks. 2. lõigus on antud juhiseid keeleõpetuse läbiviimiseks ja 3. lõigus juhendatakse vajaliku konkreetsusega stiiliküsimuste käsitlemist.

²⁸⁷ Eesti Õpetajate Liidu pedagoogilised ja metoodilised raamatud nr. 18. Uusi teid algõpetuses. Metoodiline käsiraamat. Toimetanud Joh. Käis. Neljas jagu. 5.-6. õppeaasta töökorraldus individuaalse tööviisi rakendusega. I osa. Rud. Reiman: Enakeel. Tallinn, 1933. 248 lk. /Edaspidi lüh.: Uusi teid algõpetuses IV./

²⁸⁸ Sealsamas, lk. 4.

Eriosas on õppematerjal iga kuu kohta (oktoober kuni mai, arvestatud on maakoolide õppetöö kestvust) materjal jaotatud kolme ossa: lugemine, keeleõpetus, stiiliõpetus, ja seda terve õppeaasta peale. Toimetaja märgib, et proosa ja luuletuste valikut raamatus tuleb võtta ühe võimalusena, mis on kohandatud E.Martinsoni lugemikule "Kirjandust koolile" ja E.Reimani lugemikule "Eesti kirjanikke". Samas märgitakse, et raamatus esitatud tööviisi pole õpetajal raske kasutada mõne teise lugemiku või üksikute kirjanduslike väljaannete tarvitamisel²⁸⁹.

See oli suurepärane käsiraamat õpetajale /minu rõhutuse - K.J./, sest andis:

1) tööplaani (aine täpne planeerimine kuude peale; 5. ja 6.kl. kõrvu, kui liitklass, siis oli siin arvestatud tunniteemade lähedust);

2) tunnikonspekti (teema, kavad, tekstid, juhtnöörid, küsimustikud palade kasvatusliku väärtuse väljatoomiseks või keele ehk stiiliküsimuste käsitlemiseks; sellele järgnes töö kinnistamine mitmesuguste töövormide pakkumisega ning kodutöö, mis harilikult oli loova mõtte ning valikuvõimalusega, ehkki piiritletud).

Eeskuju, mida pakub "Uusi teid algõpetus" IV osaköele kohta, peaksid kasutama ka meie kooliõpetuse meetodiliste raamatute väljaandjad. Käsiraamatu juhendav osa on selge (näited, viited, skeemid, tabelid, nõuan-

²⁸⁹ Joh.Käis. Saateks l.osale. Uusi teid algõpetuses IV, lk.5.

ded, küsimused, kordamine, loovad tööd). Rohkesti leiame nende hulgas individualiseerivaid töövorme, mis taotlesid seda, et "õpilased algkooli lõpetamisel oskaksid arusaadavalt oma mõtteid väljendada, omaksid kullaldast sõnavara ja keeletundmist, suudaksid mõista arenemiskohaseid ilukirjanduslikke teoseid ja seega oskaksid kasutada kultuurivarasid"²⁹⁰. Ka selgub meile, et õpilase töö individualiseerimise määrangul pidi õpetaja arvestama üksikindiviidi arengut (5. ja 6.klassis 13.-16.a. õpilased - noorukid), õpilaste erisuguseid huve, omastamise laadi ja aktiivsust²⁹¹. Vastavalt sellele arvestati materjali edasiandmisel nii arenemisvajadusi kui ka elamusprintsipi²⁹².

Peatume siinkohal individualiseeritud õppetöö põhimõtte juures. Meie 60-ndate aastate lõpul oleme hakanud jälle koolitöös individualiseeritud tööviisi rakendada. Küsimus kerkis päevakorda parema õppeedukuse efektiivsemate tööviiside ja -vahendite otsingul. Õpetajad, kõrvaldades õpilaste hooletusest ja lohakusest tingitud õppetöö mahajäämust, jõudsid individuaalse õpetamise suuna juurde (töös pärast õppetunde). Kuna õppetöös on vajalik kõigi edasijõudmine, takistab seda aga mõnede õpilaste väimne alaareng ja debiilsus. Sel puhul hakati tunnitöös kasutama individualiseeritud töövorme. Vähene

²⁹⁰ Joh.Kais. Saateks l.osale. Uusi teid algõpetuses IV, lk.5.

²⁹¹ Sealsamas, lk.7.

²⁹² Sealsamas, lk.8.

on olnud rühmatöö, milles suur vene pedagoog N.Krupskaja leidis kollektiivse töö algmeid.²⁹³ Ta rõhutas õpilaste teadlikku suhtumist töösse ja koduste tööde individualiseerimise vajadust. N.Krupskaja märgib: "Ülesandeid tuleb individualiseerida, arvestada õpilaste teadmistes olevaid lünki, tema teadmiste ja oskuste summat; tugevamatele õpilastele anda ülesandeid, mis ei kihutaks neid edasi, vaid ainult süvendaksid nende teadmisi ja parandaksid nende teadmiste kvaliteeti".²⁹⁴

Kaasajal oleme ka siin edasi läinud, hakates viimasel ajal eriti suunama edukaid õpilasi (raskemad ja eripalgelisemad ülesanded, mis loovad ja arendavad andekate puhul enam vaimset aktiivsust). Arvan, et siin peaksid tulema abiks R.Reimani individualiseeritud õppetöö eeskujud ning kunstilis-psühholoogilised taotlused, mis arvestasid õpetaja + õpilase + teose vahel toimunud vaimset läbikäimist.

Toome siinkohal 3 näidet 5.klassi kohta kogumikust "Uusi teid algõpetuses IV" (lugemine, keeleõpetus, stiiliõpetus).

"1. kuu (oktoober)

Lugemine: 5.õppeaasta /lk.48-49/.

/- - -/

6. ~~Ed.Vilde~~ "Minu esimesed triibulised" (2-3 tundi).

A. 1. Ühiskondliku elu ebauhtlus: rikkad ja vaesed, peremehed ja teenijad, "mustad" ja "puhtad" ametid jne. Kuidas kajastub see laste vahekorras? Seisuslik vahe meie kodumaal /---/.

²⁹³ N.Krupskaja. Laste kollektiivsest tööst. - Valimik pedagoogilisi töid. Tallinn 1969, lk.36.

²⁹⁴ N.Krupskaja. Koduste koolitööde metoodika. - Valimik pedagoogilisi töid. Tallinn 1969, lk.79.

2. Vaikne lugemine asjalise ja leksikaalse selgitusega: kirn, pigihari, seiklus, murjan, opman, katekismus, samaariamees, Kondivalu lätu, Jeeriku, sihvermeister; potisiinine, vanuma. Sõnastikku: kirn, seiklus, vanuma.

3. Kava: 1. Aidamehe Eedi kutsutakse parunipoja mänguseltsiliseks. 2. Pesemine ja õpetused. 3. Poiste tutvumine. 4. Esimesed mängupäevad. 5. Meresõda. 6. Selle tagajärg.

4. Õpilaste küsimused.

B. 1. Mispärast valitakse Eedi noorparuni seltsiliseks? Tema ulesanded?

2. Kuidas ema ja isa valmistavad ette Eedit seks ulesandeks?

3. Kirjeldame, kuidas poisid tutvuvad.

4. Kuidas vaatab parunipoeg Eedi peale? Eedi parunipoja peale?

5. Kuidas nad käitlevad esimesel, teisel päeval?

6. Miks tekib tiigil kokkupõrge?

7. Kuidas käitlevad vastased pärast võitlust?

8. Mispärast kujuneb kummagi saatus selliseks?

9. Kuidas meie oleksime mõlemat kohelnud?

10. Kuidas võib selline lugu praegugi juhtuda? Aga ühetaoliste vanemate laste vahel? (Vaikse ja hellitatud, ülemeeliku lapsega.)

11. Kes see Aidamehe Eedi siis oli? Täiendusi Vilde elust.

12. Kuidas kirjanik suhtub oma tegelastesse?

13. Vaatleme autori sõnastuslaadi. (Tõtt naljaga siduv sõnastus - huumor). Otsime huumori näiteid.

D. 1. Tutvumise stseeni dialogiseerimine ja kirjalik vastus 10. ja 13.ülesandele.

2. Kirjand (või suuline ettekanne) Popsi- ja perepoeg (-tatar) või Jutt vaiksest ja ülemeelikust poisist /tudrukust/.

/- - -/

Keeleõpetus: 5.õppeaasta.

2. Sõnade silbivältes (1 tund).²⁹⁵

1. Etteütlus: J/õg/i l/ib/iseb n/ag/u h/õb/edane r/ad/a k/ev/adisel r/oh/elisel l/uh/al.

K/irj/udes r/ii/etes t/üdr/ukud m/äng/ivad s/uur/e s/ill/a /äär/es.

P/äik/ene k/all/ab k/uld/seid k/iir/i k/õrg/est t/äev/ast /all/a.

2. Eraldame püstkriipsudega iga sõna sisehäälikud. Teeme kindlaks nende vältes. (1.lauses kõik I vältes ega moodusta liithäälikut, 2.lauses üks II vältes või kõik I, aga moodustavad liithääliku, 3.lauses üks III vältes.)

3. Kui sõna sisehäälikud on I vältes, siis on sõna I silbivältes e. lühisilbivälteline, kui üks sisehäälik (liht- või liit-) on II vältes, siis on sõna II silbivältes e. pikasilbivälteline; kui üks sisehäälik on III

²⁹⁵ Uusi teid algõpetuses IV, lk.59.

vältes, siis on sõna III silbivältes e. ulipikasilbi-
välteline.

4. Utleme sõnu: a) lühi-, b) pika-, d) ulipika-
silbivältelisi.

5. Kirjutame sõnu: a) lühi-, b) pika-, d) uli-
pikasilbivältelisi. Loeme neid puhtasti hääldades ja
põhjendame oma otsust.

/- - -/

Stiiliõpetus: 5.õppeaasta.

/- - -/

2. Kompositsiooniharjutus (1 tund).²⁹⁶

1. Mis suvi teeb põllul?

Õppejutus loendame üksikasju, mis kirjutame samas
järjekorras ühele tahvlipoollele, pärast koondame ja jär-
jestame selle tooresmaterjali teisel tahvlipoollel kavaks.
Näit.

Odraga, kartuliga,

kaeraga, ristikheinaga,

hernega, naeristega,

rukkiga, kesapõllul,

linaga?

1. suviviljaga (oder, kaer,
hernes)?

2. juurviljaga (kartul,
naerid)?

3. linaga?

4. rukkiga?

5. kesal?

6. ristikheinaga?

Millest kirjutaksime igas punktis? (1. ja 2.) - kasva-
misest, harimisest; 3. - kasvanisest, küpsemisest, ko-

²⁹⁶ Uusi teis algõpetuses IV, lk.69-70.

ristamisest; 4. - õitsmisest, loomisest, küpsemisest, lõikusest; 5. - harimisest ja rukkikulvist; 6. - kasvamisest, niitmisest, ädalast.)

Koostame kava lõplikult ja kirjutame kirjandite vihku.

Mis suvi teeb põllul?

1. Suviviljade (oder, kaer, hernes) kasvamise ja harimine.
2. Juurviljade (kartul, naerid) kasvamise ja harimine.
3. Lina kasvamise, küpsemise ja koristamise.
4. Rukki õitsmine, loomine, küpsemine, lõikus.
5. Kesa harimine: sõnnikuvedu, künd, kordamine, rukkikulv.
6. Ristikheina kasvamise, niitmine, ädal.

Valmistame selle kava järgi kodus lühikese kõne-ettekande.

2. Mis meie kuldnohk tegi suvel?

Õppejutus arutame kõik üksikasjad läbi ja koondame ning järjestame, mis siis kavana kirjutame üles.

1. Kuldnoka tulek ja laul.
2. Kuidas me ta vastu võtsime?
3. Pesahitamine ja haudumine.
4. Pojad väljas; nende õpetamine.
5. Suverõõme ja -muresid.
6. Sügisene lahkumine.
7. Meie järelsoovid.

Loome selle kava järgi lühikese kõne. Mõtlemiseks 5 minutit.

/- - -/

Kogumiku kevadisest t88jaotusest 5.-6. klassis leiame huvitavaid testide näiteid,²⁹⁷ mis loomulikult eeldasid kogu õppematerjali läbivõtmist ning kordamist.

Loomulikult ei saa kogu selle käsiraamatu valikut ja metoodilist esitust üle võtta meie tänapäeva koolit88sse - seda ei luba juba meie ideoloogilise elu teine hoiak, kuid läbiuuritult saame siit inspiratsiooni ja ainekäsitlese eeskujusid.

1) "Kirja t88raamat" (1933)
5.õppeaastale²⁹⁸

2) "Kirja t88raamat" (1933)
6.õppeaastale²⁹⁹.

R.Reiman õpilastele määratud "Kirja t88raamatute" (5. ja 6.õ.-a.) saates ütleb, et need on loomulikute lisaks tema poolt koostatud "Uusi teid algõpetuses" IV enakeele osale, samuti ka lugemikele "Kesti kirjanikke" I ja II³⁰⁰. Samas ta märgib, et need t88raamatud sisal-

²⁹⁷ Vt. Uusi teid algõpetuses IV, 5.klass, lk-d: 227-229; 237-238; 6.klass, lk-d: 231-234; 238-239.

²⁹⁸ Rudolf Reiman. Kirja t88raamat 5.õppeaastale. Tartu, 1933, 58 lk. /Lisa nr.1./

²⁹⁹ Rudolf Reiman. Kirja t88raamat 6.õppeaastale. Tartu, 1933, 56 lk. /Lisa nr.2./

³⁰⁰ R.Reiman. Kirja t88raamat 5.õppeaastale, lk.3.

davad algkooli õppematerjali maksimumi, mida võib tarbe korral kärpida; peale selle võimaldavat harjutuste erilaad peaaegu alati töö individuaalset kohendamist.

Neis raamatuis on taotletud peamiselt sünteetilist tööd otseseks tarbekeele stiili praktikaks. Loomulikuks peab autor harjutustele eelnevat keelelis-stiililisi vaatlusi ja läbitöötamist. Kirjandite edu eelduseks peab ta tööst kompositsioonipraktikat. Töö lähtekohaks on võetud õpilaste kogu tarbekeel, mis eeldab kõigi aineõpetajate pidevat tööd kõne ja kirja keelelis-stiililisel ühtlustamisel.

Mõlemas klassis käsitletakse vajaliku süvendusega õigekirjutuse ülesandeid. (Häälikuõpetus. Vormiõpetus. Tuletusõpetus. Lauseõpetus.) Järgnevad testid ja kirjandid (teemade valik neis väga eluline).

Anname testi näite 6.klassile³⁰¹ antud uurimistöö lisas nr.

Toome siinsamas 6.klassi tööraamatust ühe näite kava koostamisest,³⁰² mis sobiks tänapäeval anda 5.klassile kodukirjandi eel (emotsionaalne lähenemine):

"Koostan ühe kava ning valmistan kõneettekande:
Ilus /---/ talvepäev / -õhtu/. Minu suve- ja talveõhtu.

Näide:

Talvine õhtu kodus.

1. Õhtu jõuab: a) päike veereb, b) talitused öues, toas.

³⁰¹ R.Reinan. Kirja tööraamat 6.õppeaastale, lk.40-41.

³⁰² Sealsamas, lk.47.

2. Videvik: a) ilm, b) õu, umbrus, d) inimesed kogunevad tuppa, e) igatühe tšš.
3. Õhtusõsk ja kõnelused.
4. Pärast sõski: a) soe tuba, b) isa ja ema, d) meie lapsed.
5. Väljas: a) tuisk, aknad lumes, b) külm.
6. Kõigi meeletolu."

1) "Lugemise tššjuhatisi" (1935)
5.õppeaasta;³⁰³

2) "Lugemise tššjuhatisi" (1935)
6.õppeaasta.³⁰⁴

Mõlemad tššjuhatused, määratud otseselt 5. ja 6.kl. õpilastele, olid suure praktilise ja kasvatusliku väärtusega. Nad kuulusid samuti R.Reimani lugemiku "Eesti kirjanikke" I ja II osa juurde ning nende brošeeritus hõlbustas kasutamist õppetššs. Meis on R.Reiman püüdnud väga selgelt anda konkreetseid ülesandeid 5. ja 6.kl. õpilastele kirjanduspala avamiseks. Põhimõtted on samad, mis tššs "Käakeel" (käsiraamatus "Uusi teid algõpetuses" IV), kuid selgus viidud lastepärasusele. Neid võib pidada oma läbitšštuse poolest R.Reimani metoodilisteks musterteosteks. /NB!/ Pakuvad head eeskuju. Tššjuhatiste ees on antud: a) üldised kasutamisjuhised (7 punkti)

³⁰³ Rudolf Reiman. Lugemise tššjuhatisi, 5.õppeaasta. 2.trükk. Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.3. Tallinn, 1935, 40 lk.

³⁰⁴ Rudolf Reiman. Lugemise tššjuhatisi, 6.õppeaasta. 2.trükk. Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.4. Tallinn, 1935, 48 lk.

ja iga kirjanduse liigi puhul veel eraldi (jutu- ja näitekirjandus; luuletused). Seletus on konkreetne. Paljudes meie koolides, kus si tarvitatud küll Reimani lugemikke, kasutati siiski neid tšõõjuhatisi (kui palad seda lubasid).

Pala käsitlese eel annab tšõõjuhatuse kõigepealt seletuse uute sõnade või palas esineva kirjandusteoreetilise küsimuse kohta, kusjuures tuuakse näiteid praktikast jm. Seejärel antakse küsimustik pala idee ja kasvatusliku eesmärgi avamiseks. Nõutakse ka õpilastelt omapoolseid näiteid. Juhendi lõpul antakse kodune ülesanne (suuline või kirjalik).

Toome siinkohal näited 5. ja 6.klassi tšõõjuhatustest (esimene proosa, teine luule kohta).

A.H.Tammsaare

"Tähtis päev" (2 tundi)³⁰⁵
(5. õppeaasta).

"Seletuseks: Korp - sai, täidetud muna ja kohupiimaga; kohtlane - otsekohene, lihtmeelne; lausk - vähe kallak, mitte-järsk; mõlkima - lohklikuks tegema, kortsutama; tänkjas - tuklikuks kuivanud; ungas - auk katusesarja otsa all; viks - kärmas, virk.

1. Loen novelli ja kirjutan selle kava.

2. Kujutlen talu ja selle ümbrust.

3. Kuidas Juhku algab nelipühiauhommikut?

³⁰⁵ R.Reiman. Lugemise tšõõjuhatusi, 5.õppeaasta. Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.3, lk.10-11.

4. Vaatlen mõttes tema meeleolu vaba päeva saades.
5. Mis Juhku mõtleb ja tunneb kirikus? Mispärast?
6. Mis Juhku mõtleb ja tunneb kodus? Mispärast?
7. Miks jääb Juhku tähtis päev röömutuks? (Kirj.)
8. Kuidas 'tähtis' päev oleks võinud saada röömsaks? (Kirj.)
9. Leian sarnaneva juhu oma elust ja otsustan, mispärast 'tähtis' tund ebaõnnestus. (Kirj.)
10. Kuidas peaksin toimima oma 'tähtsatel' päevadel? (Kirj.)
11. Valin katke (1/2 lk.) ja valmistan ettekandeks.
12. Valmistan kirjandi või kõneettekande Röömus päev."

L.Koidula

"Uurike" (1 tund)³⁰⁶
(6.õppeaasta).

"Seletuseks: Algriim ehk alliteratsioon - kõlaku-
jund, mis tekib sõnade alghäälikute kordusest. Näit.:
Kuidas kajavad kassikud karjalaste laulust, kuidas lai-
givad luhad lilledest.

1. Vaatlen taime, looma, inimese elu kestvust: mil-
lal peame nende elu väärtuslikemaks?
2. Jaotan luuletise üksikpiltideks.
3. Selgitan luuletaja kõnelust lillega.
4. Selgitan luuletaja kõnelust linnuga.

³⁰⁶ R.Reiman. Lugenise tööjuhatisi, 6.õppeaasta. Uusi
teid algõpetuses IV. Lisa nr.4, lk.5.

5. Vaatlen luuletaja kõnelust iseendaga. Mispärast ta pöördub südame poole?

6. Avan viimase lause sügavama sisu.

7. Meie igatse kohus elu vastu?

8. Missuguse lausekujundiga ehitab luuletaja iga salmi? Selle osad? Kuidas need kaks kujundit mõjuvad?

9. Kirjutan välja liikide kaupa meeldivamaid kõnekujundeid: tundelisandeid, asjavahetisi, ülekandeid.

10. Määrän luuletise rütm, jagades 2 salmi jalgadeks. Margin algriimi, kus seda leidub. (Kirj.)

11. Üpin ette kandma ja pähe."

Nagu näeme, ei ole kahtlust nende praktilisest eeskujust tänapäeva emakeeleõpetajale. Loomulikult on neis ka samad puudused, millest kõnelesime käsiraamatu "Uusi teid algõpetuses" IV puhul /vt. uurimistöö lk.

Olgu öeldud, et taolise näite kirjanduspala kunstilis-psühholoogilise läbitöötamise kohta leiame ka ajakirjas "Kooliuuenduslane" 1934, nr.5. H.Krull on koostanud töönaite M.Heibergi pala "Läks ära" (5.õppeaasta, 2 tundi). Esile tuuakse selles ka eetilisi mõtteid, kuidas lapsed peaksid kohtlema vanemaid inimesi. Küsimustik on loogiliselt ja hästi koostatud. Kinnistavalt soovitatakse kirjutada loetu põhjal kahetööne ning pealkirjastada "Ema ja tütar". Seejärel kirjutada võrdlus ema ja tütre iseloomudest ning põhjendada seda tekstinäidetega.

Ajakiri "Kooliuuenduslane" 1934, nr.6 (testide erinumber) toob ära A.Krulli poolt koostatud emakeelealased testid 6.õppeaastale. Huvitav on selles lugemisoskuse kontrollimine.

"Esimesed vaod" (1935)

=====

3. ja 4.õppeaasta.³⁰⁷

30-ndate aastate algul avaldas R.Reiman paaril korral kriitikat V.Tammani koolilugemiku "Huvitaja" I-IV puhul³⁰⁸. Nii märkis ta lõpuks, et esitatud palad on selles ikkagi ideelise sidemeta, mistõttu lugemik jääb tooreks materjali koguks. "Raamatus ei ole süsteemi, pool lugemismaterjali on vastuvõtmatu, redaktsioon kõlbmatu. Kuigi raamat I trükiga võrreldes on paranenud, ei saa teda meie kooli praegusi nõudeid arvestades tarvitada",³⁰⁹ annab sellele hinnangu R.Reiman.

Sellest lähtudes, et ka 3. ja 4.klassis on vaja kunstiliselt paremat lugemikku, koostas Reiman vihik-lugemiku (mis oli ka kõidetatult olemas) "Esimesed vaod" (3. ja 4.kl.). Vihik-lugemiku mõtet propageerisid Joh. Käis ning E.Ambur. (V klassile 26 vihikust ja VI klassile 25 vihikust).

³⁰⁷ R.Reiman. Esimesed vaod. Emakeele tõõraamat, III õppeaasta. Tartu 1935; R.Reiman. Esimesed vaod. Emakeele tõõraamat, IV õppeaasta. Tartu 1935. /Kõik antud vihikutes l.-18./

³⁰⁸ R.Reiman. V.Tamman. Huvitaja I, II, III. - "Kasvatus" 1930, nr.10, lk-d 481, 483, 486; R.Reiman. V.Tamman. Huvitaja IV. Kirjanduse arvustusi ja ülevaateid. - "Kasvatus" 1931, nr.1, lk.16 jj.

³⁰⁹ Sealsamas, lk.18.

J.Reiman nagu Joh.Käis pidas vihik-lugemiku eeliseid võrreldes terviklugemikuga järgmises: 1) õpetaja saab kergemini varieerida õppeainet; 2) vihikud püsivad puhtamatena kui raamat, sest kõiki vihikuid ei kanna õpilane kaasas. Ühtlasi on vihikud hügieenilisemad; 3) vihikud tulid odavamad tervikraamatutest (vahe oli 20 senti); 4) vihik-lugemikke saab mitmesuguselt varieerides kasutada ka terviklugemike kõrval³¹⁰. Vihik-raamatute traditsioon tänapäeval ilmneb vaid siis, kui tervikraamat kipub trükkis hilinevama, muidu ei propageerita.

R.Reiman oma vihik-lugemikus jaotas kirjandusliku materjali (eesti kirjanikud) vastavalt aastaaegadele ja inimeste tegevusele, propageerides mõneti ka oma luulet (näit. 4.klassis 9.vihikus luuletus "Jõululaps" - sugestiivne, muütiline). Igale palale järgnes: seletuseks ja mõttlemiseks ning töö (jutustada, kirjutada). Pala käsitus lõppes huvitava keeleharjutusega.

"Keelesõbra töövihik" (1937)

=====

5. ja 6.õppeaastale (kummalegi klassile 4 vihikut).³¹¹

30-ndate aastate lõpul jäävad need "Keelesõbra töövihikud" viimaseks Reimani-poolseks kooliväljaandeks

³¹⁰ H.Jaagosild. Kirjanduslik lugemine kodanliku Eesti koolis. Diplomitöö. TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder. Tartu, 1964, lk.43.

³¹¹ R.Reiman. Keelesõbra töövihik. 5.õppeaasta. (... Õpilase nimi...) I-IV vihik. Tartu, 1937;
R.Reiman. Keelesõbra töövihik. 6.õppeaasta. (... Õpilase nimi...) I-IV vihik. Tartu, 1937.

enne 1940.aastat. Vihikud on praktilise väärtusega, võimaldades sisse kirjutada grammatilisi tšid ja tarbekirju. Nii on 5.klassis ette nähtud tšid järgmiselt: tähestik, häälikuõpetus, käänamine, põõramine, sõnaliigid, lause-
liikmed. 6.klassis sama, kuid raskusprintsip on tugevam. Ülesanded kohustavad midagi valima, tegema, otsustama, seletama jne.

Vihikutes esitatud mõnedki tšide näited peaksid pakuma eeskuju grammatilise tšõvihiku koostamiseks tänapäeva koolis (5.-7.kl.).

On ilmne, et R.Reimani huvi kaldus 30-ndate aastate lõpul täielikuma eesti keele õpiku loomisele, mida näitavad ka nõukogude ajal peamiselt tema poolt välja antud grammatikaõpikud 7.klassile (8 korda). Selle kohta leiame andmeid uurimistšõ lisast nr.1. Reimani grammatikaõpikud 7.klassile on olnud sisukad, põhjalikud ning neid kasutati veel 50-ndate aastate algul täie eduga.

K o k k u v õ t t e k s.

R.Reiman koolilugemike, keeleõpikute ja tšõjuhendite autorina on jäädvustanud eesti kooli ajalukku nimetamisväärsse kohta. Ühtekokku võime neid saada arvult 25. R.Reimani puuded kooliraamatute väljaandmisel arvestasid pidevalt koolinuunduse põhimõtteid ja sellest johtuvalt tuli tema sulest ka teravaid märkusi kaasaegsete aadressil, kes ei jõudnud alati tšõkooli taotlustele järele. Nagu Reimani elukäik näitab, ei lasknud ta end selles tšõs ialgi kõrvale kiskuda kodanluse vastandlikest ideaa-

lidest rahvuskultuuri väljatõõtamisel, milline tendents oli olemas 30-ndate aastate keskel. Märkame järsku R.Reimani tagasitõmbumist kirjandusküsimuste vaatlusest, eriti oma kunstilis-psühholoogilise meetodi viljelemisel. Põhjuseks on asjaolu, et esile hakkavad kerkima oma meetodiliste seisukohtade propageerijaina M.Meos, V.Alttoa, K.Mihkla ja K.Praakli, kes on kogunud koolitõõst rikkalikke kogemusi. "Nad hoidusid oma meetodilistes seisukohtades äärmustesse laskumisest, mida mõneti esines R.Reimanil (näit. kirjalike tõõdega liialdamine)", märgib H.Jaagosild³¹². Peahuvi, nagu eelpool nägime, pühendas Reiman ideaalsema kooligrammatika väljatõõtamisele, mille avaldamine ja täiustamine õnnestus tal alles nõukogude aastail (1946-1952).

Kui R.Reimanil oli vähegi aega, andus ta iseseisvale kirjanikutõõle - 20-ndail aastail peamiselt luuletegevusse, 30-ndail aastail aga viljeles proosat. Andmeid temalt ilmunud ilukirjanduslike tõõde kohta leiame lisast nr.1. Siinkohal me ei hakka ilukirjanduslikku tegevust lähemalt vaatlema, kuna see viiks meid eemale püsitatud uurimistõõ teema piirist. Tuleb märkida vaid seda, et ta püüdis olla ka koolikirjanik ja lõi näidendeid lastele.

³¹² H.Jaagosild. Kirjanduslik lugemine kodanliku Eesti koolis. Diplomitõõ. Tartu, 1964, lk.66.

K O K K U V Ö T T E K S

Alates 1966.a. sügisest peale asusin uurima vastavaid allikaid, mis tõid päevavalgele Rudolf Reimani isiku, näitasid kätte ta elukäigu, loomingu ja töö. Võin nüüd julgelt öelda, et tegemist on oma-aja andeka emakeeleõpetuse metoodikuga, õpetajaga, kellest tänapäeval on kahjuks siiani vaikides mööda mindud. Metoodiku nimele lisanduvad aga veel teised auväärsed tiitlid, nagu: 1) kooliraamatute autor (lugemikud, tööjuhatised, metoodilised käsiraamatud, eesti keele õpikud); 2) entusiast individualiseeriva tööviisi praktikas viimisel Võru seminari päevil ja hiljem; 3) hinnatud lektor suvekursustel a.1924-35 - Võrus (ühes näitetundidega), Viljandis, Valgas, Kuressaares, Rakveres, Narvas, referent õpetajate kongressidel Tallinnas jm.; 4) kooli- ja ajakirjanik; 5) üldse kirjanik (kahjuks praegu veel täielikus unustusehõlmas. NB!)

Uurimistöö käigus leidsin ules tema tööd (arvan, et kaugeltki mitte kõik, sest ajakirjanduses võib veel paljugi varjul olla), püüdsin eespool antuga seda pärandit tutvustada ja ka mõnevõrra näidata nende ülevõtmisvõimalusi kaasaegses koolielus. Rudolf Reimani isikus peitub õpetaja + teadlane + kirjanik.

R.Reimani tuleks julgelt rääkida aga "Eesti kirjanduse ajaloo" IV osas, mis on praegu koostamisel. Sugavat analüüsi vajaks aga iga ta luuletuskogu, eriti poeem "Päikeseratas" (1922), autobiograafiline luulekogu "Läbi 88" (1925), luuletus "Sonetipärjast "Talvelaul"" (1938) jt. Tema novellide tutvustamisest võiks olla huvitatud ajakirja "'Loomingu" Raamatukogu" toimetus: usun, et mõnuga loetakse kaasajal Reimani stiilipuhtaid novelle, nagu "Direktori peni", "Lunastus", "Põgenemine".

R.Reimani lese valduses Mõdrikul on Reimani autobiograafilised dokumendid, fotod, raamatukogu, isiklikud tarbeesemed, toasisustus jm., mida kodu-uurijad ei tohiks unustada. Osa Reimani töid, fotosid jm. on Reimani lesk andnud Rakvere koduloomuuseumile 60-ndate aastate keskel. Tema valdustes on Reimani luuletusi, mida oleks vaja nõuda Kirjandusmuuseumi valdustesse.

On vaja veel täiendavalt koguda materjale R.Reimani elu ja tegevuse kohta, eriti koolidest, kus ta on töötanud, samuti tema kaasaegsete märkmeid Reimani pedagoogitöö kohta. Antud uurimistöö käigus seda ei jõutud, kuna allikate uurimist tuli teha oma põhiameti kõrvalt.

Käesoleva uurimistöö käigus ei suudetud R.Reimani loomingut ja tegevust avada kaugeltki täielikult - fookusse võeti seekord põhiliselt Reimani kodanlikus kooliuuendusliikumises (1920-1940). Võib aga julgelt öelda, et Rudolf Reimani töö ja tegevuse kohta peaks

koostama dissertatsiooni, mis võiks antud töö uurija-
le olla lähemaks eesmärgiks. Seda esmalt emakeeleõpe-
tuse metoodika täienduseks (R.Reimani loovad mõtted
õpilaste isetegevuse ja elamusprintsipi kujundamisel,
tööjuhataste avamist praktiliseks tegevuseks emakeele-
õpetajaile). R.Reimani tundmata ei saa asuda välja and-
ma ka meie keele ning kirjandusõpetuse metoodika aja-
lugu. Meie kirjanduse lugemislaud täieneks aga ühe
omapärasesa kirjaniku loominguga.

R.Reimani tööd uurides näeme, et ta on seadnud
endale entusiastliku põhieesmärgi: kuidas õpetada las-
tele emakeelt nii, et see arendaks ja kasvataks nende
isiksust, valmistades noori nii elda ette eluks ja
tööks. Kuna nende eesmärkide avamine kirjanduspalade
käsitlemisel huvitas ka mind diplomandina diplomitöö
"Kirjanduse elementaarkursuse kasvatuslikult sihipära-
sest käsitlemisest" (Tartu Riiklik Ülikool, 1965),
avastasin R.Reimani puhul sama: tedagi on läbinisti
antud küsimus väga ja väga huvitanud. Tähtsale kohale
on ta asetanud õpetamise käigus inimese psühholoogili-
se ettevalmistamise, noorte emotsionaalse rikastamise
ja eluks ettevalmistamise eesmärgi. Reiman leiab, et
õpetajal on vaja sihipäraselt arendada noori teadli-
kult suhtuma ümbritseva elu nähtustesse ja õpetada
neid seda elunähtuste ringi laste arusaamade ja koge-
muste põhjal mõistma ning hindama. Nagu tööjuhatusist
(5. ja 6.klassile) selgub, leiab Reiman vajaliku ole-
vat jälgida alati kirjanduslikku tegelast tema omadus-

te, tunnete ja mõtete kompleksi avanisega. Teoste tegelasi ei eraldada ka nende sotsiaalsest keskkonnast, hoopis vastupidi: oodatakse õpilaste hinnanguid kirjandustegelaste sotsiaalse palge määramisel. Põhiprintsiibiks on jäänud teoste tegelaste hindamisel humanne suhtumine sotsiaalse ülekohtu all kannatavasse inimesesse. Illustreerime seda lõpuks mõne näitega, mis uldistavalt ja kõige tugevamalt teeks kokkuvõtte Reimani mõtteist koostöös õpilastega.

1. A.Kitsbergi "Libahunt" (Teel töökoollile III).

- 1) Vaatleme seda Tammara soo ilmavaadet. (See on orjatõug, tuim, arg, jõuetu, saatusele alistunud).
- 2) Mida näeme siin peremehest ja perenaisest? (Nad on mõlemad õelad oma pimedas vihas Tiina vastu.)
- 3) Seletage Margust! (Muretseb ja kannatab tui-malt, kuid ei suuda ette võtta midagi.)
- 4) Seletage Tiinat! (Ülekohtused süüdistused ära-tavad tema vaba inimese uhkuse: "Ei ole mina Margust ära võrgutanud...")
- 5) Mis sünnib vaba erandinimesega orjade seas? (Teda vihatakse ning lõpuks tõugatakse ära.)
- 6) Kuidas oleks kujunenud draama, kui Margus oleks olnud sama tugev kui Tiina? (Oletatakse: Oleksid metsa läinud ja koos õnnelikult elanud. Või koos hukkunud. Kulla jäädas oleksid aga hukkunud kaasvendade või mõisa läbi.)

2. Fr. Faehlmanni "Koiti ja Eha" (Lugemise täbjuhatisi, 5.8.-a.).

1) Mis luuletaja selle pildiga kujutab looduse elust?

2) Mis ta sellega tahab ütelda inimeste elu kohta?

3. H. Metsanurk, "Viimne pöev" (Lugemise täbjuhatisi, 5.8.-a.).

1) Mis kuulen Krõõda täst, minevikust, perekonnast, tervisest?

2) Krõõda järgnevad sammud? Missugused elu kaks härmist palet paistavad talle igalt poolt?

3) Kelle ülesandeks on ühiselu korraldada, et määratute varanduste kõrval ei varitseks viletsus ja nälg? (Kirj.)

Tuleb öelda, et Reimani mõttekäigus on läbi täbstatud paljude eesti kirjanduse lugemispalade kasvatuslike küsimuste ring ja meil pole vaja edaspidi täielikult tegelda n.-ö. "Ameerika avastamisega" paljude kirjanduse ja keele õpetuse küsimustes.

R. Reimani täbse kooliuuenduse alal väärivad tähelepanu 1) tema täbsteem, mis oli asjalik ning täpne; 2) leidlikud täbviisid ja -võtted õpilase isikuse kasvatamiseks; 3) psühholoogilise ja eetilise kasvatusprintsipi liitmine emotsionaalsusega kirjanduse tundmaõppimise kaudu; 4) vabakirjandite teemade oskuslik pakkumine ja stiiliõpetuse põhimõtete raudvara andmine; 5) head eeskujud täbjuhendite loomiseks.

Avaldan siirast tänu oma uurimistöö juhendajale dots. A. Elangole, kõigile Eesti kooli ajaloo uurimisrühma kursistidele, kes andsid mulle häid näpunäiteid ja juhtnõude töö koostamiseks, eriti em. Karl Laanele R. Reimani elukäigu valgustamisel.

KASUTATUD KIRJANDUS

A. Trukitud materjalid

Lenin, V.I. - Noorsooühingute ulesanded. (Kõne Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kongressil. 2. oktoobril 1920). - Teosed, 31. kd. Tallinn 1955.

Arst, A. - Johannes Kõis võitluses kodanluse tagurliku koolipoliitika vastu. - "Nõukogude Kool", 1945, nr. 12.

Eesti keele õpetajate IV kongress 22., 23. ja 24. aug. 1931. a. Tallinnas, Raustänavä koolimajas. - "Kasvatus", 1931, nr. 7.

Eesti keele õpetajate IV kongress. Referendi lõppsõna /R. Reiman/. - "Kasvatus", 1931, nr. 8.

Eesti keele õpetajate IV kongress. - "Kasvatus", 1931, nr. 10.

Besti Õpetajate Liidu pedagoogilised ja metoodilised
raamatud nr.18. Uusi teid algõpetu-
ses. Metoodiline käsiraamat. Toime-
tanud Joh.Kais. Neljas jagu. 5.-6.
õppeaasta töökorraldus individuaalse
tööviisi rakendusega. I osa.
Rud.Reiman: Emakeel. Tallinn 1933.

Kooliuuenduslaste lähemaid ülesandeid. - "Kooliuuen-
duslane", 1933, nr.1.

Kross, J. - Vahelugemised. Tallinn 1968.

Krull, A. - Töönaide emakeelest 5.õppeaastal.
"Laks ära". M.Heiberg (2 t.). -
"Kooliuuenduslane", 1934, nr.5.

Krull, A. - Emakeel. /Testid./ - "Kooliuuendus-
lane", 1934, nr.6 (Testide erinum-
ber.)

Krupekaja, N. - Valimik pedagoogilisi töid. Tallinn
1969.

Kais, J. - Teel töökoolile VII. Isetegevus ja
individuaalne tööviis. Pedagoogili-
se ühingu "Võru Seminar" väljaanne.
Võrus 1935.

/Kais, J., toimetaja/ Võru Õpetajateseminar. Tegevus
ja uuenduspuuded. Pedagoogilise
ühingu "Võru Seminar" väljaanne.
1936.

- Kärner, J.^X - Eesti uuema luurika arenemisteedelt VIII. Ajajärgu vähemad talendid. Kirjandus. Kunst. Teadus. - "Päevalehe" erileht, 1922, nr.37/18.IX.
- Köhler, E.^X - Aktiivsuspedagoogika. - Kasvatus ja kool. Kasvatusteaduslik raamatuvara nr.1. Toimetanud Joh.Kais. Tallinn 1939.
- Laane, K. - 75 aastat Rudolf Reimani sünnist. - "Punalipp", 1968, 26.oktoober.
- Laugaste, E. (koostanud) - Stiilikursuse harjutusmaterjale. Tartu Riiklik Ülikool, eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder. Tartu 1961.
- Laugaste, E. - Mõningaid märkmeid rahvaluule õpetamisest keskkoolis. - Kirjanduse õpetamise metoodika küsimusi II. Koostanud K.Leht. Tallinn 1962.
- Leht, K., Ojamaa, O. - Väliskirjandus. Õpik keskkoolile. Tallinn 1965.
- Linde, B. - Mõtteid Rudolf Reimani teose "Kirjandus algkoolis" puhul. (Raamatus "Teel tõekoolile" III anne). - "Kasvatus", 1926, nr.8.

- Martinson, E. - Võitlusse kõmu- ja sopakirjanduse vastu. - "Kasvatus", 1925, nr.9.
- Meos, M. - Märkmeid "Vaatlusi ja harjutusi" arvustuse puhul. - "Kasvatus", 1932, nr.4.
- Mihkla, K., Tedre, U. - Eesti kirjanduse õpik IX klassile, 7.väljaanne. Tallinn 1966.
- Reiman, R. - Läbi 88. 1925.
- Reiman, R.^x - Kirjanduse õppimisest algkoolis. - "Kasvatus", 1924, nr.2.
- Reiman, R.^x - Emakeel. - Teel tšõkoolile. Võru Õpetajateseminari aastaraamat, I anne. Võru 1924.
- Reiman, R.^x - Kirjandus algkoolis. Võru 1926.
- Reiman, R. - Kirjandus algkoolis. - Teel tšõkoolile. Võru Õpetajateseminari aastaraamat, III anne. Võru 1926.
- Reiman, R. - Kiri algkoolis. - Teel tšõkoolile. Võru Õpetajateseminari aastaraamat IV. Võru 1927.
- /Reiman, R./ - August Raud. Kirjanduslooline lugemik IV. Kaheksas õppeaasta. "Looduse" kirjastus Tartus 1925. - "Kasvatus", 1926, nr.10.

- Reiman, R. - M.Kampmann. Eesti lugemik. Tegelik kirjanduse õpetus algkoolidele. IV jagu. Ühtluskooli V õppeaasta. G.Pihlaka kirjastus Tallinnas 1925. 272 lk. - "Kasvatus", 1926, nr.11.
- Reiman, R. - Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlesest keskkoolis. - "Kasvatus", 1927, nr.3.
- Reiman, R. - Mõtteid ajalehest koolis. - "Kasvatus", 1927, nr.8.
- Reiman, R. - Aug.Raud. Kirjanduslik lugemik. - "Kasvatus", 1929, nr.3.
- Reiman, R. - E.Martinson. Kirjandust koolile I. - "Kasvatus", 1929, nr.4.
- Reiman, R. - V.Tamman. Huvitaja I, II, III. - "Kasvatus", 1930, nr.10.
- Reiman, R. - V.Tammann. Huvitaja IV. Kirjanduse arvustusi ja ülevaateid. - "Kasvatus", 1931, nr.1.
- Reiman, R. - E.Muuk ja M.Teder. Lühike eesti keeleõpetus II /1930/. - "Kasvatus", 1931, nr.2.
- Reiman, R. - L.Teder. Eesti keele grammatika (peamiselt muulastele). - "Kasvatus", 1931, nr.2.

- Reiman, R. - Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus", 1931, nr.6.
- Reiman, R. - Kirjatööde liigid ja nende käsitlemine. - "Kasvatus", 1931, nr.8.
- Reiman, R. - Õpilaste raamatukogu algkoolis. - "Kasvatus", 1932, nr.4.
- Reiman, R. - M.Meos'e Vaatlusi ja harjutusi III. - "Kasvatus", 1932, nr.3.
- Reiman, R. - Vastuseks M.Meos'e "Märkmeile Vaatlusi ja harjutusi arvustuse puhul". - "Kasvatus", 1932, nr.5.
- Reiman, R. - Eesti kirjanikke I. Emakeele lugemik 5.õppeaastaks. Tartu 1932.
- Reiman, R. - Eesti kirjanikke II. Emakeele lugemik 6.õppeaastaks. Tartu 1933.
- Reiman, R. - Kirja tööraamat 5.õppeaastale. Tartu 1933. /Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.1./
- Reiman, R. - Kirja tööraamat 6.õppeaastaks. Tartu 1933. /Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.2./
- Reiman, R. - Lugemise tööjuhatisi, 5.õppeaasta. 2.trükk. Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.3. Tallinn 1935.

- Reiman, R. - Lugesise tööjuhatisi, 6. õppeaasta. 2. trükk. Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr. 4. Tallinn 1935.
- Reiman, R. - Esimesed vaod. Emakeele tööraamat, III õppeaasta. Tartu 1935.
- Reiman, R. - Esimesed vaod. Emakeele tööraamat, IV õppeaasta. Tartu 1935.
- Reiman, R. - Keelesõbra töövihik, 5. õppeaasta. (.... õpilase nimi) I-IV vi-
hik. Tartu 1937.
- Reiman, R. - Keelesõbra töövihik, 6. õppeaasta. (.... õpilase nimi) I-IV vi-
hik. Tartu 1937.
- Reiman, R. - Joh. Kais ja Võru Seminar. - "Nõu-
kogude Kool", 1945, nr. 12.
- Reiman, R. - Eesti keeleõpik VII klassile. Tal-
linn 1946.
- Reiman, R. - Eesti keele õpik VII klassile.
I vihik. Tallinn 1948.
- Reiman, R. - Eesti keele õpik VII klassile. II
vihik. Täiendanud prof. Kr. Kure.
Tallinn 1948.
- Reiman, R. - Eesti keele õpik VII klassile. III
vihik. Tallinn 1949.

- Reiman, R. - Eesti keele õpik VII klassile. Tallinn 1949.
- Reiman, R. - Eesti keele õpik VII klassile. Tallinn 1950.
- Roos, J. - Eesti keele ja kirjanduse õpetamine eesti keskkoolis iseseisvuse ajal.
- "Kasvatus", 1930, nr.9.
- Tooming, H. - Karl Reimann. - "Kasvatus", 1920, nr.13-16.
- Valgma, J., Reiman, R. - Eesti keele grammatika VII klassile. Tallinn 1951.
- Valgma, J., Reiman, R. - Eesti keele grammatika VII klassile. Tallinn 1952.

B. Käsikirjalised materjalid

- Jaagosild, H. - Kirjanduslik lugemine kodanliku Eesti koolis. Diplomitöö. Juhendaja K.Muru. TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder. Tartu 1964.
- Kessel, A. - Viienda klassi eesti keele õpiku harjutustik. Diplomitöö. Juhendaja E.Koit. Tartu Riiklik Ülikool eesti keele kateeder. Tartu 1964.

Kais, J. - /Võru õpetajate-/ Seminari direktor.
Soovitus. Võrus 13.juunil 1930. -
E.Reimani valduses Rakvere rajooni
Mõdrikul.

Laane, K. - Rudolf Reiman, 1963 /käsikirjaline/.
- K.Laane valduses Tallinnas.

Protokoll nr.3, Võru Õpetajate Seminari pedagoogika
nõukogu koosoleku üle 24.III 1924. -
ORKA, f.1092, nim.1, toimik nr.1.

Protokoll nr.4, Võru Õpetajate Seminari pedagoogika
nõukogu koosoleku üle 19.V 1925. -
ORKA, f.1092, nim.1, toimik nr.1.

Protokoll nr.5, Võru Õpetajate Seminari pedagoogika
nõukogu koosoleku üle 26.V 1925. -
ORKA, f.1092, nim.1, toimik nr.1.

Protokoll nr.5, Võru Õpetajate Seminari pedagoogika
nõukogu koosoleku üle 2.VI 1926. -
ORKA, f.1092, nim.1, toimik nr.1.

Protokoll nr.6, Võru Õpetajate Seminari pedagoogika
nõukogu koosoleku üle 30.V 1927. -
ORKA, f.1092, nim.1, toimik nr.1.

Protokoll nr.10, Võru Õpetajate Seminari pedagoogika
nõukogu koosoleku üle 12.IX 1929. -
ORKA, f.1092, nim.1, toimik nr.2.

Rudolf Reimani autobiograafiliste materjalide toimik.
- Elvine Reimani valduses Rakvere ra-
jooni Mõdrikul, end. Remmi talus.

/Rudolf Reiman/ Lühike elulugu. Rakvere, 20.aug.
1946. /Rudolf Reimani käsikirjaline
autobiograafia./ - E.Reimani valdu-
ses Rakvere rajooni Mõdrikul.

Rudolf Reiman'i teenistuskiri. Peetud Võru Õpetajate
Seminaris. Teenistuse algus asutu-
ses: 1.aug. 1922, teenistuse lõpp
asutuses: 31.juulil 1930. - E.Reima-
ni valduses Rakvere rajooni Mõdrikul.

C. S u u l i s i t e a t e i d

saadud järgnevalt isikuilt:

Horn, V. ja Liiv, R. Suulisi mälestusi R.Reimanist
Värskas uurijate kursusel 1967.a.
suvel.

Mitt, P. Abja Keskkooli õppealajuhataja,
suuline teade 1965.a. sügisest.

Reiman, Elvine. Suuline teade 1966.a. suvel.

S I S U K O R D

SISSEJUHATUS	lk. 2
I. RUDOLF REIMAN (1893-1957)	
Elukaik	5
II. R.REIMAN JA VÖRU SEMINAR	17
1. Pedagoogiline tegevus	17
2. R.Reimani uuenduspuuetest pedagoogilistes töödes	27
A. Kirjanduseõpetusest	27
B. Keeleõpetusest	76
III. R.REIMAN 30-NDATE AASTATE KOOLI- RAAMATUTE JA TÖÖVIHIKUTE AUTORINA.....	104
KOKKUVÖTE	129
KASUTATUD KIRJANDUS	135
LISAD:	
1. R.Reimani trükis ilmunud tööde loetelu.	
2. Luuletuse käsitlemisest võrdlev tabel.	
3. Antiikeepose "Odüsseia" lugude sisuline avamine poeemis l.-40. päeva jooksul.	
4. Testide näited 6.klassile.	

L I S A D

L I S A nr.1

RUDOLF REIMANI TRÜKIS
ILMUNUD TÖÖD.

Uurimistöö käigus on ules leitud järgmised tööd:

A. METOODILISED KIRJUTISED, ARTIKLID.

I Kirjanduse õpetamise alalt:

=====

1. Emakeel. - Teel töökoolile, I anne. Võru 1924.
2. Kirjanduse õppimisest algkoolis. - "Kasvatus" 1924, nr.2.
3. Kirjandus algkoolis. Võru 1926.
4. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlesest kesk-
koolis. - "Kasvatus" 1927, nr.3.
5. Mõtteid ajalehest koolis. - "Kasvatus" 1927, nr.8.
6. Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus" 1931,
nr.6.
7. Õpilaste raamatukogu algkoolis. - "Kasvatus" 1932,
nr.4.

II Keeleõpetuse alalt:

=====

1. Emakeel. - Teel töökoolile, I anne. Võru 1924.
2. Kiri algkoolis. - Teel töökoolile, IV anne, Võru
1927.
3. Kirjandite praktika algkoolis. - "Kasvatus" 1931,
nr.6.

4. Kirjatööde liigid ja nende käsitlemine. - "Kasvatus" 1931, nr.8.

B. KOOLIRAAMATUD, TÖÖJUHISEID, TÖÖVIHIKUID.

1. Eesti kirjanikke I. Emakeele lugemik 5.õppeaastaks. Tartu 1932.
2. Eesti kirjanikke II. Emakeele lugemik 6.õppeaastaks. Tartu 1933.
3. Emakeel. - Uusi teid algõpetuses IV (5. ja 6.õppeaasta). Tallinn 1933.
4. Kirja tööraamat 5.õppeaastale. Tartu 1933. /Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.1./
5. Kirja tööraamat 6.õppeaastaks. Tartu 1933. /Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.2./
6. Lugemise tööjuhatisi, 5.õppeaasta. Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.3. Tallinn 1935.
7. Lugemise tööjuhatusi, 6.õppeaasta. Uusi teid algõpetuses IV. Lisa nr.4. Tallinn 1935.
8. Esimesed vaod. Emakeele tööraamat, III õppeaasta. Tartu 1935.
9. Esimesed vaod. Emakeele tööraamat, IV õppeaasta. Tartu 1935.
10. Keelesõbra töövihik, 5.õppeaasta. I-IV vihik. Tartu 1937.
11. Keelesõbra töövihik, 6.õppeaasta. I-IV vihik. Tartu 1937.

12. Eesti keeleõpik VII klassile. Tallinn 1946.
13. Eesti keele õpik VII klassile. I vihik. Tallinn 1948.
14. Eesti keele õpik VII klassile. II vihik. Täiendanud prof. Kr.Kure. Tallinn 1948.
15. Eesti keele õpik VII klassile. III vihik. Tallinn 1949.
16. Eesti keele õpik VII klassile. Tallinn 1949.
17. Eesti keele õpik VII klassile. Tallinn 1950.
18. J.Valgma, R.Reiman. Eesti keele grammatika VII klassile. Tallinn 1951.
19. J.Valgma, R.Reiman. Eesti keele grammatika VII klassile. Tallinn 1952.

C. RETSENSIOONID JA ARVUSTUSED.

1. August Raud. Kirjanduslooline lugemik IV. - "Kasvatus" 1926, nr.10.
2. M.Kampmann. Eesti lugemik, IV jagu. - "Kasvatus" 1926, nr.11.
3. M.Kampmann. Eesti lugemik. - "Kasvatus" 1927, nr.1.
4. V.Tamman ja A.Rull. Huvitaja. - "Kasvatus" 1927, nr.4.
5. V.Grünthal-Ridala. Eesti kirjanduse ajaloo lugemik I jagu. - "Kasvatus" 1927, nr.6; II jagu - "Kasvatus" 1927, nr.9.

6. August Raud. Kirjanduslooline lugemik I jagu. - "Kasvatus" 1927, nr.9.
7. M.Nurmik. Neljas lugemik. Ühtluskooli V õppeaasta. - "Kasvatus" 1927, nr.9.
8. M.Nurmik. Viies lugemik. Ühtluskooli VI õppeaasta. - "Kasvatus" 1927, nr.11.
9. Aug. Raud. Kirjanduse lugemik, II jagu. - "Kasvatus" 1929, nr.3.
10. E.Martinson. Kirjandust koolile I. - "Kasvatus" 1929, nr.4; II-III - "Kasvatus" 1931, nr.3.
11. V.Tamman. Huvitaja I, II, III. - "Kasvatus" 1930, nr.10.
12. V.Tamman. Huvitaja IV-V. - "Kasvatus" 1931, nr.1.
13. E.Muuk ja M.Teder. Lühike eesti keeleõpetus II. - "Kasvatus" 1931, nr.2.
14. L.Teder. Eesti keele grammatika (peamiselt muulastele). - "Kasvatus" 1931, nr.2.
15. M.Meos'e Vaatlusi ja harjutusi III. - "Kasvatus" 1932, nr.3.
16. Vastuseks M.Meos'e "Märkmeile vaatlusi ja harjutusi arvustuse puhul". - "Kasvatus" 1932, nr.5.
17. Fr.Puusepa Keelelisi harjutusi II-III. - "Kasvatus" 1932, nr.7.
18. F.Puusepa Kirjakeele algmeid 1.-6.8.-a. - "Kasvatus" 1932, nr.8.
19. Karl Mikhla. Lühike kirjanduse ülevaade keskkoolidele, I ja II vihik. - "Eesti Kirjandus" 1932, nr.5.

D. MONOGRAAFILISI TÖID JA ÜLEVAAATEID.

1. August Kitzberg. 70.sünnipäeva puhul. - "Noorusmaa" 1925 (jõulunumber).
2. Friedebert Tuglas. 40.sünnipäeva puhul. - "Noorusmaa" 1926, nr.3.
3. "Noor-Eesti". - "Noorusmaa" 1926, nr.3.
4. Emilie Zola 100.sünnipäeva puhul. - "Nädal Pildis" 1940, nr.7.
5. Joh.Klais ja Võru Seminar. - "Nõukogude Kool" 1945, nr.12.

Emilie Zola 100. sünnipäev

E. ILUKIRJANDUSLIKUD TÖSED.

1. Luulekogud:

- 1) "Lambi valgus" - 1914.
- 2) "Vaikus" - 1918.
- 3) "Pühakeseratas", poeem - 1922.
- 4) "Labi 88" - 1925.

2. Näidendid:

- 1) "Painaja", draama - 1925.
- 2) "Jõulutäht", lastenäidend - 1934.
- 3) "Veskimäel". - "Laste Maailm" 1936, nr.1, lk.4-7.

- 4) "Päevaallik". Muinasjutt 3-pildis /nädalend/. -
 "Noorusmaa" 1926, nr.2 (lk.47-50), nr.3 (lk.82-
 -85), nr.4 (lk.113-116).

3. Proosatööd (novellid, jutustused):

- 1) "Elu" - "Resti Kodu" 1909, nr.14, lk.280.
- 2) "Direktori peni" - "Nädal Pildis" 1939, nr.1
 (lk.285-287), nr.12 (lk.313-314, 332).
- 3) "Ärkamine" - "Nädal Pildis" 1939, nr.21
 (lk.565-566), nr.22 (lk.593-594), nr.23
 (lk.639-640), nr.24 (lk.649-650, 667).
- 4) "Lunastus" - "Varamu" 1939, nr.10 (lk.1070-
 -1098).
- 5) "Pögenemine" - "Looming" 1940, nr.8 (lk.811-
 -830).

R.Reiman on teinud rohkesti kaastööd ja avaldanud seda (peamiselt luulet) ajakirjades ja ajalehtedes, nagu "Kodu" (1909-1910), "Resti Kodu" (1909-1911), "Südemed" (1913-1914), "Kulaline" (1914), "Virmalised" (1914-1915), "Vaba Sõna" (1915-1916), "Postimehe Lisa" (1918), "Ilo" (1919-1920), "Odamees" (1919), "Murrang" (1921), "Vaba Maa" (1921-1922), "Päevalehe" erileht (1922), "Tarapita" (1922), "Looming" (1923-1932, 1938), "Noorusmaa" (1925-1926), "Olion" (1931), "Taluperenaine" (1931-1932). Tema

luule on bibliografeeritud ENSV TA Fr.R.Kreutzwaldi nimelises Kirjandusmuuseumis (a. 1909-1940). "Siuru" I album (1917) sisaldab R.Reimani 5 luuletust ("Merele hommikul", "Merele õhtul", "Intermezzo", "Melanhoolia kevadine", "Melanhoolia sügisene").

R.Reiman oli 1925.-26.a. ajakirja "Noorusmaa" toimetaja.

R.Reimani lese valduses on veel seni trükis avaldamata R.Reimani luuletusi, mille kohta E.Reiman 1966.a. suvel märkis, et need on head. Lageda neid ei õnnestunud.

O d y s s e i a

A e g	L o o d	S i s u
1. päev	I	Esimene jumalate koosolek. Athena Mentese kujul Telemachose juures.
2. " ja 55	II	Rahvakoosolek Ithaka saarel. Telemachose ärasõit.
3. "	III, 1 - 403	
4. "	III, 404-490	Telemachos Pyloses ja Spartas.
5. "	III, 491 - IV, 305	
6. " "	IV, 360-13pp	
7. "	V, 1-227	Teine jumalate koosolek. Hermese reis nõiuf Kalypso juure.
8.-11. päev	V, 228-262	Laevaehitus.
12.-28. "	V, 263-278	Sõit.
29.-31. "	V, 279-13pp	Torm ja laeva hukkumine. Pääs Scheria saarele.
32. päev	VI ja VII	Nausikaa. Vastuvõtt Alkinoose palees.
33. "	VIII-XIII, 17	Pidupäev faiaakide juures: teiskordne pidusõuk, võidumängud ja tants, Demodokose kolm laulu. Odysseus jutustab omi juhtumusi: kükoonide, lotofaagide ja kukloopide maal, Aiolose saarel, laistrügoonide maal, nõid Kirke saarel, allilmas, sireenide saarel, Skyllas ja Charybdises, Thrinakia ja Ogygia saarel.
34. päev ja 55	XIII, 18-92	Pidusõuk ja kojusõit.
35. " "	XIII, 93-13pp	Odysseuse kohtamine Athenaga.
	XIV	Odysseus seakarjase Eumaiose juures.
	XV, 1-188	Telemachose reis Spartast Pheraesse.
36. " "	XV, 189-495	Telemachose reis Pyloosesse ja õine meresõit Ithakasse.
		Odysseus Eumaiose juures.
37. päev	XV, 496-13pp	Isa ja poeg Eumaiose juures.
	XVI	
38. "	XVII-XIX	Odysseus kerjusena omas majas.
39. "	XX	Õnne võitlust.
	XXI	Kosilastetapp.
	XXII	Abikaasade jällelõgemine.
	XXIII, 1-343	
40. "	XXIII, 344-13pp	Allilmastseen. Odysseus oma isa Laertese juures.
	XXIV	Leppimine rahvaga.

* Bud. Reiman. Emakeel. - Teel töökoosile. I anne 1924. Võru Opetajate Seminari aastaraamat, lk.126.

G. T e s t e.

182. 1. Poolitan üleviimiseks: hambad, varsti, laevad, heietama, vanaisa.

2. Määrar sõnade silbivõltsed: Tänavuse aasta õppisin tööse hoolega.

3. Jaotan osadeks sõnad: Linnukesed siristasid päeval puiestikus valjusti.

4. Kirjutan puuduva astme sõnadele: rukis, lõikama, vend, leivad, õele.

5. Määrar sõnade liigid: Oi, mina ja vend hüppasime järjestikku üle kolme laia kraavi!

6. Määrar käänamise tüüpsõna (või kirjutan ainsuse ja mitmuse omastava ja osastava): töö, talu, tühi, asunik, pikk, tuul, vaenlane, äke, kannel, tare, veski, iste.

7. Kirjutan ainsuse omastava ja osastava pärisnimedele: Mäe, Mägi, Kallas, Kalda, Tammsaare, Kitzberg.

8. Kirjutan kesk- ja ulivõrde sõnadele: pikk, ime-lik, uus, kõrk, armas, kuri, vaevaline.

9. Kirjutan ainsuse omastava, osastava, mitmuse nimetava ja omastava sõnule: mina, too, selline, kes, ise, miski.

10. Kirjutan sõnadega: Olin haige 23.I 1933.a. - 15.II 1933.a.

⁺ Rudolf Reiman. Kirjas tööraamat. 6.õppeaastale. Tartu, 1933, lk.40-41.

11. Määrän pööramise tüüpsõna (või kirjutan da-tegevusnime, oleviku ja lihtmineviku 3. isiku ja tud-kesksõna): looma, õppima, küdema, nälgima, laskma, harjutama, lendlema, esit/e/lema, lukkama, tulema.

183. Kirjutan 1. täiendsõnu põhisõnadele: tegija, koorem, õhtu, kutse, rikas; 2. põhisõnu täiendsõnadele: rukis, õne, mängimine, maha, kallis.

2. Kirjutan mitmeliitelisi käändsõnu, mis tähendavad 1. isikut, 2. tegevust, 3. omadust, 4. kohta ja kogu.

3. Kirjutan mitmeliitelisi pöörd sõnu.

4. Kirjutan mitmeliitelisi abisõnu.

5. Laiendan lause Isa loeb vähemalt ühe sihitise, täiendi ja määrusega.

6. Koostan kõrvulauseid: 1. täis- ja osaalusega, 2. täis- ja osaõeldistatitega, 3. täis- ja osasihitisega.

7. Koostan lauserinna ja lausepõimi lihtlauseist:

1. Aasal kasvas palju lilli. Asjata ootasid need noppijat.

2. Meie koolis käis kehv poiss. Tema puksid kandsid ikka kirjused paiku. /---/

8. Koostan 3 lauset otsese ja kaudse kõnega, saate-lause alguses, keskel, lõpul.

9. Lühendan laused: 1. Kartsin, et maja läheb põlema. 2. Kui päike loojus, asusime koduteele. 3. Kui majaehtus oli lõpetatud, tehti pidu.

K. Föulu.

Rudolf Raman vaxandusefjötamur meirvaxandi
Eisti nov-5.

1970